

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Yleinen takaisinsaantiperuste ja velallisen läheiset – rajoittamaton takaisinsääntöaika ja vilpillisen mielen presumptio

Prosessioikeuden eurooppalaistuminen
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Laura Jerkku

19.5.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Prosessioikeuden eurooppalaistuminen

Tekijä: Laura Jerkku

Otsikko: Yleinen takaisinsaantiperuste ja velallisen läheiset – rajoittamaton takaisinsaantiaika ja vilpillisen mielen presumptio

Ohjaaja: Tuomas Hupli

Sivumäärä: XI + 69 sivua

Päivämäärä: 19.5.2024

Tutkielman aihe on yleisen takaisinsaantiperusteen läheisten rajoittamaton takaisinsaantiaika ja vilpillisen mielen presumptio. Takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (TakSL, 758/1991) sääntämisen tavoitteena oli laajentaa takaisinsaantimahdollisuuksia. Sääntelyä ankaroitettiin erityisesti suhteessa velallisen läheisiin, joita koskee tavallista pidemmät takaisinsaantiajat ja erityiset todistustaakkasäännökset. TakSL 5 §:n yleisen takaisinsaantiperusteen mukaista takaisinsaantiaikaa ei läheisten välisissä oikeustoimissa ole lain sanamuodon mukaan lainkaan rajoitettu. Lisäksi TakSL 5 §:n soveltamisen edellytyksenä oleva velallisen vastapuolen vilpillinen mieli presumoidaan, jos velkojia loukkaava oikeustoimi on tehty läheisen kanssa.

Lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että läheisen ikuiseen peräytymisriskiin voitaisiin soveltaa yleistä kymmenen vuoden vanhentumisaikaa. Takaisinsaanti- ja vanhentumissäännösten välistä suhdetta ei ole kuitenkaan arvioitu sen tarkemmin. Korkein oikeus on prejudikaatissaan KKO 2024:22 katsonut, että ilmoittamatta jääneet lahjat voitiin peräyttää TakSL 6 §:n nojalla, vaikka lahjoituksista oli kulunut yli kymmenen vuotta ennen takaisinsaantikanteen vireillepanoa. Lahjailmoituksen laiminlyönnistä johtuvan ikuisen takaisinsaantiriskin ja yleisen perusteen rajoittamattoman takaisinsaantiajan sääntämisen taustalla vaikuttavat kuitenkin eri syyt. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, onko mahdollista soveltaa vanhentumista koskevia sääntöjä TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan vilpillisen mielen presumption vaikutusta läheisvastaajan asemaan.

Tutkimus on lainopillinen eli tavoitteena on tuottaa tietoa voimassa olevan oikeuden sisällöstä lainopillisten menetelmien avulla. Voimassa olevan oikeuden sääntöjä tulkitaan ja systematisoidaan tukeutumalla oikeuslähteisiin ja laintulkintaoppiin. Tutkimus sisältää myös oikeusvertailua, sillä kansallisten oikeuslähteiden lisäksi hyödynnetään muiden Pohjoismaiden lainvalmisteluaineistoa, oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta. Oikeuspoliittista näkökulmaa tutkielmassa edustaa *de lege ferenda* -tutkimus.

Tutkielmassa havaitaan, että vanhentumista koskevien sääntöjen soveltaminen takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen ei ole ongelmallista. Läheisvastaajien oikeusvarmuuden kannalta vaikuttaisi kuitenkin perustellulta, että peräytymisriski lakkaisi tietyn määräajan jälkeen. Vilpillisen mielen presumption ja pitkän takaisinsaantiajan vuoksi läheiset ovat huomattavan eriarvoisessa asemassa verrattuna muihin velallisen vastapuoliin. Vaikka läheisen näyttökynnys vilpittömän mielen osalta onkin alennettu, käy vilpittömän mielen saattaminen todennäköiseksi sitä vaikeammaksi mitä enemmän aikaa oikeustoimen tekemisen ja konkurssin välillä on kulunut. Oikeustilan selventämiseksi perustellulta vaikuttaisi läheisiin sovellettavan takaisinsaantiajan määrittely laissa.

Avainsanat: takaisinsaanti, yleinen takaisinsaantiperuste, vanhentuminen, legaalinen presumptio, vilpillinen mieli, konkurssi

Sisällys

Yleinen takaisinsaantiperuste ja velallisen läheiset – rajoittamaton takaisinsaantiaika ja vilpillisen mielen presumptio	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XI
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkimusmenetelmät ja lähdeaineisto.....	3
1.3 Rajaukset.....	6
1.4 Tutkielman rakenne.....	8
2 Takaisinsaanti velkojia suojaavana järjestelmänä.....	9
2.1 Takaisinsaantisäännösten tulkinta	9
2.1.1 Takaisinsaantisäännösten tavoitteet	9
2.1.2 Takaisinsaantisäännösten tulkintaperiaatteet	10
2.2 Takaisinsaantiaika ja määräpäivä	12
2.3 Läheisyyden merkitys takaisinsaannissa.....	17
3 Yleinen takaisinsaantiperuste.....	23
3.1 Lainkohdan sisältö ja laaja soveltamisala	23
3.2 Yleisen takaisinsaantiperusteen aineelliset edellytykset.....	26
4 Takaisinsaantivaatimuksen vanhentuminen	31
4.1 Esine- ja velvoiteoikeuden yleiset periaatteet.....	31
4.2 Takaisinsaanti- ja vanhentumissäännösten välinen suhde	35
4.2.1 Eriyissäntelyn asema.....	35
4.2.2 Vanhentumista puoltavat seikat.....	41
4.2.3 Ilmoituksen laiminlyönnistä johtuvan ikuisen takaisinsaantiriskin vertailua yleisen perusteen rajoittamattomaan takaisinsaantiaikaan	44
4.3 Ajan kulumisen vaikutus todisteluun	49
5 Rajoittamattoman takaisinsaantiajan yhdistäminen läheisvastaajan vilpillisen mielen presumptioon	51

6	Läheisvastaajien oikeusvarmuuden turvaaminen vaarantamatta velkojien oikeuksia.....	57
6.1	Rajoittamattoman takaisinsaantiajan perustelut	57
6.2	Sovittelun mahdollisuus	59
6.3	Ehdotuksia <i>de lege ferenda</i>	62
7	Johtopäätökset	66

Lähteet

Kirjallisuus

- Bork, Reinhard – Veder, Michael, Harmonisation of Transactions Avoidance Laws. Intersentia 2022.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars, Rättegång. Fjärde häftet. 7., upplagan. Norstedts Juridik 2009.
- Halila, Jouko, Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. WSOY 1955.
- Halila, Jouko – Ylöstalo, Matti, Saamisen lakkaamisesta. Luentojakso. 4., korjattu painos. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1979.
- Havansi, Erkki, Suomen konkurssioikeus. 3., uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus 1992.
- Hupli, Tuomas, Takaisinsaannin edellytyksistä yrityssaneerauksessa. Defensor Legis 5/1998, s. 789–811.
- Hupli, Tuomas, KKO 2003:24 Konkurssivelkojen ulottuvilta siirrettyjen varojen peräyttäminen yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla, s. 162–166 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2003:I. Talentum 2003.
- Hupli, Tuomas, Täytäntöönpanointressi yrityssaneerauksessa. Insolvenssioikeudellinen tutkimus saneerausvelkojan oikeusaseman perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Hupli, Tuomas, Konkurssivarallisuus ja oikeudenkäynti. Defensor Legis 4/2005, s. 769–786.
- Hupli, Tuomas, Konkurssitakaisinsaanti oikeudenkäyntinä. Talentum 2006.
- Hupli, Tuomas, Muutoksenhaku konkurssihakemuksesta annettuun ratkaisuun. Defensor Legis 1/2007, s. 3–21.
- Huser, Kristian, Gjeldsforhandling og konkurs. Bind 3, Omstøtelse. Juristinformasjon 1992.
- Hägge, Ulrik, Preskription av återvinning. Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet Nr 3 2006/07, s. 793–795.
- Immonen, Raimo, Velkojainsuoja yritysrakenteiden muutoksissa. Lakimiesliiton Kustannus 1994.

- Ingström, Markus, Takaisinsaantilain soveltamisalasta – erityisesti velallisen passiviteetin merkityksestä. *Lakimies* 2/2016, s. 269–290.
- Kaisto, Janne, Oikeustoimen peräyttämistä konkurssitakaisinsaannissa. Takaisinsaannin perusteista erityisesti lahjan ja maksun peräyttämistä silmällä pitäen. University of Helsinki Conflict Management Institute 2006.
- Kaisto, Janne – Lohi, Tapani, Johdatus varallisuus oikeuteen. 2., uudistettu painos. Talentum 2013.
- Kangas, Urpo, Lahja. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
- Koulu, Risto, Palautus- ja korvausvastuu konkurssitakaisinsaannissa. Lakimiesliiton Kustannus 1999.
- Koulu, Risto, Takaisinsaannin kohdistaminen – lainsäätäjän vai tutkimuksen ongelma?, s. 49–63 teoksessa Virtanen, Mikko (toim.), Edilex 2006. Edita 2006.
- Koulu, Risto, Uudistettu yrityssaneeraus. Saneerausmenettely vuoden 2007 uudistuksen jälkeen. WSOYpro 2007.
- Koulu, Risto, Konkurssioikeus teoksessa Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna, Insolvenssioikeus. Alma Talent. Jatkuvatäydenteinen; Risto Koulu päivittänyt 9/2023. (<https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/FAGBGXCTDG>, Luettu 16.4.2024).
- Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula, Konkurssioikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Lappalainen, Juha, Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986.
- Lappalainen, Juha, Siviiliprosessioikeus II. Lakimiesliiton Kustannus 2001.
- Lehtonen, Yrjö – Laitinen, Erkki K. – Immonen, Raimo, Konkurssiyrityksen tunnistaminen ja saatavan takaisinsaanti. Tietosanoma 1991.
- Lennander, Gertrud, Återvinning i konkurs. 4., omarbetade upplagan. Norstedts Juridik 2013.
- Leppänen, Tatu, Vahinkoedellytys konkurssitakaisinsaannissa. Lakimiesliiton Kustannus 1992.
- Lindfors, Heidi, KKO 2002:53 Takautumisoikeuteen vetoamatta jättäminen perusteena ulosmittaustakaisinsaannille, s. 373–375 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2002:I. Talentum 2002.

- Lindfors, Heidi, Sivullisen asema ulosotossa – erityisesti omistusolettaman ja keinotekoisien järjestelyjen näkökulmasta. Edita 2008.
- Lindskog, Stefan, Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid. 4., upplagan. Wolters Kluwer 2017.
- Linna, Tuula, Prosessioikeuden oppikirja. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Linna, Tuula – Leppänen, Tatu – Kärki, Anssi, Ulosotto-oikeus I. Ulosottomenettely. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2022.
- Linna, Tuula – Saarnilehto, Ari, Velan vanhentuminen. Alma Talent 2016.
- Mellqvist, Mikael – Welamson, Lars, Konkurs och annan insolvensrätt. 12., upplagan. Jure 2017.
- Mäenpää, Olli, Hallinto-oikeus. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2023.
- Niemi, Matti Ilmari, Maakaaren järjestelmä III. Kiinnitys ja panttioikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Norros, Olli, Velvoiteoikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Ovaska, Risto K., Konkurssikäsitelmä. 2., uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus 1991.
- Palmér, Eugène – Savin, Peter, Konkurslagen. En kommentar. Del I. Norstedt 2006.
- Rautio, Jaakko – Frände, Dan, Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2., uudistettu painos. Edita 2020.
- Rekola, Aarne, Saamisoikeuden vanhentuminen Suomen lain mukaan I. Helsinki 1938.
- Rodhe, Knut, Handbok i sakrätt. Norstedt 1985.
- Saarenpää, Ahti, Avioliittolain muutokset. 4., uudistettu painos. Artikla 1992.
- Saarnilehto, Ari (toim.), Vanhentumislaki. Pääpiirteet, laki, HE ja oikeuskäytäntö. WSOY Lakitieto 2004.
- Saranpää, Timo, Näyttöenemmyysperiaate riita-asiassa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010.
- Siltala, Raimo, Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopisto 2001.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus. 7., uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Tammi-Salminen, Eva, Sopimus, kompetenssi ja kolmas. Varallisuus oikeudellinen tutkimus negative pledge -lausekkeiden sivullisittomuudesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2001.

- Tammi-Salminen, Eva, Vakuussitoumuksen liitännäisyys, takaisinsaantilain tulkintaperiaatteet ja luottamuksensuoja – näkökohtia vierasvelkavakuuden antajan vastuusta konkurssipesälle korkeimman oikeuden käytännön valossa. Lakimies 4/2010, s. 582–607.
- Tirkkonen, Tauno, Suomen siviiliprosessioikeus II. 2., uudistettu painos. WSOY 1977.
- Tuomisto, Jarmo, Takaisinsaannista – erityisesti maksun ja vakuuden peräyttämisestä konkurssissa. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
- Tuomisto, Jarmo, Takaisinsaantilain mukaista läheisyyttä koskevaa hovioikeuskäytäntöä. Oikeustieto 3/1997, s. 7–12.
- Tuomisto, Jarmo, Takaisinsaannin vahinkoedellytyksestä viimeaikaisessa korkeimman oikeuden käytännössä. Lakimies 2/2006, s. 257–269.
- Tuomisto, Jarmo, Takaisinsaanti. 4., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Uoti, Sami, Yrityssaneerauksen vaikutus velkojien etuoikeusasemaan ja takaisinsaantiin. Defensor Legis 4/2005, s. 878–892.
- Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki, Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Walén, Gösta, Materiell konkursrätt. Konkursfordringarna, solidariskt ansvar, kvittning, konkursegendomen, återvinning m.m. 2., omarbetade upplagan. Norstedt 1987.
- Wrede, R. A., Velvoiteoikeuden yleinen osa. Luentoja mukaan [1942]. Luennoitsijan oikeudenomistajien luvalla lainopillisen ylioppilastiedekunnan puolesta toim. Lars Wasastjerna. 4. painoksesta suom. Onni Heinonkoski. Lainopillisen tiedekunnan kustannusliike 1942.
- Zitting, Simo, Sivullissuojasta varallisuus-oikeudessa. 2., uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus 1989.

Virallislähteet

- HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 102/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 275/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta.

HE 187/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 26/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.

HE 37/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 86/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi konkurssilain sekä takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 24 §:n muuttamisesta.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Laintarkastuskunnan lausunto 3/1989. Takaisinsaanti konkurssipesään.

Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 7/1988. Könkkölä, Mikko – Möller, Gustaf – Koskelo, Pauliine – Raulos, Kari – Riihinen, Taina, Ehdotus takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.

Ruotsi

Prop. 1975:6. Regeringens proposition om ändring i konkurslagen (1921:225) m.m.

Prop. 1986/87:90. Regeringens proposition om ny konkurslag.

SOU 1970:75. Utsökningsrätt X. Konkursgrunderna, gäldenärens legitimation, återvinning, kvittning, solidariska skuldförhållanden m.m. Förslag av lagberedningen.

SOU 1983:60. Återvinning i konkurs. Delbetänkande av Kommissionen mot ekonomisk brottslighet.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 1956 II 47

KKO 1972 II 73

KKO 1991:72

KKO 1994:130

KKO 1995:87
KKO 1995:89
KKO 1995:208
KKO 1997:176
KKO 1998:89
KKO 1998:92
KKO 1998:94
KKO 1998:141
KKO 1999:38
KKO 2002:53
KKO 2003:24
KKO 2003:33
KKO 2004:69
KKO 2005:97
KKO 2005:98
KKO 2005:140
KKO 2008:46
KKO 2009:21
KKO 2012:102
KKO 2021:8
KKO 2021:48
KKO 2024:1
KKO 2024:22

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2017:126

Hovioikeudet

Turun hovioikeus 21.12.2010 t. n:o 3101 S 09/2277

Högsta domstolen

NJA 1988 s. 673

NJA 2011 s. 755

Lyhenteet

AL	avioliittolaki (234/1929)
DekningsL	lov om fordringshavernes dekningsrett (59/1984) (Norja)
DL	Defensor Legis
HE	hallituksen esitys
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet (Ruotsi)
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KonkL	konkurssilaki (120/2004)
KS	konkurssisääntö (31/1868)
LahjaL	lahjanlupauslaki (625/1947)
LM	Lakimies
LTK	laintarkastuskunta
MJL	laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä (1578/1992)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv (Ruotsi)
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OLJ	oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
PK	perintökaari (40/1965)
Prop.	regeringens proposition (Ruotsi)
RKonkL	konkurslag (672/1987) (Ruotsi)
RL	rikoslaki (39/1889)
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
THO	Turun hovioikeus
TKonkL	konkursloven (298/1977) (Tanska)
UK	ulosottokaari (705/2007)
VahL	vahingonkorvauslaki (412/1974)
VanhA	asetus määräajasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille (32/1868)
VanhL	laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VJL	laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (57/1993)
YSL	laki yrityksen saneerauksesta (47/1993)

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta ja tutkimuskysymykset

Takaisinsaannin juuret ovat roomalaisessa oikeudessa, jossa kehittyi *actio Pauliana* -nimellä tunnettu kannetyyppi.¹ Suomessa takaisinsaantisäännökset oli alun perin sijoitettu silloiseen konkurssisääntöön (KS, 31/1868). Takaisinsaantisäännöstön kokonaisuudistuksessa takaisinsaantisäännökset sijoitettiin erilliseen lakiin, takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin (TakSL, 758/1991), joka tuli voimaan vuoden 1992 alusta. TakSL:sta ilmenevillä perusteilla voidaan peräyttää velallisen ennen maksukyvyttömyysmenettelyä tekemät velkojien oikeuksia loukkaavat oikeustoimet. Takaisinsaannin avulla voidaan peräyttää oikeustoimia, jotka ovat velvoiteoikeudellisesti päteviä ja yleisten esineoikeudellisten velkojasuojaa koskevien sääntöjen perusteella velkojia sitovia.² Jos takaisinsaannin edellytykset täyttyvät, velallisen varallisuuspiiristä oikeustoimen kautta pois siirtyneet varat palautetaan velkojien kesken jaettavaksi.³ Nimestään huolimatta TakSL:a sovelletaan konkurssin lisäksi yrityssaneerauksen ja yksityishenkilön velkajärjestelyn sekä erillistäytäntöpanon eli ulosoton yhteydessä.⁴

Takaisinsaannin mahdollisuudella pyritään hillitsemään sitä, että velallinen ei maksuvaikeuksiin jouduttuaan tai maksuvaikeuksien uhatessa siirtäisi omaisuuttaan velkojien ulottumattomiin taikka suosisi yksittäistä velkojaa muiden kustannuksella. Lisäksi takaisinsaannin mahdollisuus hillitsee velkojien välistä kilpajuoksua. Velkojat saattavat nimittäin kohdistaa velalliseen painostusta, jonka vaikutuksen alaisena velallinen saattaa suosia tiettyä tai tiettyjä velkojia muiden velkojien kustannuksella. Näiden preventiivisten eli ennalta ehkäisevien funktioiden lisäksi takaisinsaannilla on myös reparatiivinen funktio eli tilanteen korjaava vaikutus. Jos säännöstön ennalta ehkäisevästä vaikutuksesta huolimatta

¹ Havansi 1992, s. 10 ja 280; Könkkölä – Linna 2020, s. 10.

² Jos oikeustointa rasittaa jokin pätemättömyysperuste tai esineoikeudellisen vaihdantasuoja puuttuminen, kantaja voi vedota suoraan tällaiseen perusteeseen eikä takaisinsaantiin turvautuminen ole välttämätöntä. Toisinaan takaisinsaantiperusteen näyttäminen saattaa kuitenkin olla helpompaa ja sen takia kannattavampaa vedota siihen. Leppänen 1992, s. 15; Koulu 2023.

³ Koulu 2023.

⁴ Yrityksen saneerauksesta annetussa laissa (YSL, 47/1993) takaisinsaannin erityissäännökset ovat 35–38 §:ssä. Yksityishenkilön velkajärjestelystä annetussa laissa (VJL, 57/1993) takaisinsaannin erityissäännös on 60 §:ssä. Ulosottoaareissa (UK, 705/2007) takaisinsaannin erityissäännökset ovat 3:84–91:ssä.

velkojia vahingoittanut oikeustoimi on tehty, takaisinsaannin avulla tilanne voidaan palauttaa sellaiseksi kuin se oli ennen peräytyvää oikeustointa.⁵

TakSL:n säätämisen tavoitteena oli tehostaa velkojien mahdollisuuksia takaisinsaantiin muun muassa pidentämällä takaisinsaantiaikoja ja uudistamalla takaisinsaantiperusteita.⁶ Lisäksi takaisinsaantimahdollisuuksia laajennettiin suhteessa velallisen läheisiin, koska velallisen ja tämän lähipiiriin kuuluvien väliset omaisuusjärjestelyt ovat velkojien kannalta erityisen vaarallisia.⁷ TakSL 3 §:ssä tarkoitettuihin velallisen läheisiin kohdistuukin tavallista pidemmät takaisinsaantiajat, ja TakSL 5 §:n yleisen takaisinsaantiperusteen mukaista takaisinsaantiaikaa ei läheisten välisissä oikeustoimissa ole lain sanamuodon mukaan lainkaan rajoitettu. Periaatteessa velallisen ja hänen läheisensä välillä tehdyt oikeustoimet ovat ikuisesti peräytymisriskin alaisia. Lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen olisi sovellettava yleistä kymmenen vuoden vanhentumisaikaa. Kannanotot takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta ovat esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa kuitenkin jääneet pääasiassa vain maininnan varaan ilman sen tarkempia perusteluja. Lisäksi oikeuskirjallisuuden kannanotot ovat osittain ristiriitaisia.

Tämän tutkielman kirjoitusprosessin aikana korkein oikeus julkaisi maaliskuussa 2024 prejudikaatin KKO 2024:22, jossa oli muun ohessa kyse takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta. Kyseessä olevassa tapauksessa lahjojen takaisinsaantia vaadittiin erityisen takaisinsaantiperusteen nojalla, kun lahjailmoitusten tekeminen oli laiminlyöty ja takaisinsaantiaika ei tästä syystä ollut alkanut lainkaan kulua. Korkein oikeus katsoi, että takaisinsaantivaatimus ei ollut vanhentunut, vaikka lahjoituksista oli kulunut 16–22 vuotta ennen takaisinsaantikanteen vireillepanoa. Tämän tutkielman tarkoituksena on kuitenkin tarkastella yksinomaan TakSL 5 §:ään perustuvaa takaisinsaantivaatimusta, ja erityiset takaisinsaantiperusteet on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Koska ratkaisussa oli kyse TakSL 6 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta, siitä ei voi vetää suoraa

⁵ Takaisinsaantisäännösten funktioista ks. esim. Leppänen 1992, s. 13–18; Hupli 2006, s. 1–2 ja 14–15; Tuomisto 2021, s. 2–3; Koulu 2023.

⁶ Takaisinsaantiperusteita uudistettiin siirtymällä velallisen vastapuolen tietoisuutta edellyttävistä subjektiivisista takaisinsaantiperusteista laajalti objektiivisiin perusteisiin. Viimeksi mainitut ovat takaisinsaantikantajan kannalta edullisempia, koska ne eivät edellytä velallisen vastapuolen vilpillisen mielen toteennäyttämistä. HE 102/1990 vp, s. 13–14.

⁷ HE 102/1990 vp, s. 21.

johtopäätöstä, miltä osin ratkaisu vaikuttaa yleisen perusteen alueella. Oikeustila onkin tältä osin edelleen epäselvä. Oikeustilan selventämiseksi pyrin tutkimuksessani vastaamaan kysymykseen:

1. Onko mahdollista soveltaa vanhentumista koskevia sääntöjä TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen?

Oikeustoimen peräytymisen edellytyksenä yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla on velallisen vastapuolen *mala fides*. Oikeustoimi peräytyy vain, jos velallisen vastapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää velallisen olleen oikeustointa tehtäessä maksukyvytön tai ylivelkainen taikka oikeustoimen osaltaan johtaneen velallisen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen. Lisäksi vastapuolen tietoisuuden on ulotuttava oikeustoimen sopimattomuuteen. Pääsääntöisesti kantajan on osoitettava velallisen vastapuolen vilpillinen mieli, mutta velallisen läheisen oletetaan tienneen edellä mainituista seikoista, mikäli ei saateta todennäköiseksi, ettei hän tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää niistä. Läheisiä koskee siis lain sanamuodon mukaan ikuinen takaisinsaantiriski, joka on yhdistetty presumptioon läheisen vilpillisestä mielestä. Tarkastelen tutkimuksessani myös sitä:

2. Miten TakSL 5 §:n mukainen vilpillisen mielen presumptio vaikuttaa velallisen läheisen asemaan takaisinsaantivastaaajana?

1.2 Tutkimusmenetelmät ja lähdeaineisto

Tutkimus on lainopillinen. Lainopin tehtävänä on tulkita ja systematisoida voimassa olevan oikeuden sääntöjä. Voimassa olevan oikeuden sisällöstä voidaan tuottaa perusteltuja tulkintakannanottoja tukeutumalla vallitsevan oikeuslähdeopin rajaamaan lähdeaineistoon sekä laintulkintaoppiin.⁸ Tarkastelun keskiössä on TakSL:n säännökset sekä lainvalmisteluaineisto. TakSL:n hallituksen esitys valmisteltiin oikeusministeriössä. Oikeusministeriön työryhmä antoi toukokuussa 1988 ehdotuksensa takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi⁹, josta laintarkastuskunta antoi oman

⁸ Siltala 2001, s. 17 ja 22. Tutkielman tavoitteena on siten tuottaa tietoa voimassa olevan oikeuden sisällöstä vallitsevan lainopin näkökulmasta. Vallitseva lainoppi omaksuu tuomarin oikeudellisen tiedonintressin eli tuomarin näkökulman oikeuteen. Tavoitteena on tuottaa systematisointi- ja tulkintakannanottoja, jotka vastaavat ylipiirien tuomioistuinten käsitystä voimassa olevan oikeuden sisällöstä. Ks. Siltala 2001, s. 122–123.

⁹ OLJ 7/1988.

lausuntonsa elokuussa 1989¹⁰. Lopullinen hallituksen esitys perustuu olennaisilta osin oikeusministeriön työryhmän esitysehdotukseen, mutta siihen on tehty laintarkastuskunnan lausunnon perusteella kuitenkin joitakin tarkistuksia.¹¹ Lainvalmisteluaineistosta hyödynnän erityisesti hallituksen esitystä mutta huomion myös laintarkastuskunnan lausunnossa esitettyjä näkökohtia.

Keskeisenä oikeuslähteenä oikeuskäytännön osalta on edellä mainittu tuore korkeimman oikeuden prejudikaatti sekä Turun hovioikeuden ratkaisu takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta vuodelta 2010. Kummassakin oli kyse lahjan peräyttämisestä erityisen takaisinsaantiperusteen nojalla, mutta niistä on kuitenkin saatavissa tulkinta-apua TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä on hyödynnetty muutoinkin läpi tutkielman. Takaisinsaannista on julkaistu jonkin verran oikeuskirjallisuutta, jossa esitettyihin tulkintakannanottoihin tukeudutaan edellä mainittujen oikeuslähteiden lisäksi. Takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisen osalta keskeisenä oikeuslähteenä on edellä mainittujen ratkaisujen ohella velan vanhentumisesta annettu laki (VanhL, 728/2003) ja sen esityöt sekä velvoite- ja esineoikeudellinen oikeuskirjallisuus. Läheisvastaajan vilpillisen mielen presumption arvioinnissa on hyödynnetty muun ohessa prosessioikeudellista kirjallisuutta.

Suomen komitea valmisteli konkurssilainsäädännön kokonaisuudistusta yhteistyössä Norjan ja Tanskan komiteoiden kanssa 1950-luvun puolivälistä alkaen. Ruotsi liittyi mukaan tähän yhteistyöhön vuonna 1962. Muun ohessa tavoitteena oli yhdenmukaistaa takaisinsääntöjä Pohjoismaiden kesken.¹² Muissa Pohjoismaissa uudistettu konkurssilainsäädäntö tuli voimaan huomattavasti aiemmin, ja toisin kuin Suomessa muissa Pohjoismaissa takaisinsääntöjä on sijoitettu osaksi konkurssilakia (Ruotsi: konkurslag (RKonkL, 672/1987)¹³, Norja: lov om fordringshavernes dekningsrett (DekningsL, 59/1984), Tanska: konkursloven (TKonkL, 298/1977)). Suomessa takaisinsääntöjen uudistaminen toteutettiin lopulta pitkään työn alla olleen

¹⁰ LTK:n lausunto 3/1989.

¹¹ HE 102/1990 vp, s. 42.

¹² Islanti ei osallistunut konkurssilainsäädännön yhteispohjoismaiseen valmisteluun. HE 102/1990 vp, s. 6.

¹³ Ensimmäinen osittaisuudistus tuli Ruotsissa voimaan jo vuonna 1975. Konkurssilainsäädännön kokonaisuudistus saatiin päätökseen vuonna 1988 voimaan tulleella uudella konkurssilakilla, joka merkitsi vain vähäisiä muutoksia lainsäädäntöön. HE 102/1990 vp, s. 6.

konkurssilainsäädännön kokonaisuudistuksesta erillisenä osittaisuudistuksena. Uudistustyössä otettiin huomioon yhteispohjoismaisessa valmistelussa hyväksytyt periaatteet.¹⁴

Yhteispohjoismaisen valmistelun tuloksena takaisinsaantisäännökset ovatkin huomattavilta osin yhteneväisiä Pohjoismaissa.¹⁵ Tämän vuoksi takaisinsaantisäännösten tulkinnassa on perusteltua käyttää apuna myös muiden Pohjoismaiden lainvalmisteluaineistoa, oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta.¹⁶ Tutkielma sisältääkin tältä osin oikeusvertailevaa näkökulmaa. Vertailevan oikeustieteen metodina on eri oikeusjärjestysten sisällön lainopillinen tulkinta ja systematisointi ja sen pohjalta tehty oikeusvertaileva analyysi.¹⁷ Oikeusvertaileva aineisto painottuu pohjoismaiseen aineistoon, koska takaisinsaantia koskevaa sääntelyä ei ole toistaiseksi harmonisoitu Euroopan unionissa. Tätä kirjoittaessa on kuitenkin valmisteilla toinen insolvenssidirektiivi, jonka kohteena takaisinsaanti on. Euroopan komission tavoitteena on yhdenmukaistaa takaisinsaantisääntelyä jäsenvaltioiden välillä rajat ylittävän liiketoiminnan, maksukyvyttömyysmenettelyjen sekä uudelleenjärjestelyjen helpottamiseksi.¹⁸

Normatiivisten kannanottojen perusteet saattavat johtaa tarpeeseen esittää muutosehdotuksia voimassa olevaan lainsäädäntöön. Oikeuspoliittista näkökulmaa tutkielmassa edustaa *de lege ferenda* -tutkimus, jonka metodi on tavoite–keino -analyysi.¹⁹ Takaisinsaannin yhteiskunnallisena tavoitteena on turvata velkojien yhdenvertainen maksunsaantioikeus. Velallisen läheisiin on ollut tarvetta kohdistaa erityisen ankaraa sääntelyä, koska velallisen läheistensä kanssa tekemät oikeustoimet ovat velkojien kannalta erityisen vaarallisia. Tässä tavoiteltavat yhteiskunnalliset päämäärät on ennalta määritelty, minkä vuoksi tarkastelun kohteena on ainoastaan oikeudelliset keinot niihin pääsemiseksi.²⁰ Tutkielmassa esitetään *de lege ferenda* -pohdintaa arvioimalla erilaisia ratkaisumalleja, joilla sanotut tavoitteet voitaisiin vastaisuudessa saavuttaa.

¹⁴ HE 102/1990 vp, s. 6.

¹⁵ HE 102/1990 vp, s. 2 ja 11–12.

¹⁶ Yhteispohjoismaisen aineiston käytöstä oikeuslähteenä ks. esim. Huser 1992, s. 129–130.

¹⁷ Siltala 2001, s. 19.

¹⁸ Takaisinsaannin harmonisoinnista ks. Bork – Veder 2022.

¹⁹ Siltala 2001, s. 12.

²⁰ Ks. Siltala 2001, s. 12.

1.3 Rajaukset

Siitä huolimatta, että TakSL:a sovelletaan konkurssin lisäksi myös muissa maksukyvyttömyysmenettelyissä, jäljempänä ei pääsääntöisesti kiinnitetä erikseen huomiota yrityssaneeraukseen, yksityishenkilön velkajärjestelyyn tai ulosmittaukseen liittyvään takaisinsaantiin. YSL 35.1 §, VJL 60.1 § ja UK 3:84:n mukaan oikeustoimi voidaan peräyttää kyseisten menettelyjen yhteydessä vastaavin perustein kuin TakSL:ssa säädetään. Vaikka kaikissa menettelyissä sovelletaan samoja takaisinsaintiperusteita, voivat maksukyvyttömyysmenettelyjen erot vaikuttaa takaisinsaintiperusteiden tulkintaan kuitenkin siinä määrin, ettei tässä ole mahdollista huomioida näitä mahdollisia eroja.²¹ Eroavuuksien systemaattinen tarkastelu on jätettävä laajempiin julkaisuihin. Tutkimuksen tuloksia takaisinsaintivaatimuksen vanhentumisesta ja TakSL 5.2 §:n mukaisen oletettaman vaikutuksista läheisen asemaan voitaneen kuitenkin pitää relevantteina maksukyvyttömyysmenettelyistä riippumatta, koska maksukyvyttömyysmenettelyjen väliset erot eivät voine vaikuttaa takaisinsaintiaikojen tai todistustaakka koskevien säännösten tulkintaan.

Takaisinsainti sääntelykohteena jakautuu takaisinsaintin aineellisiin edellytyksiin eli takaisinsaintiperusteisiin, takaisinsaintimenettelyyn sekä takaisinsaintin oikeusvaikutuksiin.²² Tämä tutkimus keskittyy niihin edellytyksiin, joiden perusteella oikeustoimi voidaan peräyttää yleisen takaisinsaintiperusteen nojalla.

Menettelykysymyksistä²³ todettakoon tässä sen verran, että takaisinsainti on dispositiivinen eli tahdonvaltainen riita-asia, jossa sovinto on sallittu.²⁴ Jos yhteisymmärrykseen ei päästä tuomioistuimen ulkopuolella, takaisinsaintia saavat TakSL 23.1 §:n mukaan vaatia pesänhoitaja ja velkoja, jonka saatava on otettu huomioon jakoluettelossa joko valvonnan perusteella tai muuten. Takaisinsaintia on vaadittava TakSL 23.2 §:n mukaan nostamalla kanne tuomioistuimessa tai tekemällä muistutus valvontaa vastaan. Pesänhoitaja voi lisäksi esittää takaisinsaintiperusteisiin nojautuvan väitteen konkurssipesälle kohdistettua muuta

²¹ Takaisinsaintinormien tulkinnasta eri insolvenssimenettelyissä ks. Hupli DL 1998, s. 792–806; Hupli 2004, s. 342; Koulu 2007, s. 202–203; Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 700–703; Koulu 2023.

²² Hupli 2006, s. 2.

²³ Toisin kuin takaisinsaintiperusteissa on takaisinsaintivaatimuksen toteuttamiseen liittyvissä menettelykysymyksissä olennaisia eroja maksukyvyttömyysmenettelyjen välillä. Näistä eroista ks. esim. Tuomisto 2021, s. 69–73.

²⁴ Hupli 2006, s. 7.

vaatimusta vastaan.²⁵ Takaisinsaantivaatimus on kohdistettava siihen tahoon, jolle velallisen varallisuuspiiristä siirtynyt omaisuus on päätyntä tai jonka kanssa on ryhdytty muuhun velkojia vahingoittavaan oikeustoimeen.²⁶ Velallinen on takaisinsaantiprosessissa sivullisen asemassa. Velallinen voi kuitenkin tehdä väliintulohakemuksen oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) 18:8–9:n mukaisesti ja osallistua väliintulijana oikeudenkäyntiin. Velallisen väliintulointressi on välitön, mikä perustaa OK 18:10.2:ssa tarkoitetun asianosaisen aseman.²⁷

Jos takaisinsaannin peruste vahvistetaan TakSL 5 §:n tai jonkin muun takaisinsaantiperusteen nojalla, on vielä erikseen ratkaistava, miten tilanne palautetaan sellaiseksi kuin se oli ennen peräytyvää oikeustointia (*alkutila*). Alkutilan ennallistamiseen sovelletaan TakSL 3 luvun säännöksiä takaisinsaannin vaikutuksista.²⁸ Takaisinsaannin seuraamuksia ja takaisinsaantiin liittyviä menettelykysymyksiä tarkastellaan jäljempänä siinä määrin kuin se on tarpeen tutkimusongelmien käsittelemiseksi. Erityisesti takaisinsaantilainsäädäntöön sisältyviä todistelun erityisongelmia sivutaan monessa kohdin. Läheisvastaajan vilpillisen mielen presumptiota käsittelevässä viidennessä luvussa todistelukysymyksiin on tarvetta kiinnittää enemmänkin huomiota.

Konkurssissa (KonkL 5:11) ja ulosotossa (UK 4:14) on mahdollisuus syrjäyttää keinotekoinen varallisuusjärjestely ja saada näin täytäntöönpanon piiriin omaisuutta, jonka väitetään kuuluvan sivulliselle. Keinotekoisuus tarkoittaa sitä, että järjestelylle annettu oikeudellinen muoto ei vastaa järjestelyn tosiasiallista sisältöä tai tarkoitusta ja sellaista muotoa ilmeisesti käytetään täytäntöönpanon välttämiseksi tai omaisuuden pitämiseksi velkojien ulottumattomissa. Väite keinotekoisuudesta ei ole sidottu mihinkään määräaikaan,²⁹ kuten ei myöskään tämän tutkimuksen kohteena oleva TakSL 5 §:ään perustuva velallisen läheiseen kohdistuva takaisinsaantivaatimus. Keinotekoinen varallisuusjärjestely on siten syrjäytettävissä siitä riippumatta, kuinka vanhaan järjestelyyn se kohdistuu.

Tutkimusekonomisista syistä keinotekoisien varallisuusjärjestelyjen syrjäyttämistä ei ole

²⁵ Takaisinsaantikeinoista laajemmin ks. Hupli 2006, s. 97–165.

²⁶ Ovaska 1991, s. 176; Koulu 2023. TakSL:ssa ei ole tästä nimenomaista säännöstä. Takaisinsaantivaatimuksen kohdistamiseen liittyvästä problematiikasta ks. Koulu 2006, s. 52–62. Tässä tutkielmassa käytetään jatkossa käsitettä velallisen vastapuoli.

²⁷ Väliintulosta laajemmin ks. Hupli 2006, s. 91–94.

²⁸ HE 102/1990 vp, s. 7 ja 24; Koulu 1999, s. 5–6.

²⁹ Koulu 2023.

kuitenkaan mahdollista käsitellä laajemmin.³⁰ Muutenkin takaisinsaanti ja keinotekoisen järjestelyn syrjäyttäminen ovat toisistaan erillisiä, minkä vuoksi viimeksi mainitun käsittely tässä yhteydessä ei olisi välttämättä edes tarkoituksenmukaista. Takaisinsaannilla peräytetään todellisia oikeustoimia, kun taas väite keinotekoisuudesta perustuu oikeudellisen muodon ja järjestelyn tosiasiallisen sisällön tai tarkoituksen väliseen ristiriitaan.³¹

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma käsittää johdannon lisäksi viisi päälukua sekä johtopäätöskappaleen. Johdannossa on esitelty tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset sekä käytetyt metodit ja lähdeaineistot pääpiirteissään. Tutkielman toinen luku käsittää lyhyen katsauksen takaisinsaantisäännösten tulkintaan, jossa on huomioitava säännösten tavoitteet sekä tulkintaa koskevat yleiset periaatteet. Lisäksi määritellään takaisinsaannin kannalta keskeiset käsitteet – takaisinsaantiaika ja määräpäivä sekä velallisen läheiset. Kolmannessa luvussa selvitetään tarkemmin TakSL 5 §:n soveltamisalaa ja aineellisia edellytyksiä. Neljäs luku pyrkii vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Luvussa arvioidaan siten vanhentumissäännösten soveltumista takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen. Viidennessä luvussa käsitellään tarkemmin läheisvastaajan vilpillisen mielen presumptiota ja sen vaikutuksia. Näin ollen se pyrkii vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen. Kuudennessa luvussa arvioidaan erilaisia ratkaisumalleja, joilla velkojien oikeudet voitaisiin vastaisuudessakin turvata vaarantamatta kuitenkin läheisvastaajien oikeusvarmuutta. Lopuksi esitetään keskeiset johtopäätökset.

³⁰ Keinotekoisesta varallisuusjärjestelystä laajemmin ks. Lindfors 2008, s. 298–407.

³¹ HE 275/1998 vp, s. 14–15; KKO 2005:97, perustelujen kohdat 15–18; KKO 2005:98, perustelujen kohta 20. Keinotekoisissa järjestelyissä ajan kulumisella ei ole merkitystä, koska kyse ei ole sivullisen todellisesta oikeudesta. Sen sijaan TakSL:n perusajatus on, että tietyn ajan kuluttua sivullisen saantoa on suojattava. Jos velallisen omaisuutta on luovutettu pätevin oikeustoimin ja kyse on sivullisen todellisen oikeuden loukkauksesta, järjestelyyn on mahdollista puuttua ainoastaan takaisinsaantisäännösten nojalla.

2 Takaisinsaanti velkoja suojaavana järjestelmänä

2.1 Takaisinsääntöjen tulkinta

2.1.1 Takaisinsääntöjen tavoitteet

Edellä johdannossa on lyhyesti käyty läpi takaisinsääntöjen tavoitteita. Niihin on kuitenkin tarpeen luoda perustuvanlaatusempi katsaus, sillä sääntelyn tavoitteisiin on kiinnitettävä huomiota takaisinsääntöksiä tulkittaessa.³² Lain esitöiden mukaan takaisinsääntöjen uudistaminen oli tarpeen erityisesti takaisinsääntömahdollisuuksien laajentamiseksi. Silloisen KS:n mukaiset takaisinsääntäjät olivat liian lyhyitä, eikä kauan ennen konkurssia tehtyihin velkoja loukkaaviin järjestelyihin pystytty puuttumaan. Lisäksi läheisten välisiin oikeustoimiin oli tarvetta puuttua aiempaa tehokkaammin.³³ Takaisinsääntöjen välittömänä, reparaatiivisena tavoitteena onkin palauttaa täytäntöönpanon piiristä velkoja loukkaavalla tavalla siirtynyt omaisuus konkurssipesään. Lisäksi takaisinsääntöjen nojalla voidaan peräyttää oikeustoimia, joilla on suosittu yksittäisiä velkoja. Takaisinsääntöllä suojataan siis paitsi koko velkojakollektiivia myös velkojen yhdenvertaisuutta.³⁴

Velkojen yhdenvertaisuus on legalisoitu oikeusperiaate, joka ilmenee muun muassa velkojen maksusääntöjärjestyksestä annetun lain (MJL, 1578/1992) 2 §:stä. Yleensä velallisen varallisuus ei riitä kattamaan kaikkia saatavia. MJL 2 §:stä ilmenevän lähtökohdan mukaan velkojilla on yhtäläinen oikeus saada maksu pakkotäytäntöönpanossa jaettavista varoista saataviensa suuruuden mukaisessa suhteessa.³⁵ Velkojen jako-osuudet suoritetaan omaisuudesta, joka konkurssilain (KonkL, 120/2004) 5 luvun mukaan kuuluu velallisen konkurssipesään. Muun ohella konkurssipesään kuuluu takaisinsääntöllä saatu omaisuus (KonkL 5:1.2). Näin ollen takaisinsääntö turvaa omalta osaltaan velkojen välistä yhdenvertaisuutta. Ennen konkurssia velallisen varallisuuspiiristä poistuneet varat palautetaan

³² Tuomisto 2021, s. 6.

³³ HE 102/1990 vp, s. 13–14.

³⁴ Tuomisto 2021, s. 2.

³⁵ Periaate ei ole poikkeukseton, sillä laissa on säädetty tietyt saatavat etuoikeutetuiksi tai vastaavasti viimesijaisiksi. Könkkölä – Linna 2020, s. 400–401.

pesään ja jaetaan konkurssimenettelyssä uudelleen noudattaen MJL:n mukaista maksunsaantijärjestystä.

Myös yksittäinen velkoja saa TakSL 23.1 §:n mukaan vaatia takaisinsaintia. Velkojien yhdenvertaisuudesta kuitenkin seuraa, että yksittäinen velkoja ei saa peräytynyttä omaisuutta itselleen, vaan se palautuu konkurssipesään yleiseen jakoon (TakSL 15.1 §). Tällöin velkoja joutuu tyytymään normaalin etuoikeusasemansa mukaiseen jako-osuuteen. Tämän vuoksi yksittäisten velkojien ajamat takaisinsaintikanteet ovat käytännössä harvinaisia, ja suurinta osaa takaisinsaintikanteista ajetaan etuoikeutettujen tai suurimpien velkojien taikka konkurssipesän toimesta.³⁶ Konkurssipesää edustaa KonkL 14:6.1:n mukaan pesänhoitaja.

Välittömien tavoitteiden lisäksi takaisinsaintilla on myös välillisiä eli preventiivisiä tavoitteita. Sen lisäksi, että takaisinsaintimahdollisuuksien laajentamisella pyrittiin mahdollistamaan takaisinsainti entistä useammin, sillä pyrittiin lisäämään myös säännösten ennalta estävää vaikutusta.³⁷ Takaisinsaintin preventiivisenä tavoitteena on ensinnäkin hillitä velallista ryhtymästä velkojia loukkaaviin toimenpiteisiin. Takaisinsaintin uhalla pyritään kuitenkin ehkäisemään myös sitä, etteivät velkojat turvautuisi individuaaliperintään. Takaisinsainti rauhoittaa konkurssia edeltävän tilanteen, sillä takaisinsaintiuhan vuoksi yksittäisen velkojan ei kannata kohdistaa painostusta velalliseen saatavansa perimiseksi.³⁸ Yhtenä takaisinsaintin preventiivisenä tavoitteena on myös ehkäistä taloudellista rikollisuutta.³⁹

2.1.2 Takaisinsaintisäännösten tulkintaperiaatteet

Takaisinsaintisäännösten tulkintaa koskevana yleisenä periaatteena on oikeuskirjallisuudessa esitetty, että takaisinsaintisäännöksiä on tulkittava suppeasti tai että niiden laajentavaa tulkintaa tulisi ainakin välttää.⁴⁰ Kannanotot suppeasta tulkinnasta ovat sijoittuneet erityisesti aikaan, jolloin TakSL oli juuri tullut voimaan. Huomiota kiinnitettiin siihen, että TakSL sisältää jonkin verran tulkinnanvaraisia säännöksiä, joiden tulkinta jää tuomioistuimen

³⁶ Ks. Lehtonen – Laitinen – Immonen 1991, s. 190–191; Hupli 2006, s. 47–48.

³⁷ HE 102/1990 vp, s. 13.

³⁸ Tuomisto 2021, s. 2.

³⁹ HE 102/1990 vp, s. 6; Tuomisto 2021, s. 2–3.

⁴⁰ Ovaska 1991, s. 152–153; Leppänen 1992, s. 11–12; Mellqvist – Welamson 2017, s. 125; Koulu 2023.

harkintavaltaan. Luonnollisestikin kestää oman aikansa ennen kuin oikeuskäytäntö muovautuu sellaiseksi, että uuden lain soveltamisen ennakointi sen pohjalta on mahdollista. Tulkinnanvaraiset säännökset yhdistettyinä takaisinsaantiperusteiden merkittäviin uudistuksiin ja takaisinsaantiaikojen pidentymiseen vähentävät oikeustoimien pysyvyyden ennustettavuutta.⁴¹ Lisäksi suppeaa tulkintaa perusteltiin sillä, että velkojien edut on otettu huomioon jo lakitekstissä. TakSL:n säätämisen tavoitteenahan oli nimenomaan takaisinsaannin tehostaminen.⁴² Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1995:89 torjunut takaisinsaantiperusteiden laajentavan, esityölausumista poikkeavan tulkinnan sillä perusteella, että kyse oli vastikään säädetyistä laista eivätkä olosuhteet olleet relevantilla tavalla muuttuneet lain säätämisen jälkeen. Tuomiston mukaan mainituilla seikoilla voitaisiin kuitenkin yhtä hyvin perustella myös takaisinsaantiperusteiden laajentavaa tulkintaa.⁴³

Uudemmassakin oikeuskirjallisuudessa on puollettu takaisinsaantisäännösten suppeaa tulkintaa. Suppeaa tulkintaa on perusteltu sillä, että takaisinsaanti on poikkeus sopimusten sitovuuden periaatteesta. Jotta takaisinsaannin riski voitaisiin ottaa huomioon, tulkintojen on oltava ennakoitavia ja oikeusvarmuuden kannalta perusteltuja.⁴⁴ Myös ratkaisussa KKO 2008:46 katsottiin, että oikeudellisesti pätevien oikeustoimien sitovuus ja pysyvyys tulisi oikeusvarmuuden kannalta olla lähtökohta. Takaisinsaantisäännökset ovat poikkeussäännöksiä, minkä vuoksi niitä on tulkittava ahtaasti.⁴⁵

Toisaalta Tuomisto on kiinnittänyt huomiota siihen, että takaisinsaantiperusteissa on tarkoituksellisesti käytetty joustavia kriteerejä, minkä vuoksi tulkinnanvarainen tilanne ei saisi automaattisesti johtaa takaisinsaannin epäämiseen. Tuomisto arvelee, että viittauksella takaisinsaannin poikkeuksellisuuteen perusteena suppealle tulkinnalle lienee sen sijaan tarkoitettu korostaa ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden merkitystä. Tuomiston mukaan ennakoitavuus- ja oikeusvarmuusodotukset voidaan saavuttaa tulkintalinjojen jatkuvuudella,

⁴¹ Ovaska 1991, s. 152.

⁴² Leppänen 1992, s. 11.

⁴³ Tuomisto 2021, s. 7. Tuomisto on todennut näin jo monografiansa ensimmäisessä painoksessa ks. Tuomisto 1995, s. 5.

⁴⁴ Koulu 2023.

⁴⁵ KKO 2008:46, perustelujen kohta 12.

jossa oikeuskäytännön johdonmukaisuudella on keskeinen merkitys.⁴⁶ Samoilla linjoilla on ollut Tammi-Salminen, jonka mukaan ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden toteutuminen ei edellytä suppean tulkinnan omaksumista yleiseksi tulkintaperiaatteeksi. Keskeistä on sen sijaan oikeuskäytännössä tehtävien tulkintalinjojen johdonmukaisuus. Tammi-Salminen kyseenalaistaa ylipäätään tarpeen suppean ja laajentavan tulkinnan käsitteiden käyttämiselle. Hänen mukaansa voitaisiin puhua esimerkiksi täsmentävästä tulkinnasta, jolloin abstraktille säännökselle annetaan tulkintatilanteessa sen tarkoitusta parhaiten toteuttava sisältö.⁴⁷

2.2 Takaisinsaantiaika ja määräpäivä

Takaisinsaantiajalla eli kriittisellä ajalla tarkoitetaan aikaa, jonka kuluessa tehdyt oikeustoimet on mahdollista peräyttää. Takaisinsaantiajan pituus riippuu siitä, millä perusteella takaisinsaantia vaaditaan sekä siitä, onko vastaaja velallisen läheinen vai ei.⁴⁸ Takaisinsaantiaika lasketaan taaksepäin TakSL 2 §:n mukaisesta määräpäivästä. TakSL 2.1 §:n mukaan määräpäivällä tarkoitetaan päivää, jona velallinen tai velkoja on tehnyt konkurssihakemuksen tuomioistuimelle. Jos vireillä on ollut samanaikaisesti useita konkurssihakemuksia, määräpäivä on ensiksi vireille pannun hakemuksen tekopäivä. Tämä edellyttää kuitenkin, että ensiksi vireille pannun hakemuksen perusteella velallinen olisi voitu asettaa konkurssiin.⁴⁹ Ensimmäinen hyväksymiskelpoinen hakemus osoittaa siis takaisinsaannin määräpäivän, vaikka velallinen olisi asetettu konkurssiin jonkin myöhemmän hakemuksen perusteella.⁵⁰

Koska aiemmilla konkurssihakemuksilla voi olla merkitystä takaisinsaannin määräpäivän määräytymisessä, kaikki tehdyt konkurssihakemukset on tarpeen tutkia. Tuomioistuimen onkin KonKL 7:9.1:n mukaan omasta aloitteestaan tutkittava, voidaanko velallinen asettaa konkurssiin myös sellaisesta hakemuksesta, joka on tullut vireille ennen konkurssiin

⁴⁶ Tuomisto 2021, s. 8–9. Myös ratkaisussa KKO 2008:46 on painotettu oikeusvarmuuden merkitystä, mutta tällä on perusteltu takaisinsaantisäännösten suppeaa tulkintaa.

⁴⁷ Tammi-Salminen LM 2010, s. 604–605.

⁴⁸ Linna 2019, s. 303; Tuomisto 2021, s. 12.

⁴⁹ HE 102/1990 vp, s. 43.

⁵⁰ Hupli DL 2007, s. 15.

johtanutta hakemusta.⁵¹ Saman lainkohdan 2 momentin mukaan tuomioistuimen on tutkittava myös sellainen konkurssihakemus, joka on tullut vireille hyväksytyn hakemuksen jälkeen.⁵² Konkurssihakemuksen peruuttaminen johtaa esitöiden mukaan tuomioistuimen tutkimisvelvollisuuden lakkaamiseen,⁵³ mutta hyväksymiskelpoinen hakemus säilyttää siitä huolimatta määräpäivävaikutuksensa. Sillensä jääneen konkurssihakemuksen hyväksyttävyyttä voidaan tutkia myöhemmässä takaisinsaantioikeudenkäynnissä, kuten tehtiin ratkaisussa KKO 1997:176. Korkein oikeus katsoi, että takaisinsaannin määräpäivä oli ensimmäisen hakemuksen vireilletulopäivä, vaikka ensiksi vireille tullut hakemus oli jätetty sillensä. Riittävää oli, että edellytykset velallisen asettamiselle konkurssiin kyseisen hakemuksen perusteella olivat olleet olemassa.⁵⁴

Koska määräpäivä on konkurssihakemuksen jättämispäivä, määräpäivän jälkeen saattaa kulua pitkäkin aika ennen kuin velallinen asetetaan konkurssiin. Velallinen menettää määräysvallan omaisuuteen kuitenkin vasta konkurssin alettua (KonkL 3:1) eli kun velallinen asetetaan konkurssiin tuomioistuimen päätöksellä (KonkL 1:4). Tämän vuoksi myös määräpäivän jälkeinen aika on kriittistä.⁵⁵ Muutoin velallinen voisi hakemuksen jättämisen ja konkurssipäätöksen välisenä aikana tehdä oikeustoimia, jotka pienentäisivät velkojien tulevia jako-osuuksia konkurssissa. Konkurssiin asettamisesta seuraava velallisen määräysvallan menetys koskee omaisuutta, joka KonkL 5 luvun mukaan kuuluu konkurssipesään. Jos velallinen tekee oikeustoimen konkurssipesään kuuluvasta omaisuudesta, se ei pääsäännön mukaan sido konkurssipesää (KonkL 3:2.1). Joissain tilanteissa velallisen vastapuoli voi

⁵¹ Ennen kyseisen säännöksen voimaantuloa kilpailevien hakemusten tutkimisesta ei ollut sääntelyä lain tasolla. Ratkaisuista KKO 1972 II 73, KKO 1991:72 ja KKO 1997:176 kuitenkin ilmenee, että KonkL 7:9.1:lla legalisoitu tutkimisvelvollisuus oli voimassa jo ennen säännöksen voimaantuloa. Ks. Hupli DL 2007, s. 15–16.

⁵² Lain esitöissä myöhemmän hakemuksen tutkimisvelvollisuutta ei perustella määräpäivävaikutuksella, vaan ainoastaan mahdollisuudella jatkaa konkurssia, jos asettamispäätös kumotaan. HE 26/2003 vp, s. 91. Myöhemmällä hakemuksella voi kuitenkin olla merkitystä myös määräpäivän määräytymisessä, koska se saattaa asettamispäätöksen kumoamisen seurauksena jäädä aikaisimmaksi hyväksymiskelpoiseksi hakemukseksi. Kun konkurssiin asettamista koskeva päätös saa lainvoiman, ei myöhemmän hakemuksen hyväksyttävyyden tutkiminen ole luonnollisestikaan enää tarpeen. Tämän jälkeen tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus kohdistuu ainoastaan aiempiin hakemuksiin, joilla voi edelleen olla merkitystä takaisinsaannin kannalta. Hupli DL 2007, s. 15 ja 18.

⁵³ HE 26/2003 vp, s. 91.

⁵⁴ Peruutettujen hakemusten hyväksyttävyyden ja määräpäivävaikutuksen vahvistamisesta ks. myös Hupli DL 2007, s. 15–16.

⁵⁵ Ks. KKO 1995:87. Lääninverovirasto oli jättänyt 25.9.1992 yhtiötä koskevan konkurssihakemuksen, jonka perusteella yhtiö oli asetettu konkurssiin 14.10.1992. Konkurssiin asettamista edeltäneenä päivänä 13.10.1992 tapahtunut velan maksu peräytettiin. Ks. myös Havansi 1992, s. 282–283; Tuomisto 2021, s. 19.

kuitenkin saada vilpittömän mielen suojaa velallisen määräämisvallan puutetta vastaan. Tällöin on mahdollista vaatia takaisinsaantiperusteiden nojalla peräytettäväksi myös sellainen oikeustoimi, joka on tehty konkurssiin asettamisen jälkeen.⁵⁶

Määräpäivä voi olla konkurssihakemuksen jättämispäivää aikaisempi päivä, jos kuolinpesän konkurssia on edeltänyt pesäselvittäjän hallinto. Mikäli pesäselvittäjän hallintoon luovutettu kuolinpesä asetetaan konkurssiin hakemuksesta, joka on tehty kolmen kuukauden kuluessa pesäselvittäjän määräämisestä, määräpäivä on TakSL 2.2 §:n mukaan päivä, jona hakemus pesäselvittäjän määräämiseksi tehtiin. Aikaisemmalla määräpäivällä pyritään turvaamaan tietty rauhoitusaika pesän selvittämistä varten.⁵⁷ Koska kolmen kuukauden aika ei vaikuta takaisinsaantiin, velkojien ei tarvitse kiirehtiä konkurssihakemuksen kanssa.

Yrityssaneerausessa määräpäivänä pidetään YSL 35.2 §:n mukaan päivää, jona hakemus saneerausmenettelystä tehtiin. Jos tuolloin oli vireillä konkurssihakemus, määräpäivä on konkurssihakemuksen tekopäivä. Mikäli samanaikaisesti on ollut vireillä useita saneerausmenettelyä tai konkurssia koskevia hakemuksia, määräpäivä on ensiksi vireille pannun hakemuksen tekopäivä. Määräpäivä yksityishenkilön velkajärjestelyssä on VJL 60.2 §:n mukaan vastaavasti velkajärjestelyhakemuksen tekopäivä. Jos tuolloin on ollut vireillä yksi tai useampia konkurssihakemuksia, määräpäivänä pidetään ensiksi vireille pannun konkurssihakemuksen tekopäivää.⁵⁸ Kuten konkurssitakaisinsaannissakin myös yrityssaneerauksen ja velkajärjestelyn yhteydessä ensimmäisenä jätetty hakemus vaikuttaa takaisinsaantiajan laskemiseen ainoastaan silloin, jos se olisi voinut johtaa menettelyn aloittamiseen.⁵⁹

⁵⁶ Havansi 1992, s. 281 ja 283; Tuomisto 2021, s. 20. Saneeraushakemuksen jättämisen jälkeen tehtyjen ja saneerausmenettelyn aikaisten oikeustoimien peräyttämistä ks. Hupli DL 1998, s. 791–792; Uoti DL 2005, s. 890–891. Ulosottohakemuksen saapumisen jälkeen tehtyjen oikeustoimien peräyttämistä ks. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 695–696.

⁵⁷ HE 102/1990 vp, s. 20 ja 43.

⁵⁸ Velkajärjestelyä voi hakea vain velallinen (VJL 8.1 §), minkä vuoksi usean samanaikaisen velkajärjestelyhakemuksen vaikutuksia määräpäivään ei ole säännelty. Tuomisto 2021, s. 62 alaviite 166.

⁵⁹ Tuomisto 2021, s. 62. Rehabilitaatiomenettelyjä koskevissa laeissa ei ole KonkL 7:9:ää vastaavaa säännöstä, vaikka aikaisin elvytyshakemus voi osoittaa takaisinsaannin määräpäivän. Hupli on katsonut, että kirjoitetun säännöksen puuttumisesta huolimatta elvytysmenettelyn hakijalla lienee oikeus vaatia tuomioistuinta tutkimaan oman hakemuksensa hyväksyttävyyttä, vaikka menettely aloitettaisiin jonkin muun hakemuksen nojalla. Hupli perustaa kantansa siihen, että konkurssihakemusten osalta tämä oli voimassa olevan oikeuden sisältö ennen KonkL 7:9:n voimaantuloakin. Hupli DL 2007, s. 16.

Menettelyjen vaihdosten vaikutuksesta takaisinsaannin määräpäivään konkurssitakaisinsaannissa säädetään TakSL 2.3 §:ssä. Jos velallinen asetetaan konkurssiin hakemuksesta, joka on tehty saneerausmenettelyn ollessa vireillä tai kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun menettely on lakannut muusta syystä kuin saneerausohjelman vahvistamisen vuoksi, takaisinsaannin määräpäivänä pidetään YSL 35.2 §:ssä tarkoitettua päivää. Samat säännöt soveltuvat yksityishenkilön velkajärjestelyyn, sillä takaisinsaannin määräpäivänä pidetään VJL 60.2 §:ssä tarkoitettua päivää, jos velallinen asetetaan konkurssiin hakemuksesta, joka on jätetty yksityishenkilön velkajärjestelyn ollessa vireillä tai kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun velkajärjestelyhakemus on hylätty tai jäänyt sillensä. TakSL 2.3 §:n, YSL 35.2 §:n ja VJL 60.2 §:n säännöksillä turvataan sitä, etteivät menettelyjen vaihdokset heikennä velkojien mahdollisuuksia takaisinsaantiin.⁶⁰ Velkojat saavat hyväkseen ensimmäisen hyväksymiskelpoisen hakemuksen mukaan määräytyvän määräpäivän. Sen sijaan ennen konkurssia jätetty ulosottohakemus ei vaikuta konkurssissa sovellettavan takaisinsaintiajan laskemiseen.⁶¹

Korkein oikeus on antanut kilpailevista hakemuksista ratkaisun KKO 2024:1. Verohallinto oli hakenut A Oy:n asettamista konkurssiin, ja A Oy oli tämän jälkeen jättänyt hakemuksen saneerausmenettelyn aloittamisesta. Sekä Verohallinto että A Oy olivat peruuttaneet hakemuksensa, minkä vuoksi hakemusten käsittely oli jätetty sillensä. Toinen velkoja teki A Oy:tä koskevan konkurssihakemuksen kolmen kuukauden kuluessa saneeraushakemuksen jättämisestä sillensä. Tämän hakemuksen perusteella A Oy asetettiin konkurssiin. A Oy oli peruuttanut saneeraushakemuksensa ennen kuin menettelyn aloittamisesta oli tehty päätös. Korkein oikeus katsoi, että YSL:ssa tarkoitettulla menettelyllä tarkoitetaan TakSL 2.3 §:ssä menettelyä kokonaisuudessaan saneeraushakemuksen vireilletulosta alkaen.⁶² Tämän vuoksi käsillä oli TakSL 2.3 §:ssä tarkoitettu tilanne, jossa velallinen on asetettu konkurssiin hakemuksesta, joka on tehty kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun YSL:ssa tarkoitettu menettely on muusta syystä kuin saneerausohjelman vahvistamisen vuoksi lakannut. Koska Verohallinnon konkurssihakemus ja A Oy:n saneeraushakemus olivat olleet vireillä samaan

⁶⁰ Tuomisto 2021, s. 15–17.

⁶¹ Tuomisto 2021, s. 16 alaviite 40.

⁶² KKO 2024:1, perustelujen kohta 18.

aikaan, takaisinsaannin määräpäivänä pidettiin YSL 35.2 §:n nojalla Verohallinnon konkurssihakemuksen tekopäivää.⁶³

Ulosmittausmenettelyssä määräpäivä on UK 3:84:n mukaan ulosottoasian vireilletulopäivä. Tämä tarkoittaa UK 3:8:n mukaan päivää, jona ulosottohakemus saapuu ulosottoviranomaiselle tai ulosoton tietojärjestelmään. Jos jälkikäteen toimitettava kirjallinen ulosottoperuste tai saamistodiste saapuu ulosottoviranomaiselle UK 3:7:ssä mainitun kolmen viikon määräajan jälkeen, mutta ennen kuin hakemusasiakirjat on palautettu hakijalle, ulosottoasia tulee kuitenkin vireille vasta mainitun asiakirjan saapumispäivänä. Passiivirekisteröityä saatavaa koskeva ulosottoasia tulee UK 3:103.1:n mukaan vireille sinä päivänä, kun saatavan perimiseksi tehdään ulosmittauspäätös tai väliaikaistoimi.

Ulosmittaustakaisinsaannin määräpäivä saattaa määräytyä myös rauenneen tai päättyneen yleistäytäntöönpanomenettelyn perusteella. Jos velkoja hakee ulosottoa kolmen kuukauden kuluessa konkurssi-, yrityssaneeraus- tai yksityishenkilön velkajärjestelymenettelyn raukeamisesta tai päättymisestä, velkoja saa hyväkseen UK 3:88:n mukaan yleistäytäntöönpanomenettelyn mukaisen aiemman määräpäivän.

Yleistäytäntöönpanomenettelyn päättymisen velkojasta johtuvasta syystä estää säännöksen soveltamisen. Mikäli velkoja hakee ulosottoa sen jälkeen, kun yleistäytäntöönpanomenettely on edennyt jo jakoluettelon taikka saneeraus- tai maksuohjelman vahvistamiseen, määräpäivä on UK 3:84:n mukaisesti ulosottoasian vireilletulopäivä. Jos ensiksi vireille tulleen ulosottoasian täytäntöönpano on keskeytynyt myöhemmin alkaneen konkurssin johdosta, ulosottoasia pysyy UK 3:97:n mukaan vireillä enintään konkurssin alkamista seuraavan kuuden kuukauden ajan. Jos konkurssi peruuntuu, raukeaa tai muuten lakkaa tänä aikana, ulosottoasian täytäntöönpanoa jatketaan. Ulosottoasian vireillä pysymisestä seuraa, että sen vireilletulopäivä säilyy takaisinsaannin määräpäivänä.⁶⁴

Määräpäivän lisäksi takaisinsaantiajan laskemisessa toinen ratkaiseva ajankohta on hetki, jona oikeustoimi on tullut yleisten velkojasuojaa koskevien sääntöjen mukaan velkojia sitovaksi. Oikeustoimi, jota ei voida pitää velkojia sitovana, ei sovellu takaisinsaantiajan laskemisen

⁶³ KKO 2024:1, perustelujen kohta 19.

⁶⁴ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 697.

lähtökohdaksi.⁶⁵ Tulkintaa puoltaa takaisinsaantisäännösten *ratio*. Takaisinsaannin tarkoituksena on mahdollistaa velkojia muutoin sitovien oikeustoimien peräyttäminen. Jos oikeustoimi ei sido velkojia, nämä voivat vedota suoraan tällaiseen perusteeseen. TakSL:ssa ei ole suoraan tätä koskevaa säännöstä. Kuitenkin esimerkiksi lahjan ja lahjanluontoisen sopimuksen peräyttämistä koskevassa TakSL 6 §:ssä on todettu, että takaisinsaantiaika alkaa kulua lahjan täyttämistä. Tämä on loogista, sillä lahjanlupauslain (LahjaL, 625/1947) 1.2 §:n mukaan irtaimen omaisuuden lahja ei sido lahjan antajan velkojia ennen kuin lahja on täytetty. Pelkkä lahjanlupaus ei ole velkojia sitova. Näin ollen takaisinsaantiajan laskemisen lähtökohta lahjan osalta on nimenomaisesti sidottu hetkeen, jolloin lahjoitus tulee velkojia sitovaksi.

2.3 Läheisyyden merkitys takaisinsaannissa

Tämän tutkimuksen kannalta erityisen tärkeä käsite on velallisen läheiset, koska heitä koskee tutkimuksen keskiössä oleva rajoittamaton takaisinsaantiaika ja vilpillisen mielen presumptio.⁶⁶ TakSL:n säätämisen yhteydessä lähipiirin käsite laajeni entiseen KS:n aikaiseen sääntelyyn verrattuna.⁶⁷ TakSL 3 §:n 1 momentin mukaan velallisen läheisinä pidetään hänen puolisoaan (1 kohta), velallisen tai hänen puolisonsa suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa olevaa sukulaista, sisarusta, veli- ja sisarpuolta ja tällaisen henkilön puolisoa (2 kohta) sekä velalliselle muuten erityisen läheistä henkilöä (3 kohta). Viimeksi mainittua henkilöpiiriä ei täsmennetä laissa. Esitöissä korostetaan, että erityisen läheisyyden perustavia seikkoja ei ole tarkoituksenmukaista luetteloida tyhjentävästi henkilöiden välisten suhteiden moninaisuuden vuoksi. Säännöksen soveltaminen onkin jätetty tuomioistuimen tapauskohtaisen kokonaisarviointin varaan. Esitöissä on kuitenkin mainittu esimerkkeinä velalliselle muuten erityisen läheisistä henkilöistä kihlatut, keskenään avioliitonomaisessa suhteessa elävät henkilöt sekä kasvattivanhemmat ja -lapset. Läheisyyden on tarkoitettu perustuvan lähinnä yhteistaloudessa asumiseen tai muuhun kiinteään henkilökohtaiseen

⁶⁵ SOU 1970:75, s. 161; Prop. 1975:6, s. 202–203 ja 210; Rodhe 1985, s. 263–264; Havansi 1992, s. 282; Lennander 2013, s. 78–80; Mellqvist – Welamson 2017, s. 112; Tuomisto 2021, s. 93. Tanskan (TKonkL 73 §) ja Norjan (DekningsL 5:10) laissa on nimenomaiset säännökset, joiden mukaan velkojasuojan edellyttäessä erityistä julkistamistointia takaisinsaantiaika alkaa kulua, kun velkojasuojan edellytyksenä oleva toimenpide on suoritettu.

⁶⁶ Vaikka velallisen läheisten legaalimääritelmä on osaksi tulkinnanvarainen, tässä ei ole mahdollista paneutua käsitteen sisältöön kovin yksityiskohtaisesti. Läheisten määritelmästä laajemmin ks. esim. HE 102/1990 vp, s. 44–47; Kangas 1993, s. 273–282; Tuomisto 2021, s. 21–46.

⁶⁷ HE 102/1990 vp, s. 21. Muutoksista laajemmin ks. Havansi 1992, s. 289–291.

suhteeseen.⁶⁸ Muun kiinteän henkilökohtaisen suhteen perusteella velallisen läheisenä voitaneen pitää myös velallisen erityisen läheistä ystävää.⁶⁹

TakSL 3 §:n 1 momentissa tarkoitetut läheisyyden synnyttävät tilanteet perustuvat avioliittoon, sukulaisuussuhteeseen tai muuhun kiinteään henkilökohtaiseen suhteeseen. Taloudellisiin seikkoihin perustuvasta läheisyydestä säädetään saman lainkohdan 2 momentissa.⁷⁰ Toistensa läheisinä pidetään yksityistä elinkeinonharjoittajaa, yhtiötä, muuta yhteisöä tai säätiötä sekä sitä, jolla on yksin tai yhdessä läheisensä kanssa olennainen etujen yhteys elinkeinonharjoittajan, yhteisön tai säätiön kanssa osakkuuden tai siihen rinnastettavan taloudellisen seikan perusteella (1 kohta). Toistensa läheisinä pidetään myös yksityistä elinkeinonharjoittajaa, yhtiötä, muuta yhteisöä tai säätiötä sekä sitä, jolla on olennainen vaikutusvalta elinkeinonharjoittajan, yhteisön tai säätiön toiminnassa johtavan asemansa perusteella (2 kohta). Lisäksi läheisinä pidetään edellä mainittujen tahojen läheisiä (3 kohta).⁷¹ Viimeksi mainitun läheisyysuhteen osalta voidaan kuitenkin 3 momentin mukaan saattaa todennäköiseksi, ettei sillä ole ollut yhteyttä oikeustoimeen, jolloin läheisyysuhteen vaikutukset voidaan torjua.

2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu etujen yhteys voi perustua omistukseen tai muihin seikkoihin ja sen on oltava olennainen. Lain esitöiden mukaan 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu osakkuuteen perustuva etujen yhteys on olennainen, kun asianosainen yksin tai yhdessä läheisensä kanssa omistaa enemmistön yhtiön osakekannasta. Osakkuuden tuomalla määräysvallalla ei pääsääntöisesti ole merkitystä etuyhteyden olennaisuutta arvioitaessa, sillä läheisinä omistamaansa yhtiöön voidaan pitää esimerkiksi kumpaakin sellaisista osakkaista, jotka omistavat puolet yhtiön osakekannasta. Päättövallalla voi kuitenkin olla merkitystä etuyhteyden olennaisuutta arvioitaessa, jos osakeomistus on hajaantunut laajalle piirille.

⁶⁸ HE 102/1990 vp, s. 44–45.

⁶⁹ Ks. Kangas 1993, s. 275; Linna 2019, s. 303.

⁷⁰ Ks. esim. HE 102/1990 vp, s. 44–45, jossa läheisperusteet on jaoteltu näin. Vrt. Hupli 2006, s. 214, joka jakaa läheiskriteerit muodollisiin ja tosiasiallisiin. Jaottelu muodollisiin ja tosiasiallisiin läheisperusteisiin osoittaa, millä perusteilla läheissuhde todetaan. Muodollinen läheisyys näytetään osoittamalla jonkin ulkoisesti havaittavan seikan (esimerkiksi avioliitto, sukulaisuussuhde, osakeyhtiön osakkuus) olemassaolo. Sen sijaan tosiasiallisen läheisyyden toteamiseen eivät riitä pelkät ulkoiset havainnot, vaan se edellyttää myös asiaa ratkaisevan tuomarinvastuunvaraista johtopäätöstä (esimerkiksi luonnollisten henkilöiden välinen erityinen läheisyys, osakkuuteen rinnastuvaan taloudelliseen seikkaan perustuva olennainen etujen yhteys, johtavaan asemaan perustuva olennainen vaikutusvalta).

⁷¹ TakSL 3.2 §:n 3 kohdassa tarkoitettua läheissuhdetta nimitetään oikeuskirjallisuudessa toisen asteen läheisyydeksi. Ks. esim. Hupli 2006, s. 214; Tuomisto 2021, s. 39.

Tällöin suhteellisen pienikin omistusosuus voi perustaa laissa tarkoitetun yhteyden. Hallituksen esityksen mukaan konsernisuhteessa olevat yhtiöt⁷² sekä henkilöyhtiöt ja sen vastuunalaiset yhtiömiehet ovat aina toistensa läheisiä. Osakkuuteen rinnastettavaan taloudelliseen seikkaan perustuvalla etujen yhteydellä tarkoitetaan esitöiden mukaan sitä, että toinen osapuoli on osallinen toisen toiminnan tuloksesta.⁷³

2 kohdassa tarkoitetulla johtavaan asemaan perustuvalla olennaisella vaikutusvallalla tarkoitetaan esitöiden mukaan sitä, että johtavassa asemassa oleva pystyy tosiasiallisesti vaikuttamaan itsensä kanssa tehtyihin taloudellisiin järjestelyihin (tyypillisesti toimitusjohtaja, hallituksen jäsen). Johtavassa asemassa olevalla työntekijälläkin voi olla 2 kohdassa tarkoitettu vaikutusvalta, vaikka hän ei kuuluisikaan yhteisön hallintoelimiin. Yhteisön omistajat eivät pelkän omistamisen perusteella ole johtavassa asemassa, vaikka heillä olisikin olennainen vaikutusvalta yhteisön toimintaan. Yhteisön ja sen omistajan välistä läheisyyttä onkin arvioitava momentin 1 ja 3 kohdan mukaan.⁷⁴

3 kohdan osalta esimerkkeinä lain esitöissä mainitaan, että toistensa läheisinä pidetään saman emoyhtiön tytäryhtiöitä, saman omistajan omistamia yhtiöitä (sisaryhtiöt) sekä yhteisen yhtiön osakkaita. Lisäksi läheisiä keskenään olisivat esimerkiksi osakeyhtiö ja sen pääosakkaan tai toimitusjohtajan aviopuoliso sekä yhtiö ja toisen samaan konserniin kuuluvan yhtiön toimitusjohtaja. Jos sama henkilö on hallituksen jäsenenä useammassa yhtiössä, katsotaan näiden yhtiöiden olevan toisilleen läheisiä.⁷⁵ Koska läheisten piiri muodostuu 3 kohdan nojalla laajaksi, vastaajalla on mahdollisuus torjua läheissääntelyn soveltaminen saattamalla todennäköiseksi, ettei toisen asteen läheissuhteella ollut yhteyttä peräytettäväksi vaadittuun oikeustoimeen.

Velallisen edellä mainittujen tahojen kanssa tekemiin oikeustoimiin on katsottu olevan tarvetta puuttua tavallista ankarammin, koska velallisen läheistensä kanssa tekemät oikeustoimet ovat velkojien kannalta erityisen vaarallisia. Velallisella on taipumus varautua

⁷² TakSL on säädetty vanhan osakeyhtiölain (734/1978) voimassaolon aikana, minkä jälkeen osakeyhtiöainsäädännön konsernisäännökset ovat muuttuneet. Tämän vuoksi konsernisuhdetta koskevasta esityölausumasta ei voida vetää suoraa johtopäätöstä siitä, että myös nykyisen osakeyhtiölain (624/2006) mukainen konsernisuhte synnyttäisi aina läheisyyden osapuolten välille. Kysymyksestä tarkemmin ks. Tuomisto 2021, s. 24–26.

⁷³ HE 102/1990 vp, s. 45.

⁷⁴ HE 102/1990 vp, s. 46.

⁷⁵ HE 102/1990 vp, s. 46.

maksukyvyttömyyteen usein huomattavastikin ennen konkurssia siirtämällä omaisuuttaan suojaan erityisesti läheisilleen. Velallinen saattaa esimerkiksi suosia lähipiiriinsä kuuluvaa henkilöä. Houkutus siirtää omaisuutta läheisille saattaa johtua myös siitä, että velallinen voi usein välittömästi tai välillisesti saada kuitenkin itse hyödyn oikeustoimesta, jos se on tehty läheisen kanssa.⁷⁶ Sen, jonka hyväksi oikeustoimi on tehty, oletetaan siis myöhemmin toimivan velallisen intressissä. Ankarampi sääntely on toteutettu pidemmällä takaisinsaantiajoilla ja erityisillä todistustaakkasäännöksillä. Ellei toisin ole säädetty, takaisinsaantiprosessissa sovelletaan riita-asian yleisiä todistelunormeja.⁷⁷ TakSL:n läheisiä koskevissa erityisissä todistustaakkasäännöissä on säännelty yleisistä todistelunormeista poikkeavasti ensinnäkin siitä, kenellä on todistustaakka tietystä seikasta ja toiseksi näyttökynnyksen korkeudesta. Erityisillä todistustaakkasäännöksillä on pyritty helpottamaan kantajapuolen asemaa. TakSL:n todistustaakkanormit on kirjoitettu laillisen oletaman muotoon, jolloin tietty, kantajan kannalta edullinen seikka oletetaan. Jos velallisen läheinen väittää, että totuus on toinen kuin mitä presumptio osoittaa, hänen on näytettävä väitteensä toteen.

Läheisten legalimääritelmän tulkinnanvaraisuus saattaa johtaa siihen, että on ylipäättään epäselvää, keihin olisi sovellettava erityisiä todistustaakkasäännöksiä ja pidempiä takaisinsaantiaikoja. Tuomisto on esittänyt, että tulkintaongelmia saattaa liittyä lähinnä 2 momentissa tarkoitettuihin läheisperusteisiin.⁷⁸ Toisaalta kuten aiemmin tuotiin ilmi, täysin ongelmaton ei ole myöskään 1 momentissa tarkoitetun velalliselle muuten erityisen läheisen henkilön määrittely. Myös laintarkastuskunta kiinnitti huomiota läheisten piirin määrittelyä koskeviin ongelmiin. Velallisen läheisille asetetut erityiset todistustaakkasäännökset ja tavallista pidemmät takaisinsaantiajat edellyttäisivät läheisten piirin tarkkaa sääntelyä. Avoimet ja tulkinnanvaraiset säännökset lisäävät tuomioistuinten harkintavaltaa ja saattavat johtaa epäyhtenäiseen oikeuskäytäntöön.⁷⁹ Toisaalta korkeimman oikeuden ratkaisujen puute läheisten määritelmästä puhuu sen puolesta, ettei tulkintaongelmia välttämättä olekaan ollut niin paljon kuin alun perin pelättiin.

⁷⁶ HE 102/1990 vp, s. 16–17 ja 21.

⁷⁷ Hupli 2006, s. 184.

⁷⁸ Tuomisto 1997, s. 7.

⁷⁹ LTK:n lausunto 3/1989, s. 3 ja 13–16. Riski on tunnistettu myös lain esitöissä. Ks. HE 102/1990 vp, s. 45.

Koska TakSL:ssa ei säännellä läheissuhdetta koskevaa todistustaakan jakautumista eikä näyttökynnystä, asia on ratkaistava yleisnormien perusteella. OK 17:2.1:stä seuraa, että kantajan on näytettävä toteen läheisperusteen olemassaolo. Läheisperusteen näyttäminen riittää läheissääntelyn soveltamiseen, sillä kantajalta ei vaadita näyttöä siitä, että läheissuhteella olisi ollut motiivin kaltainen yhteys peräytettäväksi vaadittuun oikeustoimeen. Tämä ilmenee muun muassa vastakohtaispäätelmin TakSL 3.3 §:stä, jonka mukaan saman pykälän 2 momentin 3 kohdassa tarkoitetun toisen asteen läheissuhteen osalta vastaaja voi torjua läheissääntelyn soveltamisen saattamalla todennäköiseksi, ettei toisen asteen läheissuhteella ollut yhteyttä peräytettäväksi vaadittuun oikeustoimeen.⁸⁰

Olettamaa läheisyyden yhteydestä oikeustoimeen ei siis voi pääsääntöisesti kumota. Kyse on niin sanotusta kumoamattomasta olettamasta eli *praesumptiones juris et de jure*.⁸¹ Olettama on kumottavissa ainoastaan toisen asteen läheisyydessä (*praesumptiones juris*), ja olettaman kumoamiseen riittää alennettu eli todennäköisyyskynnys. Jos vastaaja esittää riittävän näytön olettaman kumoamiseksi, todistustaakka läheissuhteen yhteydestä oikeustoimeen siirtyy kantajalle. Vastanäytön on horjutettava vastaajan esittämää päänäyttöä siinä määrin, ettei päänäyttö enää riitä täyttämään todistustaakkaa.⁸² Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2021:8 (Ään.) arvioinut, mitkä seikat saavat aikaan toisen asteen läheissuhteen ja peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen välisen yhteyden. Koska läheisyysuhteen olemassaolo ja läheisyysuhteen yhteys oikeustoimeen ovat tosistaan erillisiä kysymyksiä, jälkimmäinen ei ratkea yksinomaan läheisyysuhteen muodostavien tekijöiden perusteella. Laissa tarkoitettua yhteyttä arvioitaessa merkitystä on annettava myös sille, olisiko samanlainen oikeustoimi tehty samalla tavoin toisen asteen läheisyydestä riippumatta.⁸³

⁸⁰ Hupli 2006, s. 217.

⁸¹ Ks. Tirkkonen 1977, s. 89; Vuorenpää ym. 2021, s. 603. Kumoamattoman olettaman käsite on jäänne legaalisen todistusteorian sidotusta todistusharkinnasta. Se on oikeusohje, jonka mukaan määrättyä tosiseikastoa on pidettävä totena ("täytenä näyttönä"), eikä olettaman vaikutusta voi kumota vastanäytöllä. Sen sijaan vapaan todistusteorian vallitessa kumoamatonta olettamaan ei tulisi pitää todistusoikeuteen kuuluvana asiana, vaan sitovana aineellisena oikeusohjeena.

⁸² Hupli 2006, s. 217–218.

⁸³ KKO 2021:8, perustelujen kohta 23. Näin myös Hupli 2006, s. 218–219.

Läheisyysarvioinnin kannalta ratkaiseva hetki on peräytettävän oikeustoimen tekohetki.⁸⁴ Jos läheisyys on lakannut ennen oikeustoimen tekemistä tai alkanut vasta sen jälkeen, ei läheisiä koskevaa sääntelyä voida soveltaa. Toisinaan ulkoisesti havaittavan seikan perusteella vahvistettava muodollinen läheisperuste on saattanut lakata ennen oikeustoimen tekemistä tai syntyä vasta myöhemmin, mutta oikeustoimen tekohetkellä on kuitenkin vallinnut arvostuksenvaraista johtopäätöstä edellyttävä tosiasiallinen läheisperuste.⁸⁵ Esimerkiksi ennen oikeustoimen suorittamista eronneet puoliset saatetaan olosuhteista riippuen katsoa olleen toisilleen erityisen läheisiä henkilöitä vielä oikeustointa tehtäessä.⁸⁶ Tämä kuuluu luonnollisestikin kantajan väittämisen- ja todistustaakan piiriin. Aiemmin vallinnut tai myöhemmin syntynyt muodollinen läheisperuste ei perusta olettaa siitä, että oikeustoimen tekohetkellä olisi vallinnut tosiasiallinen läheisperuste. Läheisyyden ei tarvitse myöskään jatkua oikeustoimen tekemisen jälkeen, vaan läheissääntelyn soveltamiseen riittää, että läheisperuste on ollut olemassa oikeustoimen tekohetkellä.⁸⁷

⁸⁴ HE 102/1990 vp, s. 47. Tuomiston mukaan velallisen ja tämän vastapuolen välinen suhde *inter partes* sidonnaisuuden syntyhetkellä osoittaa parhaiten sen, onko läheissuhteella ollut yhteyttä oikeustoimeen. Tämän vuoksi läheisyysarvioinnin kannalta ratkaisevana hetkenä olisi pidettävä sitä, kun oikeustoimi tulee velallista sitovaksi. Tästä poiketen maksun kohdalla merkitys täytynee kuitenkin antaa ajankohdalle, jona maksuvelvollisuus on täytetty velallisen muita velkojia sitovalla tavalla. Tämä johtuu siitä, että velkojalla on koko velkasuhteen ajan *inter partes* sitova oikeus suoritukseen, mutta takaisinsaantivaatimus kohdistuu velvoitteen täyttämistoimeen eikä sen oikeusperusteeseen. Tuomisto 2021, s. 23.

⁸⁵ Jaottelusta muodollisiin ja tosiasiallisiin läheisperusteisiin ks. Hupli 2006, s. 214.

⁸⁶ NJA 1988 s. 673; HE 102/1990 vp, s. 47; Hupli 2006, s. 216.

⁸⁷ Hupli 2006, s. 216.

3 Yleinen takaisinsaantiperuste

3.1 Lainkohdan sisältö ja laaja soveltamisala

Takaisinsaantiperusteet jaotellaan tämän tutkimuksen keskiössä olevaan TakSL 5 §:n mukaiseen yleiseen takaisinsaantiperusteeseen sekä tietynlaisia tilanteita (esimerkiksi lahja, kohtuuton etuus, velan maksu ja kuittaus) koskeviin erityisiin takaisinsaantiperusteisiin, joista säädetään TakSL 6–14 §:ssä. Yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla voidaan peräyttää oikeustoimet, joilla on yksin tai yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa sopimattomasti suosittu velkojaa toisten velkojien kustannuksella, siirretty omaisuutta pois velkojien ulottuvilta tai lisätty velkoja velkojien vahingoksi. Peräytymisen edellytyksenä on, että velallinen oli oikeustointa tehtäessä maksukyvytön tai että oikeustoimi osaltaan johti velallisen maksukyvyttömyyteen. Jos kyseessä on lahja, lahjanluontoinen sopimus tai ositus, maksukyvyttömyyden sijaan peräytymisen edellytyksenä on, että velallinen oli oikeustointa tehtäessä ylivelkainen tai että oikeustoimi osaltaan johti velallisen ylivelkaisuuteen.

Vaihtoehtoinen jaotteluperuste yleiselle ja erityisille takaisinsaantiperusteille on subjektiivisuus ja objektiivisuus. Yleinen takaisinsaantiperuste on ainoa subjektiivinen takaisinsaantiperuste, mikä ilmenee velallisen vastapuolen vilpillisen mielen vaatimuksella.⁸⁸

TakSL 5 § suojaa vilpittömässä mielessä olevaa luovutuksensaajaa, sillä oikeustoimen peräytyminen edellyttää, että velallisen vastapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää maksukyvyttömyydestä, ylivelkaisuudesta tai oikeustoimen merkityksestä velallisen taloudellisille oloille sekä oikeustoimen sopimattomuudesta. Velallisen läheisen oletetaan tienneen edellä mainituista seikoista, mikäli ei saateta todennäköiseksi, ettei hän tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää niistä. Läheisen siis oletetaan olleen vilpillisessä mielessä, mutta läheisellä on mahdollisuus kumota kyseinen presumptio. Muita kuin velallisen läheisiä koskee viiden vuoden takaisinsaantiaika.⁸⁹ Läheisten osalta takaisinsaantiaikaa ei ole lainkaan määritelty.

⁸⁸ Ks. esim. Kaisto 2006, s. 38; Tuomisto 2021, s. 55–56.

⁸⁹ TakSL 5.3 §:n mukaan velallisen ja muun kuin hänen läheisensä välillä tehdyn oikeustoimen peräytymisen edellytyksenä on, ettei sitä ole tehty ”aikaisemmin kuin viisi vuotta ennen määräpäivää”. Tasan viisi vuotta ennen määräpäivää tehdyt oikeustoimet voidaan siten lain sanamuodon mukaan peräyttää. Vrt. Muissa takaisinsaantiperusteissa käytetty ilmaisutapa ”myöhemmin kuin – – ennen määräpäivää” johtaa siihen, että oikeustoimi ei peräydy, jos se on suoritettu tasan säännöksessä mainitun ajanjakson verran ennen määräpäivää. Ks. Havansi 1992, s. 284; Palmér – Savin 2006, s. 4:43; Tuomisto 2021, s. 20.

Oikeustoimella tarkoitetaan TakSL 1 §:n mukaan TakSL:ssa myös menettelyä, järjestelyä tai muuta toimenpidettä, joka on vaikutukseltaan oikeustoimeen rinnastettava. Näin ollen yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla voidaan määrätä peräytymään velallisen kaikenlaiset omaisuusjärjestelyt, joilla on vastaavanlaisia oikeusvaikutuksia kuin oikeustoimilla yleensä. Tästä johtuu myös nimitys *yleinen takaisinsaantiperuste*.⁹⁰ Perusteen soveltamisala on laaja, sillä käytännössä velkojia loukanneen järjestelyn peräyttämisen torjuminen on harvinaista yksinomaan sillä perusteella, että kyseessä ei ole TakSL 1 §:ssä tarkoitettu oikeustoimi.⁹¹ Tässä tutkimuksessa noudatetaan laissa käytettyä terminologiaa, jossa oikeustoimea käytetään laajassa merkityksessä kuvastamaan myös vaikutukseltaan oikeustoimeen rinnastettavia menettelyjä, järjestelyjä tai muita toimenpiteitä.⁹²

Esimerkkeinä vaikutukseltaan oikeustoimeen rinnastettavasta menettelystä, järjestelystä tai muusta toimenpiteestä mainitaan lain esitöissä velan maksu sekä velallisen passiivisuus. Velkojien kannalta kielteisestä velallisen passiivisuudesta voisi olla kyse esimerkiksi silloin, jos velallinen jättää oman saatavansa vanhentumisen katkaisematta.⁹³ Näin ollen peräyttämiskelpoisesta oikeustoimesta voi olla kysymys ensinnäkin silloin, kun on toimittu aktiivisesti, mutta myös silloin, kun velkojien kannalta kielteiset seuraukset johtuvat siitä, että velallinen on jättänyt ryhtymättä johonkin toimenpiteeseen. Velallisen peräyttämiskelpoisesta passiviteetista ei kuitenkaan ole kysymys, jos velallinen luopuu oikeudestaan perintöön tai testamenttiin KonkL 5:5:n tai UK 4:81:n mukaisesti.⁹⁴ Myöskään lahjan jättämistä vastaanottamatta ei voitane pitää peräyttämiskelpoisena passiviteettina.⁹⁵

⁹⁰ Ks. esim. Immonen 1994, s. 54.

⁹¹ Ingström LM 2016, s. 272–273.

⁹² Vrt. Tuomisto 2021, s. 95, joka käyttää ilmauksia ”oikeudellinen määräämistoimi” ja ”määräämistoimi”.

⁹³ HE 102/1990 vp, s. 43. Passiviteetista ks. myös KKO 2003:33. TakSL:n nojalla ei voitu peräyttää ylivelkaisen kiinteistöosakeyhtiön laiminlyöntiä periä osakkailta riittäviä yhtiövastikkeita.

⁹⁴ Perittävän eläessä tapahtunut luopuminen on velkojia sitova, jos se on tapahtunut perintökaaren (PK, 40/1965) 17:1.2:n mukaisesti. Perillinen ja testamentinsaaja voivat luopua oikeudestaan myös perittävän kuoltua edellyttäen, että he eivät ole ryhtyneet perintöön (PK 17:2 a). Jotta luopuminen olisi velkojia sitova, sen on tapahduttava ennen ulosmittauspäätöksen tekemistä tai konkurssin alkamista. Vielä konkurssin alkamisen jälkeenkin tapahtunut luopuminen on velkojia sitova, jos velallinen luopuu oikeudestaan viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun hän on saanut tiedon perittävän kuolemasta ja oikeudestaan perintöön tai testamenttiin. Ks. myös HE 102/1990 vp, s. 38–40.

⁹⁵ Ks. Ovaska 1991, s. 157; Palmér – Savin 2006, 4:51; Lennander 2013, s. 151; Tuomisto 2021, s. 96.

Jos vastaajana on velallisen läheinen ja peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen väitetään olleen kokonaan tai osittain vastikkeeton, TakSL 8 §:n mukaisesta lahjaolettamasta seuraa, että oikeustointa pidetään kokonaan tai osittain lahjana, ellei läheisvastaaja saata muuta todennäköiseksi. Jos lahjan tai lahjanluontoisen sopimuksen peräyttämistä vaaditaan yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla, sovelletaan lahjaolettamaa vastaavasti kuin jos lahjan tai lahjanluontoisen sopimuksen peräyttämistä vaadittaisiin TakSL 6 §:n nojalla taikka kohtuuttoman etuuden peräyttämistä 7 §:n nojalla. TakSL 8 §:n lahjaolettama on erityinen todistustaakkasääntö, koska pääsääntöisesti kantajan on näytettävä oikeustoimen peräytymisen edellytykset ja näin ollen myös se, ettei riittävää vastiketta ole suoritettu. Tällaista todistustaakkasääntöä pidettiin perusteltuna, koska läheisvastaajan mahdollisuudet olettaman kumoamiseksi nähtiin paremmiksi kuin konkurssipesän mahdollisuudet osoittaa oikeustoimen vastikkeettomuus.⁹⁶ Läheisvastaaja voi kumota lahjaolettaman saattamalla todennäköiseksi, ettei oikeustoimi ole ollut vastikkeeton tai ettei sitä ole osaksikaan pidettävä lahjana. Läheisvastaajan näyttökynnys on alempi kuin normaali, riittävä näyttö. Lain esitöiden mukaan joissain tapauksissa hyvin vähäinenkin näyttö voi riittää.⁹⁷ Suoritusten välistä epäsuhdetta arvioidaan objektiivisesti eli merkitystä ei ole sillä, onko velallisella ylipäättään ollut lahjoitustarkoitusta.⁹⁸

Takaisinsaantia voi vaatia yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla, vaikka tapaukseen soveltuisi myös jokin suppeampi takaisinsaantiperuste. Merkittävä etu muihin takaisinsaantiperusteisiin nähden on pidempi takaisinsaantiaika, ja yleisellä takaisinsaantiperusteella onkin merkitystä erityisesti silloin, kun oikeustoimi on tehty ennen jonkin erityistilannetta koskevan takaisinsaantiperusteen mukaista takaisinsaantiaikaa.⁹⁹ Takaisinsaantikannetta saattaa olla tarkoituksenmukaista ajaa sekä yleisen että erityisen takaisinsaantiperusteen nojalla. Jos vastaajan vilpillistä mieltä ei kyetä osoittamaan, oikeustoimi voi kuitenkin peräytyä erityisen takaisinsaantiperusteen nojalla, mikäli oikeustoimi on tehty sen mukaisen takaisinsaantiajan kuluessa.¹⁰⁰ Konkurssipesän kannalta

⁹⁶ HE 102/1990 vp, s. 21.

⁹⁷ HE 102/1990 vp, s. 53.

⁹⁸ HE 102/1990 vp, s. 51; Immonen 1994, s. 62–63; Kaisto 2006, s. 105 ja 112. Lahjoitustarkoituksen sivuuttamiseen kohdistuvasta kritiikistä ks. Kaisto 2006, s. 106–109 ja 114–115.

⁹⁹ HE 102/1990 vp, s. 16.

¹⁰⁰ Ks. Immonen 1994, s. 54–55.

saattaa olla edullisempaa ajaa takaisinsaantikannetta ensisijaisesti yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla, sillä vastaajan palautus- ja korvausvelvollisuus voi TakSL 16 ja 17 §:n perusteella olla laajempi, jos takaisinsaanti perustuu TakSL 5 §:ään.¹⁰¹

3.2 Yleisen takaisinsaantiperusteen aineelliset edellytykset

Takaisinsaannin edellytyksenä on, että peräytettäväksi vaaditulla oikeustoimella on aiheutettu velkojille vahinkoa. Vahinkoedellytys jaetaan yleiseen ja erityiseen.¹⁰² Yleinen vahinkoedellytys täyttyy, jos oikeustoimi on vähentänyt yhden tai useamman velkojan jako-osuutta konkurssissa (jako-osuusvaikutus).¹⁰³ Vahinkoedellytys ilmenee TakSL 5 §:n sanamuodosta, sillä sen mukaan takaisinsaannin edellytyksenä on ensinnäkin, että oikeustoimella on yksin tai yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa suosittu velkojaa toisten velkojien kustannuksella, siirretty omaisuutta pois velkojien ulottuvilta tai lisätty velkoja velkojien vahingoksi.¹⁰⁴ Yleisen takaisinsaantiperusteen mukaan oikeustoimi voi siis peräytyä ensinnäkin silloin, kun oikeustoimen velkojia vahingoittava vaikutus on seurannut oikeustoimesta välittömästi. Riittävää kuitenkin on, että oikeustoimella on yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa aiheutettu velkojille vahinkoa. Velkojille aiheutunut vahinko voi toisin sanoen olla joko välitöntä tai välillistä.¹⁰⁵ Yleisen takaisinsaantiperusteen täyttymiseen ei voida kytkeä vahvaa oletusta velkojille aiheutuneesta vahingosta, minkä vuoksi todistustaakka jako-osuusvaikutuksesta on takaisinsaantia vaativalla.¹⁰⁶ Lain esitöiden mukaan vahinkoedellytys täyttyy, jos oikeustoimi on ”ollut omiaan” vähentämään velkojien jako-osuuksia.¹⁰⁷ Kantajan ei tarvitsekaan esittää selvitystä konkreettisesta jako-

¹⁰¹ HE 102/1990 vp, s. 47 ja 65–67.

¹⁰² Hupli 2006, s. 61.

¹⁰³ Leppänen 1992, s. 46; Hupli 2006, s. 61; Tuomisto LM 2006, s. 258.

¹⁰⁴ Tuomisto 2021, s. 101. Muutoin yleinen vahinkoedellytys ei käy ilmi lakitekstistä. Takaisinsaantilainsäädännön *ratio*sta kuitenkin johtuu, että oikeustoimen vahingollisuus on takaisinsaannin yleinen edellytys. Ks. HE 102/1990 vp, s. 17; Tuomisto LM 2006, s. 257.

¹⁰⁵ HE 102/1990 vp, s. 48; Tuomisto LM 2006, s. 258 ja 262. Vrt. Objektiiivisissa takaisinsaantiperusteissa kuvatut oikeustoimet aiheuttavat velkojille välitöntä vahinkoa. Tuomisto LM 2006, s. 258–259 ja 262.

¹⁰⁶ Leppänen 1992, s. 66–67. Vrt. Objektiiivisille seikoille rakentuvissa takaisinsaantisäännöksissä kuvataan ne tilanteet, joissa oikeustoimet ovat velkojien kannalta tyypillisesti vahingollisia. Tämän vuoksi kantajan ei tarvitse yksittäisessä tapauksessa osoittaa oikeustoimen todellisuudessa pienentäneen jako-osuutta. Takaisinsaantivastaaja voi kuitenkin torjua takaisinsaannin osoittamalla oikeustoimen olleen velkojien kannalta vaaraton, jolloin vahinkoedellytys jää täyttymättä. HE 102/1990 vp, s. 17–18.

¹⁰⁷ HE 102/1990 vp, s. 17.

osuusvaikutuksesta, vaan riittää, että kantaja osoittaa jako-osuuden pienenemisen olleen oikeustoimen tyypillinen seuraus.¹⁰⁸ Jo pelkkä vaara velkojille aiheutuvasta vahingosta riittää täyttämään vahinkoedellytyksen.¹⁰⁹

Eriyinen vahinkoedellytys viittaa oikeustoimen ja velallisen taloudellisen tilanteen väliseen yhteyteen (vararikkoyhteyttä).¹¹⁰ Yleisen takaisinsaantiperusteen soveltaminen edellyttää myös tämän erityisen vahinkoedellytyksen täyttymistä, mikä kuuluu kantajan todistustaakan piiriin, koska yleinen takaisinsaantiperuste ei sisällä erityistä todistustaakanormia sen täyttymisestä.¹¹¹ Vastikkeellisten oikeustoimien peräytymisen edellytyksenä yleisen takaisinsaantisäännöksen nojalla on, että velallinen oli oikeustointa tehtäessä¹¹² maksukyvytön tai oikeustoimi osaltaan johti velallisen maksukyvyttömyyteen.

Maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan, että velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä (TakSL 4 §). Kokonaan tai osittain vastikkeettomien oikeustointien osalta takaisinsaannin edellytykseksi on asetettu maksukyvyttömyyttä helpommin näytettävä ylivelkaisuus.¹¹³ Lahjan, lahjanluontoisen sopimuksen tai osituksen peräytyminen edellyttää, että velallinen oli oikeustoimen tekohetkellä ylivelkainen tai että oikeustoimi osaltaan johti ylivelkaisuuteen. Velallinen on ylivelkainen, jos hänen velkansa ovat suuremmat kuin hänen varansa (TakSL 4 §). Kuten TakSL 5 §:n sanamuodosta ilmenee, välillinen syy-yhteys on riittävä. Riittää, että oikeustoimi ”osaltaan johti” velallisen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen.¹¹⁴ Vaadittavan yhteyden katkaisee se, jos

¹⁰⁸ Tuomisto 2021, s. 106.

¹⁰⁹ KKO 1994:130, KKO 2004:69, KKO 2009:21 ja KKO 2012:102.

¹¹⁰ Hupli 2006, s. 61–62.

¹¹¹ Hupli 2006, s. 200. Vararikkoyhteys sisältyy takaisinsaannin edellytyksenä myös erityisiin takaisinsaantiperusteisiin (TakSL 6, 9, 10, 12–14 §), kun vaaditaan velallisen läheisiin sovellettavana pidempänä takaisinsaantiaikana tehdyn oikeustoimen peräyttämistä. Erityiset takaisinsaantiperusteet sisältävät legaalisen oletaman vararikkoyhteydestä. Välttyäkseen pidempänä kriittisenä aikana tehdyn oikeustoimen peräyttämiseltä läheisvastaajan on näytettävä, ettei velallinen ollut oikeustointa tehtäessä maksukyvytön tai ylivelkainen eikä oikeustoimen vuoksi ajautunut tällaiseen tilaan. Ks. Hupli 2006, s. 197–198.

¹¹² Arvioitaessa, onko velallinen ollut maksukyvytön jo ”oikeustointa tehtäessä”, ratkaisevana ajankohtana olisi pidettävä velallisen taloudellista tilannetta silloin, kun oikeustoimi tuli *inter partes* sitovaksi. Sama pätee ylivelkaisuuteen. Sen sijaan maksun kohdalla velallisen taloudellista tilannetta on arvioitava sen hetken mukaan, jona maksuvelvollisuus on täytetty maksajan velkoja sitovasti. Tuomisto 2021, s. 102.

¹¹³ HE 102/1990 vp, s. 19–20.

¹¹⁴ Ks. Hupli 2006, s. 200–201; Tuomisto 2021, s. 121. Vrt. Erityisissä takaisinsaantiperusteissa ratkaisevaa on oikeustoimen välitön vaikutus velallisen vararikkotilaan. HE 102/1990 vp, s. 50; Leppänen 1992, s. 123–125; Hupli 2006, s. 201.

velallisen taloudellinen asema korjaantuu oikeustoimen ja konkurssin välisenä aikana.¹¹⁵ Tosin Tuomisto on katsonut, että taloudellisen aseman korjaantuminen ei välttämättä estä takaisinsaantia, jos oikeustoimi on vaikuttanut velallisen maksukyvyttömyyden tai ylivelkaisuuden uusiutumiseen ja tämä on ollut ennalta arvattavaa.¹¹⁶

Toisinaan peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen voidaan todeta olevan velkojien kannalta vaaraton ilman, että velallisen yleistä taloudellista asemaa on tarvetta tarkemmin selvittää. Velkojien kannalta vaarattomina oikeustoimina mainitaan lain esitöissä vakuusvelan maksu sekä velan maksu sivullisen varoilla. Vakuusvelkoja on separistin asemassa muihin velkoihin nähden, joten ensimmäisessä tapauksessa velkoja saisi suorituksen saamisestaan joka tapauksessa. Jos velallinen maksaa velan kolmannelta henkilöltä lainatuilla varoilla, sivullisesta tulee velkoja alkuperäisen velkojan tilalle. Kyse on siis ainoastaan velkojan vaihdoksesta. Velkojan vaihdos ei aiheuta vahinkoa tai sen vaaraa konkurssipesälle edellyttäen, ettei uudella velkojalla ole alkuperäistä velkojaa parempaa etuoikeutta.¹¹⁷ Koska yleinen vahinkoedellytys jää täyttymättä, takaisinsaannille ei ole edellytyksiä.

Kolmanneksi oikeustoimi peräytyy TakSL 5 §:n nojalla ainoastaan, jos se on ollut sopimaton.¹¹⁸ Lain esitöiden mukaan tällä edellytyksellä on pyritty rajaamaan säännöksen soveltamisala koskemaan ainoastaan mahdollisen konkurssin vaikutusten kiertämiseksi tehtyjä oikeustoimia. Menettelyn sopimattomuutta osoittaa erityisesti se, jos jokin takaisinsaannin edellytyksistä täyttyy silmiinpistävällä tavalla. Esitöiden mukaan oikeustoimen sopimattomuutta osoittaa muun muassa velallisen nimenomainen ja suunnitelmallinen pyrkimys vähentää pesään kuuluvia varoja sekä oikeustoimen kohdistuminen huomattavan arvokkaaseen omaisuuteen. Menettelyä voidaan pitää

¹¹⁵ Leppänen 1992, s. 127; Tuomisto 2021, s. 120. RKonkL:n esitöissä on nimenomaisesti todettu, että syy yhteys on katkennut. Ks. SOU 1970:75, s. 134; Prop. 1975:6, s. 144. Vrt. LTK:n lausunto 3/1989, s. 18–19, jossa asian selventäminen nähtiin tarpeellisena.

¹¹⁶ Tuomisto 2021, s. 120.

¹¹⁷ HE 102/1990 vp, s. 18. Ratkaisussa KKO 2012:102 oli kyse siitä, että velallinen oli maksanut verovelan pankista lainaamallaan varoilla. Pankilla oli ennestään nimellisarvoltaan luoton kattava vakuus, mutta korkeimman oikeuden mukaan oli epätodennäköistä, että vakuuksien käypä arvo olisi noussut kattamaan myös uuden luoton. Vakuusvajeen vuoksi pankki ei tosiasiansa ollut alkuperäistä velkojaa paremmassa asemassa, minkä vuoksi korkein oikeus katsoi, ettei velkojanvaihdos ollut aiheuttanut vahingon vaaraa muille velkojille.

¹¹⁸ Kuten läheisyyden ja velallisen taloudellisen tilanteen arvioinnin yhteydessä on aiemmin todettu, myös sopimattomuusharkinnan kannalta huomio on kiinnitettävä ajankohtaan, jona oikeustoimi tuli *inter partes* sitovaksi. Maksun osalta sopimattomuutta on arvioitava sen ajankohdan mukaan, jona maksuvelvollisuus on täytetty velallisen muita velkoja sitovasti. Tuomisto 2021, s. 123 alaviite 349.

sopimattomana myös, jos velallisen heikko taloudellinen tilanne on ollut erityisen hyvin toisen osapuolen tiedossa. Erityisen lähellä konkurssia tehdyt oikeustoimet osoittavat herkemmin menettelyn sopimattomuutta. Ajan kuluminen ei kuitenkaan poista sopimattomuutta, jos menettely osoittaa suunnitelmallista pyrkimystä velkojien vahingoittamiseen.¹¹⁹ Todistustaakka oikeustoimen sopimattomuutta ilmentävistä seikoista on kantajalla.¹²⁰

Sopimattomuuskriteeri nähdään yleisen perusteen sisältämistä takaisinsaannin edellytyksistä tulkinnanvaraisimmaksi.¹²¹ Korkein oikeus on arvioinut sopimattomuusedellytyksen täyttymistä eri tavoin siitä riippuen, onko kyse ollut varainpalautus- vai tasa-arvopalautustilanteesta.¹²² Yksittäisen velkojan suosimisen (tasa-arvopalautus) osalta sopimattomuuskynnys on perinteisesti ollut hyvin korkealla.¹²³ Kun kyse on ollut kaikkia velkojia loukkaavasta järjestelystä (varainpalautus), sopimattomuutta on yleensä arvioitu lievemmin.¹²⁴ Sopimattomuusedellytys on siis täytynyt helpommin, kun kyseessä on ollut varainpalautustilanne. Omaisuuden siirtämistä kokonaan velkojapiirin ulkopuolelle voidaan nimittäin pitää moitittavampana kuin yhden velkojan suosimista. Yksittäisen velkojan suosiminen tapahtuu usein tämän saatavan maksamisena, mitä ei lähtökohtaisesti voida pitää sopimattomana.¹²⁵

¹¹⁹ HE 102/1990 vp, s. 48.

¹²⁰ Hupli 2006, s. 188.

¹²¹ Hupli 2003, s. 163; Koulu 2023.

¹²² Takaisinsaantitilanteet jaetaan kahteen pääryhmään takaisinsaannin tavoitteen mukaan. Varainpalautuksen tarkoituksena on tuoda velkojien ulottuvilta pois siirrettyä omaisuutta takaisin konkurssivarallisuuteen. Tasa-arvopalautuksen tavoitteena puolestaan on velkojien välisen tasa-arvon palauttaminen. Havansi 1992, s. 275; Koulu 2023.

¹²³ Ks. esim. KKO 1998:89, KKO 1998:92, KKO 1998:94, KKO 1998:141, KKO 1999:38.

¹²⁴ Ks. esim. KKO 2003:24. Lindforsin mukaan ulosmittaustakaisinsaintia koskeva ratkaisu KKO 2002:53 näyttäisi ilmentävän linjamuutosta korkeimman oikeuden suhtautumisessa sopimattomuusedellytyksen täyttymisen tulkintaan. Ks. Lindfors 2002, s. 375. Vrt. Hupli 2003, s. 165, jonka mukaan sopimattomuudelle asetettavat lievemmat vaatimukset johtuvat siitä, että kyseessä olevassa tapauksessa oli kyse varainpalautustilanteesta eikä tasa-arvopalautuksesta. Tosin Huplikin on arvostellut ratkaisua siitä, että sopimattomuuskynnys on laskenut yllättävän alas.

¹²⁵ Hupli 2003, s. 165; Tuomisto 2021, s. 126 alaviite 358; Koulu 2023.

Yleisen takaisinsaantiperusteen soveltaminen ei edellytä velallisen toimineen vilpillisessä mielessä.¹²⁶ Peräytyvän oikeustoimen ei tarvitse välttämättä olla velallisen itsensä tekemä tai hänen aloitteestaan tehty, vaan velallisen vastapuolen yksipuolisestikin suorittamat oikeustoimet voidaan lainkohdan nojalla peräyttää. Esimerkkinä lain esitöissä on mainittu velkojan yksipuolisesti toimittama kuittaus.¹²⁷ Lainkohdan subjektiivinen elementti ilmenee velallisen vastapuolen vilpillisen mielen vaatimuksella. Pääsäännön mukaan takaisinsaantia vaativan on osoitettava velallisen vastapuolen olleen vilpillisessä mielessä.¹²⁸ Velallisen läheisiä koskeva erityinen todistustaakasäännös ilmenee 2 momentista. Sen mukaan velallisen läheisen oletetaan tienneen vararikkoyhteydestä sekä oikeustoimen sopimattomuudesta. Läheisellä on kuitenkin mahdollisuus osoittaa, ettei hän tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää edellä mainituista seikoista. Riittävää on, että läheinen saattaa vilpittömän mielensä todennäköiseksi, joten läheisen näyttökynnys on alempi kuin normaali, riittävä näyttö.¹²⁹ TakSL 5.2 §:n mukainen oletama kohdistuu ainoastaan läheisvastaajan tietoisuuteen. Takaisinsaantia vaativan on näytettävä oikeustoimen sopimattomuus sekä velallisen olleen oikeustoimen tekohetkellä maksukyvytön tai ylivelkainen taikka oikeustoimen osaltaan johtaneen tällaiseen tilaan. Jos kantaja onnistuu näyttämään nämä seikat, velallisen läheisen tietoisuus niistä oletetaan.¹³⁰ Erityiseen todistustaakasäännökseen velallisen läheisen vilpittömän mielen osalta palataan jäljempänä luvussa 5.

¹²⁶ Vrt. roomalaisen oikeuden *actio Pauliana* -kanne, joka mahdollisti oikeustoimen peräyttämisen, jos velallinen oli tarkoituksellisesti aiheuttanut velkojille vahinkoa eli hänellä oli ollut *animus fraudandi*. Ks. Havansi 1992, s. 280. Velallisen vilpillisellä mielellä saattaa tosin *in casu* olla merkitystä arvioitaessa sitä, oliko oikeustoimi sopimaton. Ks. HE 102/1990 vp, s. 48–49.

¹²⁷ HE 102/1990 vp, s. 48.

¹²⁸ Leppänen 1992, s. 34.

¹²⁹ HE 102/1990 vp, s. 49; Hupli 2006, s. 189. Hallituksen esityksessä asia on ilmaistu niin, että läheiseltä ei vaadita täyttä näyttöä. Täyden näytön käsite on peräisen legaalisen todistusteorian ajalta. Vapaan todistusharkinnan vallitessa on osuvampaa puhua riittävästä näytöstä. Ks. Vuorenpää ym. 2021, s. 710.

¹³⁰ Hupli 2006, s. 188–189.

4 Takaisinsaantivaatimuksen vanhentuminen

4.1 Esine- ja velvoiteoikeuden yleiset periaatteet

Kuten aiemmin on tuotu ilmi, uudistetut takaisinsääntöasetukset valmisteltiin pohjoismaisena yhteistyönä, jonka tavoitteena oli yhdenmukaistaa takaisinsääntöasetukset Pohjoismaiden välillä. Sääntely ei kuitenkaan ole kaikilta osin yhteneväistä, ja muun muassa yleisen takaisinsaantiperusteen mukaisessa takaisinsaantiajassa on vaihtelua eri Pohjoismaiden lainsäädännössä. Norjassa peräytymisen aikaraja on kymmenen vuotta (DekningsL 5:10). Tanskan lakiin ei sisälly takaisinsaantiaikaa lainkaan (TKonkL 74 §). TakSL 5 §:n säännös on vastaavanlainen kuin Ruotsissa eli muita kuin läheisiä koskee viiden vuoden takaisinsaantiaika ja läheisten osalta aikaa ei ole määritelty (RKonkL 4:5).

Velallisen ja tämän läheisten välisiä oikeustoimia koskee siis TakSL 5 §:n sanamuodon mukaan ajallisesti rajoittamaton takaisinsaantiaika. Lain esitöiden mukaan takaisinsaantivaatimuksen toteuttaminen jää yleisten esine- ja velvoiteoikeudellisten periaatteiden varaan.¹³¹ Oikeuskirjallisuudessa on niin ikään katsottu, että takaisinsaantivaatimus voi vanhentua yleisen kymmenen vuoden vanhentumisajan mukaisesti.¹³² Suomessa kysymys TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta ei ole ollut korkeimman oikeuden ratkaistavana. Sen sijaan Ruotsin korkein oikeus on ratkaisussaan NJA 2011 s. 755 arvioinut takaisinsaantivaatimuksen vanhentumista tapauksessa, jossa oli kyse yli kymmenen vuotta ennen määräpäivää tapahtuneesta voitonjaosta tytäryhtiöltä emoyhtiölle. Järjestelyn peräyttämistä vaadittiin kansallisen lakimme yleistä takaisinsaantiperustetta vastaavan RKonkL 4:5:n nojalla.

Enemmistö ja vähemmistöön jääneet kaksi jäsentä olivat samaa mieltä siitä, että yleistä kymmenen vuoden vanhentumisaikaa on sovellettava takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen. Erimielisyyttä aiheutti vanhentumisajan laskemisen lähtökohta. Enemmistö katsoi, että vanhentumisaika on laskettava peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen tekohetkestä. Perusteluissaan enemmistö huomioi, että otettaessa oikeustoimen tekohetki

¹³¹ HE 102/1990 vp, s. 50. Ks. myös SOU 1970:75, s. 162; Prop. 1975:6, s. 210 ”Av allmänna regler torde följa, att återvinningsanspråket, i den mån det räknas som fordran, preskriberas i vanlig ordning, d.v.s. efter tio år, om inte preskriptionen avbryts.”

¹³² Ks. esim. Rodhe 1985, s. 274 alaviite 41; Walin 1987, s. 162; Kangas 1993, s. 333–335; Immonen 1994, s. 54; Palmér – Savin 2006, s. 4:42–43; Lennander 2013, s. 77 ja 142; Mellqvist – Welamson 2017, s. 110–111; Norros 2018, s. 462; Niemi 2020, s. 472; Tuomisto 2021, s. 93. Vrt. Hägge JT 2006, s. 793–795.

vanhentumisajan laskemisen lähtökohdaksi takaisinsaantivaatimus saattaa vanhentua ennen kuin takaisinsaantikanteen nostaminen on ollut mahdollista. Tällaisia piileviä vaateita on kuitenkin muitakin, ja enemmistön mielestä vaatimuksen syntymistä ei ollut syytä tarkastella poikkeavalla tavalla pelkästään sen vuoksi, että kyseessä oli takaisinsaantivaatimus. Enemmistö perusteli kantaansa myös todisteluun liittyvillä näkökohdilla. Ajan kulumisen myötä läheisvastaajan mahdollisuus saattaa vilpitön mielensä todennäköiseksi heikkenee, ja tuomioistuimien joutuu arvioimaan todistusarvoltaan heikentynyttä aineistoa. Koska peräytettäväksi vaadittu oikeustoimi oli tehty vuonna 1994 ja takaisinsaantikanne nostettu yli kymmenen vuotta sen jälkeen vuonna 2006, enemmistö katsoi, että takaisinsaantivaatimus oli vanhentunut yleisen kymmenen vuoden vanhentumisajan mukaisesti.

Sen sijaan eri mieltä olevat jäsenet katsoivat, että vanhentumisaika tulisi laskea konkurssipäätöksestä. Eri mieltä olevien jäsenten mielestä takaisinsaantivaatimusta ei voi rinnastaa esimerkiksi vahingonkorvausvaatimukseen, jotka saattavat vanhentua ennen vahingon ilmenemistä. Näissä tilanteissa velkojan asema syntyy jo vahingon tapahtuessa, kun taas takaisinsaantitilanteessa velkojan asema syntyy vasta konkurssin alettua. Ensimmäisessä tilanteessa velkojalla on mahdollisuus valvoa oikeuttaan ja katkaista vanhentuminen, mutta jälkimmäisessä velkojalla ei ole ennen konkurssin alkamista ollut mahdollisuutta toimia vanhentumisen estämiseksi. Näin ollen takaisinsaantivaatimuksen ei voida katsoa syntyneen peräytettävän oikeustoimen tekohetkellä siten, että se olisi ollut piilevä siitä lähtien.

Eri mieltä olevat jäsenet eivät jättäneet huomiotta hallituksen esityksen perusteluja, joiden mukaan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen sovelletaan yleistä kymmenen vuoden vanhentumisaikaa: ”Av allmänna regler torde följa, att återvinningsanspråket i den mån det räknas som fordran, preskriberas i vanlig ordning, d.v.s. efter tio år, om inte preskriptionen avbryts.”¹³³ He kuitenkin katsoivat, että lausunto ilmaisee jonkinlaista epävarmuutta (”torde”). Lisäksi eri mieltä olevat jäsenet kiinnittivät huomiota siihen, ettei hallitus toistanut edellä mainittua lausuntoa uuden konkurssilain esitöissä.¹³⁴ SOU-mietinnöissä on selvemmin ilmaistu, että takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen sovelletaan velvoitteiden

¹³³ Prop. 1975:6, s. 210.

¹³⁴ Ks. Prop. 1986/87:90, s. 118 ja 216.

vanhentumista koskevia sääntöjä.¹³⁵ Eri mieltä olevat jäsenet totesivat kuitenkin, ettei SOU-mietinnöissä esitettyjä lausuntoja takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta voida rinnastaa lainsäätäjän lausuntoihin. Näillä perusteilla eri mieltä olevat jäsenet katsoivat, ettei heidän kantansa ollut ristiriidassa konkurssilain esitöiden kanssa.

Arvioitaessa yleisen kymmenen vuoden vanhentumisajan soveltumista takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen on huomioitava myös peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen luonne. Kun oikeustoimi peräytyy, vastaaja on TakSL 15.1 §:n mukaan velvollinen palauttamaan velalliselta saadun omaisuuden konkurssipesään. Peräytyvän oikeustoimen luonne vaikuttaa vastaajan palautusvelvollisuuden tarkempaan sisältöön, sillä palautusvelvollisuus kohdistuu ensisijaisesti peräytyneeksi määrätyllä oikeustoimella luovutettuihin esineisiin tai muihin omaisuuseriin, eikä sitä voi täyttää luovuttamalla konkurssipesälle muuta samankaltaista omaisuutta.¹³⁶ Velallinen on saattanut esimerkiksi maksaa velan ennenaikaisesti, mikä johtaa rahamääräiseen palautusvelvoitteeseen, tai luovuttaa jonkin yksilöidyn esineen, mikä puolestaan johtaa esinekohtaiseen palautusvelvoitteeseen.

Vakiintuneen periaatteen mukaan esineoikeudet eivät kuitenkaan vanhene.¹³⁷ Tällöin saatavan vanhentumista koskevia sääntöjä ei voida soveltaa esimerkiksi vaatimukseen, joka koskee yksilöidyn esineen palauttamista konkurssipesään. Ruotsin korkein oikeus on huomionnut tämän edellä selostetussa ratkaisussaan NJA 2011 s. 755. Perusteluissa on nimenomaisesti todettu, että RKonkL 4:5:ään perustuva takaisinsaantivaatimus ei vanhene, jos kyseessä on esineoikeudellinen vaade.¹³⁸ Myös RKonkL:n esitöistä ilmenee, että takaisinsaantivaatimuksen vanhentuminen koskee ainoastaan saatavia: ”Av allmänna regler torde följa, att återvinningsanspråket *i den mån det räknas som fordran*, preskriberas i vanlig ordning, d.v.s. efter tio år, om inte preskriptionen avbryts.”¹³⁹ Vaikuttaakin hieman

¹³⁵ Ks. SOU 1970:75, s. 131 ”Återvinningsfristen är fem år utom när talan riktas mot gäldenärens make, då någon särskild återvinningsfrist inte anges i lagen. I det senare fallet blir i stället allmänna regler om preskription tillämpliga.”; SOU 1983:60, s. 88 ”Beträffande närstående gäller ingen annan tidsgräns än den som följer av allmänna fordringspreskriptionen.”

¹³⁶ HE 102/1990 vp, s. 22 ja 63; Koulu 1999, s. 65; KKO 2021:48, perustelujen kohta 15.

¹³⁷ Ks. esim. Rekola 1938, s. 68; Wrede 1942, s. 229; Halila – Ylöstalo 1979, s. 84–85; HE 187/2002 vp, s. 6 ja 25; Kaisto – Lohi 2013, s. 238, 248–251; Lindskog 2017, s. 89; Norros 2018, s. 464.

¹³⁸ NJA 2011 s. 755, perustelujen kohdat 10, 15 ja 20.

¹³⁹ Prop. 1975:6, s. 210 (kurs. tässä).

ongelmalliselta, että vastaajan oikeudellinen asema riippuisi siitä, koskeeko takaisinsaantivaatimus rahamääräistä saatavaa vai yksilöityä esinettä.¹⁴⁰ Tämähän saattaa olla vastaajan kannalta täysin sattumanvaraistakin.

Palautusvelvollisuus on siis ensisijaisesti esinekohtainen TakSL 15.1 §:stä ilmenevän periaatteen mukaisesti. Saattaa kuitenkin olla, että omaisuus ei ole tallella tai muuten palautettavissa. Tällä perusteella sekä kantaja että vastaaja voivat vaatia esineen arvon korvaamista TakSL 15.3 §:n nojalla.¹⁴¹ Omaisuus ei ole säännöksen tarkoittamin tavoin tallella, jos se on hävinnyt, tuhoutunut tai luovutettu edelleen kolmannelle henkilölle. Tilanne, jossa omaisuuden ei katsottaisi olevan muuten palautettavissa, voisi olla esimerkiksi sellainen, että omaisuus on yhdistetty osaksi toista esinettä siten, ettei irrottaminen enää onnistu. Omaisuus ei olisi palautettavissa myöskään, jos se on huonossa kunnossa.¹⁴² Jos velallisen vastapuoli on luovuttanut takaisinsaannin kohteena olevan omaisuuden eteenpäin, korvaustuomio on mahdollinen suoraan tällä perusteella. Esinekohtaisen palautusvelvollisuuden ensisijaisuus ei siis tarkoita, että takaisinsaantivaatimus olisi aina kohdistettava omaisuuden nykyiseen haltijaan.¹⁴³

Vastaaja voi vaatia esineen palauttamisen sijaan sen arvon korvaamista myös sillä perusteella, että omaisuuden palauttaminen aiheuttaisi hänelle haittaa. Haittaan voi vedota ainoastaan palautusvelvollinen itse.¹⁴⁴ Vaatimuksen menestyessä vastaaja saa pitää esineen itsellään. Esinekohtaisesta palautusvelvollisuudesta voidaan poiketa esimerkiksi, jos omaisuuden palauttaminen tulisi huomattavasti kalliimmaksi kuin sen arvon korvaaminen. Säännöksessä tarkoitettua haittaa saattaa aiheutua myös, jos palautusvelvollinen tarvitsee omaisuutta raaka-aineeksi tuotantoon, eikä korvaavaa raaka-ainetta saada muualta tuotannon seisahtumatta. Lisäksi oikeus omaisuuden arvon mukaiseen korvaukseen voidaan myöntää, jos omaisuuden perusparantamiseen on käytetty runsaasti voimavaroja tai jos omaisuuden irrottaminen

¹⁴⁰ Ks. Tuomisto 2021, s. 94. Tuomisto on kiinnittänyt huomiota myös siihen, ettei esineoikeuksien vanhentumattomuudesta johtuvaa epäkohtaa poista sekään, että yli viisi vuotta ennen määräpäivää tehdyt oikeustoimet peräytynevät käytännössä todella harvoin.

¹⁴¹ Hupli 2006, s. 168.

¹⁴² HE 102/1990 vp, s. 64.

¹⁴³ HE 102/1990 vp, s. 64; Koulu 1999, s. 114; Hupli 2006, s. 168. TakSL 20 §:n mukaan omaisuuden palauttamista tai sen arvon korvaamista *voidaan* vaatia myös luovutuksensaajalta, jos tämä tiesi tai tämän olisi pitänyt tietää oikeustoimen peräyttämiseen oikeuttavista seikoista.

¹⁴⁴ Hupli 2006, s. 168. Koulu käyttää tästä oikeudesta termiä vastaajan korvausetu. Koulu 1999, s. 15.

jostakin kokonaisuudesta ei onnistuisi esimerkiksi palautusvelvollisen elinkeinotoimintaa haittaamatta.¹⁴⁵

Esinekohtaisesta palautusvelvollisuudesta on mahdollista poiketa ainoastaan edellä selostetuissa, TakSL 15.3 §:ssä mainituissa tilanteissa.¹⁴⁶ Jos esinekohtaisesta palautusvelvollisuudesta poiketaan, takaisinsaantivastaajan on korvattava esineen arvo. Tällöin on huomioitava, että esineoikeuksista johtuvat saamisoikeudet ovat vanhentumissääntöjen alaisia.¹⁴⁷ Esimerkiksi esineen menetyksen johdosta mahdollisesti syntyvä vahingonkorvaussaatava on velvoiteoikeudellinen vaade, johon sovelletaan vanhentumista koskevia sääntöjä.¹⁴⁸ Vastaavasti takaisinsaantivastaajan velvollisuus korvata esineen arvo kuuluisi vanhentumisen alaan. Jos takaisinsaannin kohteena oleva esine ei ole tallella tai muuten palautettavissa taikka sen palauttaminen aiheuttaisi vastaajalle haittaa, kantaja saa esineen omistusoikeuden tilalle esineen arvoa vastaavan saamisoikeuden eli rahamääräisen saatavan. Vanhentumista koskevien sääntöjen soveltuminen takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen riippuisi siitä, onko esine palautettavissa vai ei. Tällainen saamisoikeuksien ja esineoikeuksien periaatteellinen ero vanhentumisen suhteen ei nähdäkseen johda takaisinsaannissa oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Se vaikuttaa sekä takaisinsaantikantajan vaatimuksen menestymiseen että takaisinsaantivastaajan palautusvelvollisuuteen, jos takaisinsaantivaatimus esitetään yli kymmenen vuoden kuluttua oikeustoimen tekemisestä.

4.2 Takaisinsaanti- ja vanhentumissäännösten välinen suhde

4.2.1 Erityissääntelyn asema

Edellä on tuotu ilmi, että lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on puollettu yleisten vanhentumista koskevien sääntöjen soveltumista takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen. Myös Ruotsin korkein oikeus on puoltanut vastaavanlaista tulkintaa edellä selostetussa ratkaisussa NJA 2011 s. 755. Tällaista tulkintaa voidaan kuitenkin myös kritisoida.

¹⁴⁵ HE 102/1990 vp, s. 65.

¹⁴⁶ Takaisinsaantiriidan dispositiivisuudesta johtuu, että arvon korvaamisesta esinekohtaisen palautusvelvollisuuden sijaan voidaan osapuolten välillä sopia. Arvon korvaamisesta sopiminen saattaa olla konkurssipesän edun mukaista, sillä tällöin vältytään omaisuuden realisoinnilta.

¹⁴⁷ Rekola 1938, s. 67; Halila – Ylöstalo 1979, s. 84–85.

¹⁴⁸ Norros 2018, s. 464.

Takaisinsaantisäännökset voidaan nimittäin nähdä erityissäännöksinä suhteessa vanhentumista koskeviin säännöksiin. *Lex specialis derogat legi generali* -periaatteen mukaan erityislain säännös syrjäyttää samaa asiaa koskevat yleislain säännökset. Yleislakia (*lex generalis*) sovelletaan, ellei muussa laissa ole yleislaista poikkeavia säännöksiä. Jos tietystä asiasta säädetään erityissäännöksellä (*lex specialis*), se saa etusijan samantasoiseen yleissäännökseen nähden. Kaikissa tapauksissa ei ole selvää, onko jokin säännös erityissäännöksen asemassa suhteessa johonkin toiseen säännökseen. Yleislain ja erityissäännöksen välinen suhde on voitu ilmaista nimenomaisella säännöksellä, mutta toisinaan tukea on etsittävä esimerkiksi lain esitöistä.¹⁴⁹ Seuraavaksi arvioidaan VanhL:n ja TakSL:n säännösten keskinäistä suhdetta.

Ennen VanhL:n voimaantuloa velkojen ja muiden velvoitteiden vanhentumisesta säädettiin vuodelta 1868 peräisin olleesta määräajasta velkomisasiossa sekä julkisesta haasteesta velkojille annetussa asetuksessa (VanhA, 32/1868). VanhA oli nykyisen VanhL:n tapaan yleissäädos, jota sovellettiin, jos vanhentumisesta ei ollut erityissäännöksiä muussa laissa. VanhA:n mukainen yleinen vanhentumisaika oli kymmenen vuotta, joka alkoi kulua velvoitteen oikeusperusteen syntymisestä. Yleissäädökseen ei sisällynyt muita vanhentumisaikoja. Sopimussuhteen ulkopuolella syntyneeseen vahingonkorvausvelkaan sovellettiin yleislakina vahingonkorvauslakia (VahL, 412/1974), jonka mukainen vanhentumisaika oli niin ikään kymmenen vuotta (VahL 7:2). Säännöksen sanamuodon mukaan vanhentumisajan alkuehkeä oli vahingon tapahtuminen. Vakiintuneen tulkinnan mukaan vahingon tapahtumisella tarkoitettiin vahinkoseurauksen ilmenemistä vahinkoon johtaneen teon tai laiminlyönnin ajankohdan sijaan.¹⁵⁰

VanhA kumottiin vuonna 2004 voimaantulleella VanhL:lla, jonka säännökset syrjäyttivät myös edellä mainitun VahL:n säännöksen. VanhA:n tapaan myös nykyistä VanhL:a sovelletaan sen 1.1. §:n mukaan kaikenlaisiin velvoitteisiin.¹⁵¹ Vanhentuminen ei koske esineoikeuksia, kuten aiemmin on tuotu ilmi. VanhL:n voimaantulo merkitsi

¹⁴⁹ Mäenpää 2023, s. 127–128. Ks. myös KHO 2017:126, jossa korkein hallinto-oikeus katsoi lain esitöiden perusteella, että kunnallisesta viranhaltijasta annetun lain (304/2003) (lain nykyinen nimeke on laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta) säännökset palkan takaisinperinnästä ovat erityislain asemassa suhteessa VanhL:iin.

¹⁵⁰ HE 187/2002 vp, s. 6–7.

¹⁵¹ HE 187/2002 vp, s. 6 ja 38; Saarnilehto 2004, s. 14; Linna – Saarnilehto 2016, s. 3. VanhL:n soveltamisalan ulkopuolelle jäävät kuitenkin VanhL 1.2 §:ssä luetellut velvoitteet.

vanhentumisaikojen lyhenemistä sekä muutoksia vanhentumisajan alkuhetkeen. Sen mukainen yleinen vanhentumisaika on kolme vuotta (VanhL 4 §), joka alkaa kulua, kun velka sopimuksen mukaan erääntyy tai kun velkojalla on muutoin mahdollisuus vaatia suoritusta. Vahingonkorvausvelan vanhentumisaika alkaa kulua, kun vahingonkärsijä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta.¹⁵² VanhL 7.2 §:n mukaan vahingonkorvausvelka vanhentuu kuitenkin kymmenen vuoden kuluessa vahingon tapahtumisesta, vaikka vahinkoa ei olisi tätä ennen havaittu. Henkilö- ja ympäristövahingot on kuitenkin rajattu viimeksi mainitun määräajan ulkopuolelle. Niiden vanhentuminen määräytyy yksinomaan vahingonkärsijän tietoisuudesta laskettavan kolmen vuoden vanhentumisajan puitteissa. Koska säännellyt alkamisajat eivät kata aukottomasti kaikkia velvoitteita, lakiin sisältyy myös kymmenen vuoden toissijainen vanhentumisaika, joka alkaa kulua velvoitteen oikeusperusteen syntymisestä (VanhL 8.1 §) eli samasta ajankohdasta kuin kumotun VanhA:n mukaan. Vuonna 2004 voimaan tullut uusi vanhentumislainsäädäntö ei näyttäisikään muuttaneen takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisen arvioimista aiempaan oikeuteen verrattuna.¹⁵³

Tuomisto on katsonut, ettei takaisinsaantiaikoja olisi luontevaa pitää velan vanhentumista koskevana erityissäännöksiä.¹⁵⁴ Tuomiston kanta ei saa tukea VanhL 2 §:stä, jossa säädetään muualla lainsäädännössä olevien vanhentumissäännösten suhteesta VanhL:iin. Jos muussa laissa on VanhL:sta poikkeavia säännöksiä vanhentumisajasta tai muusta vanhentumiseen liittyvästä seikasta, noudatetaan kyseisiä erityissäännöksiä VanhL:n sijasta. TakSL:n mukaisissa takaisinsaantiperusteissa säädetään ensinnäkin siitä, millä edellytyksillä oikeustoimi peräytyy ja toiseksi niissä säädetään niistä määräajoista, joiden kuluessa eri takaisinsaantiperusteissa kuvatut oikeustoimet voidaan peräyttää. Määräajat on tarkasti määritelty yleisen takaisinsaantiperusteen mukaista läheisten takaisinsaantiaikaa lukuun ottamatta. Lisäksi tiettyjen ilmoitusten laiminlyönnistä seuraa ikuinen peräytymisriski, mihin palataan jäljempänä. Näin ollen takaisinsaantiajat ovat, ainakin yhtä lukuun ottamatta, erityissäännöksiä suhteessa VanhL:n mukaiseen vanhentumisaikaan. VanhL:n säännökset kuitenkin täydentävät erityissääntelyä, sillä niitä sovelletaan siltä osin, kuin erityislaissa ei ole

¹⁵² VanhL 4 §:ssä viitataan 5–7 §:ään, joissa säädetään tarkemmin siitä, mistä ajankohdasta vanhentumisaika alkaa kulua.

¹⁵³ Ks. HE 187/2002 vp, s. 29 ja 56, jossa on nimenomaisesti todettu, että VanhL 8.1 § vastaa aiempaa oikeutta.

¹⁵⁴ Tuomisto 2021, s. 571.

nimenomaisesti säädetty toisin.¹⁵⁵ Koska yleisessä takaisinsaantiperusteessa ei ole määritelty läheisiin sovellettavaa takaisinsaantiaikaa, puoltaisi VanhL:n täydentävä vaikutus yleisen vanhentumisajan soveltumista kyseisellä perusteella esitetyn takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen. Tähän liittyy kuitenkin useita ongelmia, kuten seuraavasta käy ilmi.

Vanhentumissääntöjen soveltumista takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen ei puolla se, että TakSL:n esitöiden mukaan velan päästäminen vanhentumaan voidaan lain nojalla peräyttää.¹⁵⁶ Jos velallinen on jättänyt saatavansa vanhentumisen katkaisematta ajoissa, vanhentunut saatava voidaan kuitenkin peräyttää konkurssipesään takaisinsaantiaikojen puitteissa ja takaisinsaannin edellytysten täytyessä. Muun muassa velallisen vastapuolen eli kyseisen velkasuhteen velallisen on täytynyt olla vilpillisessä mielessä. Jos takaisinsaannin edellytykset täyttyvät, TakSL 15.1 §:stä ilmenevästä periaatteesta seuraa, että oikeustila palautuu takaisinsaannin johdosta ennalleen. Velkasuhde tulee siis uudelleen voimaan. Vanhentumisen keskeinen oikeusvaikutus kuitenkin VanhL 14.1 §:n mukaan on, että vanhentumisen seurauksena velallisen suoritusvelvollisuus lakkaa. Yleisellä takaisinsaantiperusteella takaisinsaantivastaaaja voidaan kuitenkin velvoittaa suorittamaan vanhentunut velka konkurssipesään, mikä nähdäkseni puoltaisi sitä, että TakSL:a olisi pidettävä kokonaisuudessaan erityislakina suhteessa VanhL:iin.

Takaisinsaantivaatimuksen vanhentumista arvioitaessa ongelmallinen on myös vanhentumisajan alkuehetki. Yleinen kymmenen vuoden vanhentumisaika alkaa kulua velvoitteen oikeusperusteen syntymisestä. Aiemmassa VanhA:ssa eikä liioin nykyisessä VanhL:ssa ole tarkemmin säännelty, milloin velvoite on syntynyt sillä tavoin, että se alkaa vanhentua. Kiistatonta on, että velvoitteen voidaan katsoa syntyneen säännöksen tarkoittamalla tavalla, kun velallinen on antanut sitoumuksensa.¹⁵⁷ Tämän lähtökohdan soveltaminen takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen ei ole ongelmattonta. Nähdäkseni takaisinsaantivaatimuksen oikeusperuste syntyy konkurssipäätöksestä. Takaisinsaanti ajankohtaistuu konkurssin alettua, sillä takaisinsaanti on mahdollinen vain, mikäli velallinen

¹⁵⁵ HE 187/2002 vp, s. 42; Linna – Saarnilehto 2006, s. 4.

¹⁵⁶ HE 102/1990 vp, s. 43. Tällaisissa tapauksissa oikeustoimen tekopäivänä lienee pidettävä viimeistä hetkeä, jona vanhentuminen olisi ollut katkaistavissa. Koska TakSL 5 §:n mukaan oikeustoimen peräyttäminen ei edellytä velallisen toimineen vilpillisesti, on perusteltua pitää takaisinsaantia mahdollisena siitä riippumatta, onko velallinen jättänyt vanhentumisen katkaisematta tarkoituksellisesti vai huomaamattomuuttaan. Sen sijaan velallisen vastapuolta eli kyseisen velkasuhteen velallista koskee TakSL 5 §:n mukainen vilpillisen mielen vaatimus. Tuomisto 2021, s. 95 alaviite 269.

¹⁵⁷ Halila – Ylöstalo 1979, s. 89; HE 187/2002 vp, s. 56.

asetetaan konkurssiin. Tämä ilmenee TakSL 1 §:n sanamuodostakin. Säännöksen mukaan velallisen omaisuutta koskeva oikeustoimi voidaan peräyttää siten kuin TakSL:ssa säädetään, kun velallisen omaisuus on luovutettu konkurssiin. Näin ollen takaisinsaantivaatimusta ei ole olemassa ennen päätöstä konkurssiin asettamisesta. Ennen takaisinsaantivaatimuksen oikeusperusteen syntymistä eli konkurssia edeltävänä aikana ei voi kuluu vanhentumisaikaa.¹⁵⁸ Jos vanhentumisaika alkaisi kulua velkojia loukkaavan oikeustoimen tekemisestä, olisi vanhentumisen katkaiseminen myös mahdotonta, kuten seuraavasta käy ilmi.

Saatavien vanhentuminen perustuu velkojan passiivisuuteen. Aktiivinen velkoja voi kuitenkin katkaista saatavansa vanhentumisen joko vapaamuotoisen tai oikeudellisen katkaisutoimen avulla. Katkaisemisesta alkaa kulua uusi, entisen pituinen vanhentumisaika. Käytännössä vanhentumisen katkaiseminen ei ole mahdollista, jos velkojalla ei ole riittäviä tietoja velan olemassaolosta ja siitä vastuussa olevasta. Vanhentumisajan ei tulisikaan alkaa kulua ennen kuin velkojalla on ollut mahdollisuus esittää vaatimuksensa.¹⁵⁹ Tämän vuoksi vahingonkorvausvelan vanhentumisaika on sidottu vahingon ilmenemiseen.¹⁶⁰ Toisin kuin nykyinen VanhL silloinen VahL 7:2 ei asettanut minkäänlaista kiinteää takarajaa sopimuksen ulkoiselle vahingonkorvausvaatimukselle, koska vanhentuminen perustui yksinomaan vahingon havaittavuuteen.¹⁶¹ Jos lähtökohta on, että velkojan tulee voida ennakoida ja estää vanhentuminen, takaisinsaantivaatimuksen ei tulisi vanhentua ennen konkurssipäätöstä.¹⁶² Takaisinsaantia vaativalla ei konkurssia edeltävänä aikana olisi käytännössä mahdollisuutta katkaista vanhentumista, koska ennen konkurssiin asettamista ei olisi tietoa takaisinsaannin mahdollisuudesta.

Vanhentumisen katkaisemisen osalta on huomioitava sekin seikka, että vasta konkurssin alkaminen perustaa asialegitimaation (asiavaltuuden) takaisinsaantivaatimukseen ja -väitteeseen. Asiavaltuus konkurssivarallisuutta koskeviin oikeudenkäynteihin siirtyy konkurssin alkaessa velalliselta konkurssipesälle. Asiavaltuus siirtyy sekä vireillä oleviin että

¹⁵⁸ Samansuuntaisesti Hägge JT 2006, s. 793–795.

¹⁵⁹ HE 187/2002 vp, s. 19.

¹⁶⁰ Ståhlberg – Karhu 2020, s. 559.

¹⁶¹ HE 187/2002 vp, s. 20.

¹⁶² Samansuuntaisesti Hägge JT 2006, s. 793–795.

uusiin oikeudenkäynteihin. Pesän asiavaltuus on kuitenkin laajempi kuin velallisella ennen konkurssia. Velallisella ei ole koskaan ollut oikeutta takaisinsaantivaatimuksen esittämiseen eikä muihinkaan takaisinsaantilainsäädäntöön perustuviin disponointeihin. Asialegitimaatio takaisinsaantiprosessiin ei siis siirry velalliselta konkurssipesälle, vaan perustuu konkurssin alkamiseen.¹⁶³ Asialegitimaatio on ehdoton prosessinedellytys, joten kanne on jätettävä viran puolesta tutkimatta, jos asiavaltuus puuttuu.¹⁶⁴ Vaikka velkojat siis ennen konkurssipäätöstä valvoisivat velallisen toimia ja havaitsisivat oikeuksiaan loukkaavan oikeustoimen, ei heillä olisi ennen konkurssin alkamista mitään mahdollisuutta vaatia takaisinsaantia saatikka katkaista vanhentumista. Vanhentumisen katkaisemisen mahdottomuus saa erityisesti RKonkL:n esitöiden perustelut tuntumaan merkityksettömiltä. Siellä on nimittäin todettu, että ”Av allmänna regler torde följa, att återvinningsanspråket i den mån det räknas som fordran, preskriberas i vanlig ordning, d.v.s. efter tio år, om inte preskriptionen avbryts.”¹⁶⁵ Esitöissä on viitattu vanhentumisen katkaisemiseen, vaikka käytännössä se on mahdotonta ennen konkurssin alkamista asialegitimaation puuttumisen vuoksi.

Mikäli takaisinsaantivaatimuksen oikeusperusteen katsottaisiin syntyvän jo peräytettävän oikeustoimen tekohetkellä, se olisi ennen konkurssipäätöstä piilevä vaade, joka saattaisi vanhentua ennen kuin takaisinsaantikanteen nostaminen on ollut mahdollista. Toisaalta vahingonkäräjien saattaa menettää oikeutensa vahingonkorvaukseen ennen kuin vahinko tulee hänen tietoonsa. Mielestäni näissä on kuitenkin se olennainen ero, että vahingonkorvaussaatavien osalta velkojan asema syntyy jo vahingon tapahtuessa, vaikka vahinko olisi piileväkin. Vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää koska tahansa sen jälkeen, kun vahinko havaitaan sillä edellytyksellä, ettei kymmenen vuoden määräaika ole kulunut umpeen. Takaisinsaantivaatimus voidaan kuitenkin esittää vasta konkurssin alettua, vaikka velkojia vahingoittava oikeustoimi olisi havaittu tätä ennen. Oikeustoimen tekohetkellä ei ole olemassa sellaista tahoja, joka voisi vaatia takaisinsaantia. Vasta konkurssipäätös perustaa asialegitimaation takaisinsaantivaatimukseen, kuten edellä on tuotu ilmi. Sen vuoksi takaisinsaantivaatimusta ei nähdäkseni voida rinnastaa muihin piileviin vaateisiin, joiden vanhentumisen katkaiseminen on kuitenkin periaatteessa mahdollista.

¹⁶³ Hupli DL 2005, s. 780; Hupli 2006, s. 35–36.

¹⁶⁴ Vuorenperä ym. 2021, s. 407.

¹⁶⁵ Prop. 1975:6, s. 210 (kurs. tässä).

Edellä esitetyillä perusteilla vaikuttaa siltä, että takaisinsaantivaatimus ei voi vanhentua konkurssia edeltävänä aikana. Periaatteessa miten vanhat oikeustoimet tahansa voivat olla takaisinsaannin kohteena. Ratkaisussa NJA 2011 s. 755 eri mieltä olevat jäsenet katsoivat, että vanhentumisaika tulisi laskea oikeustoimen tekohetken sijaan konkurssipäätöksestä. Tämä olisi sinänsä perusteltua, koska tällöin pesällä olisi mahdollisuus katkaista takaisinsaantivaatimuksen vanhentuminen. Eri mieltä olevien jäsenten kanta ei kuitenkaan ole Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan perusteltu. VanhL:n esitöissä on nimenomaisesti todettu, että erityislainsäädäntöön sisältyvissä säännöksissä, joiden mukaan oikeudellinen vaatimus on esitettävä tietyssä määräajassa, ei ole välttämättä lainkaan kyse velasta tai sen vanhentumisesta. Esimerkkinä on mainittu takaisinsaantikanteen nostamisen määräaika.¹⁶⁶ TakSL 24.1 §:n mukaan kanne oikeustoimen peräyttämiseksi konkurssipesään on pantava vireille vuoden kuluessa konkurssin alkamisesta¹⁶⁷ taikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun konkurssipesä havaitsi takaisinsaannin perusteen tai sen olisi pitänyt se havaita.

Vanhentumiskysymyksen osalta merkitystä on viimeksi mainitulla säännöllä, jonka mukaan takaisinsaantikanne on pantava vireille viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun konkurssipesä havaitsi takaisinsaannin perusteen tai sen olisi pitänyt se havaita. VanhL:n esitöiden lausumasta seuraa, ettei ole olemassa ehdotonta määräaikaa, jonka kuluessa takaisinsaantikanne on nostettava. Toisin sanoen takaisinsaantivaatimus ei voi konkurssipäätöksen jälkeen vanhentua. Kuten Hägge toteaa, on kuitenkin epätavallista, että yli kymmenen vuotta konkurssipäätöksen jälkeen ilmeneisi sellaisia uusia seikkoja, jotka mahdollistaisivat takaisinsaannin.¹⁶⁸

4.2.2 Vanhentumista puoltavat seikat

Toisaalta takaisinsaantivaatimuksen vanhentumista puoltavat samat näkökohdat kuin velvoitteiden vanhentumistakin. Velkojan passiivisuuden lisäksi vanhentuminen perustuu ajan

¹⁶⁶ HE 187/2002 vp, s. 10.

¹⁶⁷ Konkurssin alkamisesta laskettavaa vuoden määräaikaa ei sovelleta ennen lainmuutoksen voimaantuloa (1.3.2013) alkaneeseen konkurssiin. Aiemmin takaisinsaantikanne oli pantava vireille kuuden kuukauden kuluessa valvontapäivästä. Ks. L 87/2013; HE 86/2012 vp, s. 23 ja 32.

¹⁶⁸ Hägge JT 2006, s. 794–795. Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisun NJA 2011 s. 755 eri mieltä olevien jäsenten tapaan Hägge katsoo, että takaisinsaantivaatimus voisi vanhentua kymmenen vuoden kuluttua konkurssipäätöksestä.

kulumiseen.¹⁶⁹ Vanhentumissääntöjen tavoitteena on varmistaa, että velkasuhteet on mahdollista selvittää kohtuullisessa ajassa. Pitkään jatkuva selvittämätön velkavastuu aiheuttaa velalliselle epävarmuutta ja näyttövaikeuksia.¹⁷⁰ Vanhentumisaikojen pituudessa onkin pyritty huomiomaan sekä velkojien että velallisten oikeudet. Huolellisen velkojan maksunsaanti ei saa vaarantua liian lyhyen vanhentumisajan vuoksi, mutta toisaalta vanhentumisaika tulee mitoittaa siten, ettei velallisten oikeusvarmuus vaarannu.¹⁷¹

Vahingonkorvausvelan vanhentuminen on sidottu vahingon ilmenemiseen, eikä kolmen vuoden vanhentumisaika ala kulua ennen kuin vahingonkärsijä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta. Tämä on perusteltua, koska vanhentumisajan ei tulisi alkaa kulua ennen kuin velkojalla on ollut mahdollisuus vaatimusten esittämiseen. Jos vanhentuminen olisi sidottu yksinomaan vahingon havaittavuuteen, saattaisi velkavastuu kuitenkin pysyä avoimena pitkiäkin aikoja. Tämän vuoksi vahingonkorvausvelka vanhentuu kymmenen vuoden kuluessa vahinkotapahtumasta, vaikka vahinko ei olisi tätä ennen ilmennyt. Vanhentumisen takarajan tavoitteena on suojata velallista useita vuosia sitten sattuneisiin tapahtumiin perustuvilta korvausvaatimuksilta.¹⁷² Ajan kulumisen vuoksi tällaisiin vaatimuksiin on vaikea vastata näyttömahdollisuuksien heikentymisen vuoksi. Sen lisäksi, että ajan kulumisen aiheuttaa näyttövaikeuksia velalliselle, joutuisivat myös tuomioistuimet tekemään päätöksiä todistusarvoltaan heikentyneen aineiston perusteella, jollei vanhentumiselle olisi lainkaan takarajaa.

Ajan kulumisen ja velkojan passiivisuus saavat aikaan olotilan, jossa velallinen alkaa luottaa siihen, ettei velkoja aio vaatia saatavaansa tai ettei saatavaa ole edes olemassa. Tällöin pitkän ajan kuluttua esitetty maksuvaatimus saattaa tulla velalliselle yllätyksenä. Koska velallinen ei ole varautunut suorittamaan kyseistä velkaa, hän on mitoitannut muut sitoumuksensa luottaen tähän oletamaan. Yllättävä maksuvelvollisuus saattaaakin olennaisesti heikentää velallisen taloudellista asemaa ja johtaa maksuvaikeuksiin.¹⁷³ Vaikka useimmissa tapauksissa velallisen ainakin pitäisi olla tietoinen velvoitteestaan, on perusteltua, että saatava kuitenkin lakkaa

¹⁶⁹ HE 187/2002 vp, s. 16; Saarnilehto 2004, s. 11; Linna – Saarnilehto 2016, s. 8; Ståhlberg – Karhu 2020, s. 557.

¹⁷⁰ HE 187/2002 vp, s. 18 ja 34.

¹⁷¹ HE 187/2002 vp, s. 18.

¹⁷² HE 187/2002 vp, s. 20; Ståhlberg – Karhu 2020, s. 567.

¹⁷³ HE 187/2002 vp, s. 16.

jossain vaiheessa, jos vanhentumista ei katkaista ajoissa. Mahdollisuus esittää vaatimuksia pitkään jatkuneen selvittämättömän olotilan vakiinnuttua aiheuttaa velalliselle epävarmuutta.

Samalla tavoin läheisiin kohdistuva ikuinen peräytymisriski aiheuttaa epävarmuutta ja todisteluvaikeuksia. Vanhentumisessa on kyse velallisen suojasta, tässä tapauksessa takaisinsaantivastajan suojasta. Läheisten oikeusvarmuus edellyttää, että heitä suojataan useita vuosia sitten tehtyihin oikeustoimiin kohdistuvilta, yllättäviltäkin takaisinsaantivaatimuksilta. Tällaisiin vaatimuksiin on ajan kulumisen vuoksi vaikea vastata erityisesti todisteiden heikentymisen vuoksi. Lisäksi läheisen luottamusta vallitseviin olosuhteisiin olisi perusteltua suojata. Jos takaisinsaantivaatimus ei vanhene, läheinen ei voi koskaan luottaa oikeustoimen pysyvyyteen. Lisäksi kauan sitten tehdyn oikeustoimen peräyttäminen saattaa aiheuttaa maksuvaikeuksia, vaikka palautusvelvollisen joutuminen taloudelliseen ahdinkoon onkin mahdollinen peruste palautusvelvollisuuden sovittelulle kuten myöhemmin käy ilmi. Jos velallisen läheisten peräytymisriskin ei haluttaisi edellä mainituilla perusteilla pysyvän avoimena loputtomiin, olisi tästä selkeyden vuoksi otettava säännös lakiin. Nykyinen järjestely ei nimittäin ole oikeusvarmuuden kannalta perusteltu.

TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentuminen on jätetty hallituksen esityksen perustelujen varaan. Tuomioistuin ei ota vanhentumista viran puolesta huomioon, vaan asianosaisen on esitettävä vanhentumista koskeva väite (VanhL 18.1 §). Näin oli asianlaita jo VanhA:n voimassaoloaikana.¹⁷⁴ Vaikuttaakin hieman ongelmalliselta, että läheisvastaajan pitäisi osata vedota vanhentumiseen pelkän esityölausuman perusteella. Muutenkaan lain säätämistä hallituksen esityksen perustelujen kautta ei voida pitää onnistuneena lainvalmisteluna. Tällainen ratkaisu ei edusta hyvää lainsäädäntöperiaatetta.¹⁷⁵ Kun vanhentuminen on jätetty esityölausuman varaan, lainsäätäjä myös tarkoituksellisesti siirtää harkintavaltaa tuomioistuimelle. Tämä saattaa johtaa epäyhtenäiseen oikeuskäytäntöön ja vaikeuksiin ennakoita lain soveltamista.

¹⁷⁴ KKO 1956 II 47; Halila – Ylöstalo 1979, s. 102.

¹⁷⁵ Myös LTK kiinnitti tähän huomiota lausunnossaan. LTK:n kritiikki ei kohdistunut nimenomaan vanhentumiseen, vaan lakitekstissä käytettyihin käsitteisiin, joiden määrittely on jäänyt pitkälti perustelujen varaan. LTK piti epätydyttävänä, että lain sisältö on monessa ratkaisevassa kohdassa täysin riippuvainen perustelujen sisällöstä. LTK:n lausunto 3/1989, s. 4.

4.2.3 Ilmoituksen laiminlyönnistä johtuvan ikuisen takaisinsaantiriskin vertailua yleisen perusteen rajoittamattomaan takaisinsaantiaikaan

Vastaavanlainen ongelma vanhentumissääntöjen soveltumisesta on käsillä, jos LahjaL 6 §:n mukaisen lahjailmoituksen tekeminen on laiminlyöty ja takaisinsaantia vaaditaan TakSL 6.2 §:n nojalla. Puolisolle, suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa olevalla sukulaisella tai tämän puolisolle taikka sellaiselle muulle erityisen läheiselle henkilölle, jonka kanssa lahjan antaja asuu yhteisessä taloudessa¹⁷⁶, annettu irtaimen omaisuuden lahja¹⁷⁷ on LahjaL 6 §:n mukaan ilmoitettava kirjallisesti Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle, jotta lahjan saaja voisi saada suojaa lahjan antajan velkojien takaisinsaantivaatimuksilta konkurssissa ja ulosotossa. Ilmoitusvelvollisuus ei kuitenkaan koske sellaisia tavanomaisia lahjoja, jotka eivät ole epäsuhteessa lahjan antajan taloudelliseen asemaan. Tarvetta ilmoituksen tekemiselle ja velkojien suojaamiselle ei ole, koska tällaisia tavanomaisia lahjoja ei voi myöskään TakSL 6.4 §:n mukaan peräyttää.¹⁷⁸ Jos ilmoitusvelvollisuuden alaisesta lahjasta ei ole tehty lahjailmoitusta ennen määräpäivää, se on peräytettävissä TakSL 6.2 §:n mukaan ilman aikarajoja siitä huolimatta, että lahjoitus olisi täytetty LahjaL:n mukaisesti. Ilmoitusvelvollisuuden alaisen lahjan takaisinsaantiaika alkaa TakSL 6.2 §:n mukaan kuluva vasta ilmoituksen tekemisestä.

Vastaavanlainen säännös osituksen peräytymisen takaisinsaantiajasta on TakSL 9 §:ssä. Ositus voidaan peräyttää, jos velallinen on luopunut oikeudestaan osituksessa avioliittolain (AL, 234/1929) 104 §:ssä tarkoitetulla tavalla eli luovuttanut omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan. Takaisinsaantiaika lasketaan siitä, kun osituskirja on jätetty Digi- ja väestötietovirastoon tai Ahvenanmaan valtionvirastoon. Jos osituskirjaa ei ole ennen määräpäivää annettu edellä mainittuun virastoon, velkojia loukkaava omaisuuden luovutus voidaan TakSL 9 § 1 kohdan mukaan peräyttää riippumatta osituksen

¹⁷⁶ LahjaL 6 §:n mukainen ilmoitusvelvollisten läheisten piiri on suppeampi kuin TakSL 3 §:n mukainen läheisten piiri.

¹⁷⁷ Ilmoitusvelvollisuus ei koske kiinteän omaisuuden lahjoituksia, koska kiinteän omaisuuden lahjoituksen pätevyys osapuolten keskinäisessä suhteessa sekä sen sitovuus lahjan antajan velkoihin nähden edellyttää, että lahjoitus on tehty maakaaren (540/1995) 2:1:n muotomääräyksiä noudattaen. Luovutuksen määrämuoto takaa sen, että lahjoituksen sisältö ja ajankohta voidaan todeta luotettavasti ilman erillistä ilmoitustakin. HE 102/1990 vp, s. 21 ja 34.

¹⁷⁸ Lahjan tavanomaisuutta arvioidaan lahjan tarkoituksen ja sen arvon valossa. Esimerkiksi arvoltaan kohtuulliset merkkipäivälahjat ovat tavanomaisia. Säännöksen mukaan merkitystä on kuitenkin annettava myös velallisen taloudellisille oloille. Tämän vuoksi eri henkilöillä on lahjoitusvaraa eri tavalla. Tarkkaa euromääräistä rajaa ei ole mahdollista määrittellä, vaan asia ratkeaa kokonaisolosuhteiden mukaan. Ks. HE 102/1990 vp, s. 51.

toimittamisajankohdasta. Samoin avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (26/2011) tarkoitettun omaisuuden erottelun tai hyvityksen peräyttämiseen sovelletaan vastaavia määräaikoja kuin lahjan ja osituksen peräyttämiseen.¹⁷⁹ Näin ollen takaisinsaantiaika alkaa TakSL 9 a §:n mukaan kulua siitä, kun omaisuuden erottelukirja, hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on jätetty Digi- ja väestötietovirastoon tai Ahvenanmaan valtionvirastoon. Jos tätä ei ole tehty ennen määräpäivää, velkojia loukkaava omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy riippumatta siitä, milloin se on toimitettu.

Turun hovioikeus katsoi ratkaisussa THO 21.12.2010 t. n:o 3101 S 09/2277, että takaisinsaantivaatimuksen kohdistaminen konkurssivelallisen lapseen oli mahdollista yli kymmenen vuoden kuluttua rahalahjan antamisesta, kun LahjaL 6 §:n mukainen ilmoitus oli laiminlyöty. Hovioikeus katsoi, että TakSL:n säännökset takaisinsaantiajoista erityissäännöksinä syrjäyttävät VanhL:n säännökset. Perusteluissaan hovioikeus viittaa VanhL 2 §:ään. Jos muussa laissa on VanhL:sta poikkeavia säännöksiä velan vanhentumisajasta tai muusta vanhentumiseen liittyvästä seikasta, noudatetaan sanotun lain 2 §:n mukaan niitä VanhL:n sijasta. Hovioikeus toteaa perusteluissaan, että TakSL:ssa säädetään määräajoista, joiden kuluessa tehdyt oikeustoimen voidaan peräyttää konkurssipesään. Hovioikeus katsoi, että VanhL 2 §:n nojalla oli siten sovellettava TakSL:n säännöksiä eikä velan vanhentumiselle säädettyä yleistä vanhentumisaikaa. Hovioikeuden ratkaisu on linjassa lain esitöiden kanssa, joiden mukaan lukuisiakin vuosia ennen konkurssia täytetty lahjoitus peräytyy lahjan antajan konkurssipesään, jos lahjailmoituksen tekeminen on laiminlyöty. Tämän osalta ei ole otettu lainkaan kantaa vanhentumiseen, vaan esitöissä on todettu ainoastaan mahdollisuudesta sovitella palautusvelvollisuutta TakSL 22 §:n nojalla.¹⁸⁰

Korkein oikeus vahvisti hovioikeuden tulkinnan maaliskuun 2024 lopussa julkaistussa prejudikaatissa KKO 2024:22. Korkein oikeus tosin perusteli takaisinsaantivaatimuksen vanhentumattomuutta hieman eri perusteilla kuin hovioikeus. Kyseessä olevassa tapauksessa osakeyhtiön johtoon kuulunut C oli luovuttanut vastikkeetta aviopuolisolleen B:lle merkintäoikeutensa yhtiön vaihtovelkakirjalainaan vuonna 1996 ja optio-oikeutensa yhtiön emoyhtiön osakkeisiin vuosina 2001 ja 2002. Lahjoituksista ei ollut tehty LahjaL 6 §:n mukaista ilmoitusta ennen ulosottihakemusten vireilletuloa, minkä vuoksi takaisinsaantiaika

¹⁷⁹ HE 37/2010 vp, s. 26.

¹⁸⁰ HE 102/1990 vp, s. 50.

ei ollut alkanut kulua. Lahjojen peräyttämistä vaadittiin TakSL 6.2 §:n nojalla vuonna 2019 nostetulla takaisinsaantikanteella. Vaikka lahjoituksista oli kulunut 16–22 vuotta ennen takaisinsaantikanteen vireillepanoa, ne voitiin peräyttää. Korkein oikeus katsoi, ettei takaisinsaannissa ole kysymys VanhL:n soveltamisalaan kuuluvasta velasta.¹⁸¹ Korkein oikeus viittaa VanhL:n esitöiden yleisperusteluihin, joiden mukaan kaikkia erityislainsäädäntöön sisältyviä velkatyyppejä ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä yleisten velvoiteoikeudellisten periaatteiden mukaisesti. Tämä koskee suorituksia, joiden oikeusperusteesta puuttuu sitoumustahdonilmaisu, oikeussuhteen molemminpuolinen velvoittavuus tai siviilioikeudellisen korvausvastuun perustava menettely. Tämän tyyppiset velvoitteet vaativat usein erityissääntelyä siitä, missä ajassa ja millä keinoilla suoritusta on vaadittava.¹⁸² Korkeimman oikeuden mukaan takaisinsaantivaatimus on sellainen edellä mainituissa perusteluissa tarkoitettu suoritus, jolla ei ole siviilioikeudellista perustetta. Kysymys on takaisinsaantisäännöstöön perustuvasta erityislaatuudesta vaatimuksesta, jonka edellytyksistä ja toteuttamisesta säädetään kattavasti TakSL:ssa ja sitä täydentävissä, muita maksukyvyttömyysmenettelyjä koskevissa takaisinsaantisäännöksissä.¹⁸³

Oikeuskirjallisuudessa, kuten lain esitöissäkin, on puollettu vanhentumissääntöjen soveltumista TakSL 5 §:n mukaiseen läheisten rajoittamattomaan takaisinsaantiaikaan mutta ei TakSL 6 §:ään. Esimerkiksi Immonen on TakSL 5 §:n yhteydessä todennut, että velallisen läheiseen kohdistuva takaisinsaantivaatimus voi vanhentua yleisen kymmenen vuoden vanhentumisajan mukaisesti.¹⁸⁴ Sen sijaan TakSL 6 §:n osalta Immonen on todennut lahjan peräytyvän, jos LahjaL 6 §:n mukaista ilmoitusta ei ole tehty ennen määräpäivää.¹⁸⁵ Immonen ei ota kantaa ilmoittamatta jääneen lahjan täyttämisen ja määräpäivän välillä kuluneeseen aikaan, joten Immosen voidaan olettaa tarkoittaneen takaisinsaannin pysyvän avoimena loputtomiin, jos ilmoitusta ei tehdä. Samoin Kangas näyttää puoltaneen vanhentumissääntöjen soveltumista TakSL 5 §:n mukaiseen takaisinsaantivaatimukseen¹⁸⁶ mutta ei ilmoittamatta jääneen lahjan peräyttämiseen. Kangas toteaa, että aikaisemmin kuin kymmenen vuotta ennen

¹⁸¹ KKO 2024:22, perustelujen kohta 27.

¹⁸² HE 187/2002 vp, s. 26.

¹⁸³ KKO 2024:22, perustelujen kohta 27.

¹⁸⁴ Immonen 1994, s. 54.

¹⁸⁵ Immonen 1994, s. 61.

¹⁸⁶ Kangas 1993, s. 333–335.

määräpäivää annettu ilmoitusvelvollisuuden alainen lahja peräytyy lahjan antajan konkurssissa takaisinsaannin johdosta yhtä herkästi kuin päivää ennen määräpäivää annettu lahja, jos ilmoitusvelvollisuus on laiminlyöty.¹⁸⁷ Koulu on todennut, että TakSL 5 §:n nojalla esitetty esineoikeudellinen vaatimus ei vanhene¹⁸⁸, mistä voidaan vastakohtaispäätelmin tehdä johtopäätös, että Koulu puoltaa vanhentumissääntöjen soveltumista kuitenkin muihin vaatimuksiin. Sen sijaan Koulu on todennut, että lahjailmoituksen jäädessä tekemättä takaisinsaanti on mahdollista periaatteessa ikuisesti.¹⁸⁹

Tällaista erisuuntaista suhtautumista TakSL 5 ja 6 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen saattaa selittää säännösten mukaisten takaisinsaantiaikojen säätämisen taustalla vaikuttaneet syyt. Puolisoiden ja eräiden muiden läheisten henkilöiden välisten lahjojen ilmoitusvelvollisuus on katsottu tarpeelliseksi, koska TakSL:n säätämisen yhteydessä aviopuolisoiden välinen lahjoituskielto kumottiin. Silloisen AL 45 §:n mukaan puoliso ei saanut avioliiton aikana lahjoittaa omaisuutta toiselle puolisolle. Sallittuja olivat ainoastaan tavanmukaiset lahjat, joiden arvo ei ollut epäsuhteessa lahjan antajan oloihin. Lahjoituskiellon vastaiset luovutukset olivat mitättömiä kaikkiin henkilötahoihin nähden, myös lahjan antajan velkoihin.¹⁹⁰

Läheisten välisiä vastikkeettomia luovutuksia pidetään velkojien kannalta erityisen vaarallisina, ja puolisoiden välinen lahjoituskielto olikin säädetty erityisesti velkojien suojaamiseksi. Lahjoituskiellon kumoaminen edellytti velkojien suojaamista muilla keinoin. Sen lisäksi, että läheisten välisten lahjojen ja lahjanluontoisten sopimusten takaisinsaantiaikojä pidennettiin, lisättiin LahjaL:iin säännös, jonka mukaan puolisoiden ja eräiden muiden läheisten henkilöiden välisistä lahjoituksista on tehtävä kirjallinen ilmoitus. Ennen kuin ilmoitus on tehty, lahjan takaisinsaantiaika ei ala kulua. Lahjoitusten saattamista julkiseksi pidettiin tarpeellisena, jotta velkojat saavat luotettavan selvityksen lahjoituksen sisällöstä ja ajankohdasta.¹⁹¹ Lahjailmoituksen merkitystä kuvaa ratkaisusta KKO 2024:22 ilmenevä oikeusohje, jonka mukaan ilmoituksen laiminlyönti johtaa oikeustoimen

¹⁸⁷ Kangas 1993, s. 332.

¹⁸⁸ Koulu 2023.

¹⁸⁹ Koulu 2023.

¹⁹⁰ HE 102/1990 vp, s. 30.

¹⁹¹ HE 102/1990 vp, s. 32–33. On huomattava, että ilmoituksen tekeminen ei ole *inter partes* suhteessa lahjan pätevyuden edellytys. Ilmoituksen tekemisellä on merkitystä ainoastaan suhteessa lahjan antajan velkoihin.

peräytymiseen, vaikka velkoja olisi muutoin tullut tietoiseksi läheisten välisestä lahjoituksesta.¹⁹² Ilmoittamatta jääneiden lahjojen ikuisen peräytymisriskin taustalla on siis tarve suojata velkoja läheisten välisiltä vastikkeettomilta oikeustoimilta.

Sen sijaan yleisen takaisinsaantiperusteen mukaisen takaisinsaantiajan kulumista ei ole kytketty vastaavanlaiseen julkistamistoimeen. Velkojien suojan tarve ei ole yhtä suuri. Tämän vuoksi ilmoittamatta jääneeseen lahjaan kohdistuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumattomuudesta ei voida vetää suoraa johtopäätöstä siitä, että asianlaita olisi näin myös yleisen perusteen kohdalla. Tätä korostaa sekin, että hallituksen esityksessä on yleisen perusteen kohdalla viitattu esine- ja velvoiteoikeuden yleisiin periaatteisiin, mutta läheisten välisen lahjoitusten on todettu olevan peräytettävissä niin kauan kuin vaadittua ilmoitusta ei ole tehty. Lainsäätäjän tarkoitus näyttäisi siis olleen, että ilmoittamatta jääneet lahjat olisivat aina peräytettävissä, mutta TakSL 5 §:ään perustuva takaisinsaantivaatimus vanhentuisi ajan kulumisen seurauksena.

Säännösten taustalla vaikuttavista syistä ja hallituksen esityksen perusteluista huolimatta ei vaikuta perustellulta, että takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta arvioidaan eri tavalla TakSL 5 § ja 6.2 §:ää sovellettaessa. Samalla kannalla vaikuttaisi olevan Tuomisto, joka tosin katsoo, että vanhentumissääntöjä tulisi soveltaa kummankin lainkohdan mukaisen takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen.¹⁹³ Lain esitöiden ja oikeuskirjallisuuden kannanotot takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta ovat pääsääntöisesti jääneet vain maininnan varaan ilman sen tarkempia perusteluja. Esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on myös sivuutettu esineoikeuksien vanhentumattomuudesta aiheutuvat epäkohdat takaisinsaantivastaajan asemaan. Edellä on tuotu ilmi seikkoja, joiden perusteella takaisinsaantisäännöksiä on nähdäkseni pidettävä erityissääntelynä vanhentumissääntöihin nähden, minkä vuoksi kummankin lainkohdan mukainen takaisinsaantiaika jatkuisi ikuisesti. Jos yleisen perusteen mukaista takaisinsaantiaikaa haluttaisiin rajoittaa, olisi tästä säädettävä laissa kuten muidenkin takaisinsaantiperusteiden osalta.

¹⁹² KKO 2024:22, perustelujen kohta 22.

¹⁹³ Tuomisto 2021, s. 571. Tuomiston kanta on esitetty ennen edellä selostetun prejudikaatin KKO 2024:22 antamista.

4.3 Ajan kulumisen vaikutus todisteluun

Katsottiin vanhentumista koskevien sääntöjen soveltuvan takaisinsaantivaatimuksen esittämiseen tai ei, saattavat näyttöongelmat tulla ajankohtaiseksi jo ennen tämän kysymyksen arvioimista. Tämä on tunnistettu myös lain esitöissä, joiden mukaan takaisinsaanti yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla on sidottu edellytyksiin, joiden näyttäminen toteen vaikeutuu oikeustoimen ja konkurssin välisen ajan pidentyessä. Esitöissä on arveltu, että kauan ennen konkurssia tehtyjä oikeustoimia koskevat kanteet jäävät jo näyttövaikeuksien vuoksi harvinaisiksi. Jos kauan ennen konkurssia tehdyn oikeustoimen osalta kyetään näyttämään takaisinsaannin edellytysten olemassaolo ja velallisen vastapuolen vilpillinen mieli, oikeustoimen peräyttämistä voidaan pitää perusteltuna pitkästä takaisinsaantiajasta huolimatta. Perusteltua se on sen vuoksi, että velkojien loukkausta on tällöin pidettävä ilmeisenä.¹⁹⁴

Erityisesti vararikkokytkenällä on lievennetty läheisten rajoittamattoman takaisinsaantiajan merkitystä, sillä kauan ennen konkurssia tehdyn oikeustoimen yhteyttä velallisen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen on ajan kulumisen myötä haastavaa näyttää.¹⁹⁵ Jos oikeustoimen ja konkurssin välillä on kulunut pitkä aika, velallisen taloudellinen asema on saattanut korjaantua välissä, jolloin aiemmin todetuin tavoin vaadittava yhteys oikeustoimen ja velallisen maksukyvyttömyyden tai ylivelkaisuuden välillä katkeaa. Läheisten kannalta edullista on, että todistustaakka vararikkoyhteydestä kuuluu takaisinsaantia vaativalle. Jotta kanne menestyisi, kantajan on näytettävä velallisen olleen oikeustoimen tekohetkellä maksukyvyttömyyden tai ylivelkainen taikka oikeustoimen osaltaan johtaneen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen. Jos kantaja ei kykene näyttämään vararikkoyhteyttä, läheisellä ei ole edes tarvetta osoittaa vilpittömyyttä mieltään.

Myös oikeustoimen sopimattomuus saattaa olla vaikea osoittaa, jos oikeustoimen tekemisen ja konkurssin välillä on kulunut pitkä aika. Sopimattomuusedellytys täyttyy nimittäin sitä herkemmin, mitä lähempänä konkurssia velkojien oikeuksia loukkaava oikeustoimi on tehty. Myös kauan ennen konkurssia tehdyt oikeustoimet voivat kuitenkin olla sopimattomia etenkin, jos olosuhteet osoittavat velallisen suunnitelmallista pyrkimystä konkurssin

¹⁹⁴ HE 102/1990 vp, s. 17. Kangas on esittänyt kritiikkiä esitöiden perusteluja kohtaan erityisesti siitä syystä, että velallisen läheisen vilpillinen mieli presumoidaan, ja hänen on takaisinsaannilta välttyäkseen saatettava vilpittömyyden mielensä todennäköiseksi. Kangas 1993, s. 334 alaviite 970.

¹⁹⁵ Ks. Tuomisto 2021, s. 120; Koulu 2023.

vaikutusten kiertämiseen ja velkojien vahingoittamiseen.¹⁹⁶ Velallisen aikomus saattaa kuitenkin olla vaikea osoittaa ajan kulumisen myötä. Käytännössä kauan ennen konkurssia tehtyjen oikeustoimien peräyttäminen jäänee yleensä siis jo näyttövaikeuksien vuoksi toteutumatta.¹⁹⁷ Näin ollen ajan kulumisen saa aikaan eräänlaisen luonnollisen vanhentumisen. Tosin edellä selostetuissa Turun hovioikeuden ja korkeimman oikeuden ratkaisuisa lahjan peräyttäminen oli mahdollista ajan kulumisesta huolimatta, mutta lahjan peräyttämistä koskeva erityinen takaisinsaantiperuste ei asetakaan sopimattomuutta eikä velallisen vastapuolen vilpillistä mieltä peräytymisen edellytykseksi kuten yleinen takaisinsaantiperuste. Lisäksi kantajan ei tarvitse näyttää vararikkoyhteyden olemassaoloa, ja ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä seuraa, ettei vastaaja voi torjua takaisinsaintia näyttämällä, että vararikkoyhteys puuttuu. Näin ollen peräytyminen seuraa suoraan ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä, jolloin todistelua ei ole tarpeen esittää kauan ennen konkurssia vallinneista seikoista.

¹⁹⁶ HE 102/1990 vp, s. 48.

¹⁹⁷ Näin myös Kangas 1993, s. 325.

5 Rajoittamattoman takaisinsaantiajan yhdistäminen läheisvastaajan vilpillisen mielen presumptioon

Riippumatta siitä, katsotaanko vanhentumista koskevien sääntöjen soveltuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen vai ei, läheisiä koskeva takaisinsaantiaika on joka tapauksessa huomattavan pitkä. Läheisiä kohdellaan erityisen ankarasti verrattuna muihin velallisen vastapuoliin. Lainsäätäjällä on halunnut lisätä velkojien suoja vielä erityisellä todistustaakkasäännöksellä. Yleisen takaisinsaantiperusteen 2 momentin mukaan velallisen läheisen katsotaan eli oletetaan tienneen velallisen olleen oikeustointa tehtäessä maksukyvyttömyyden tai ylivelkainen taikka oikeustoimen osaltaan johtaneen velallisen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen sekä oikeustoimen sopimattomuudesta. Läheinen voi kuitenkin kumota tämä olettan saattamalla todennäköiseksi, ettei hän tiennyt eikä hänen olisi pitänyt kukaan tietää edellä mainituista seikoista. On huomattava, että olettan kohdistuu ainoastaan läheisvastaajan tietoisuuteen. Takaisinsaantia vaativan on osoitettava oikeustoimen sopimattomuus sekä vararikkoyhteyden täytyminen. Kantajalta vaadittavan näyttökynnyksen taso on normaali, riittävä näyttö. Jos kantaja onnistuu näyttämään nämä seikat, läheisvastaajan tietoisuus niistä oletetaan.¹⁹⁸

TakSL 5.2 §:n mukainen olettan läheisvastaajan vilpillisestä mielestä on legaalinen presumptio. Legaalinen presumptio ei kerro mitään siitä, millä todennäköisyydellä olettan pitää yksittäistapauksessa paikkansa. Keskeistä legaalisisä presumptiossa sen sijaan on, että se määrää, kenen asiana on aloittaa todistelu. Olettan otetaan asiassa annettavan ratkaisun perusteeksi, jollei muuta näytetä. Legaalinen presumptio asettaa todistustaakan sille, joka väittää, ettei presumptio pidä paikkansa.¹⁹⁹ Legaalinen presumptio on siis olettan muotoon puettu todistustaakkasääntö. Itse asiassa jokainen todistustaakkasääntö on presumptio siitä, ettei todistustaakan kohteena olevaa seikkaa ole olemassa.²⁰⁰ Sekä väittämis- että todistustaakka vilpittömästä mielestä on läheisvastaajalla, mikä ilmenee TakSL 5.2 §:ssä käytetystä ilmaisusta ”jollei saateta”. Tuomioistuim sa kuitenkin näytön arvioinnissa ottaa

¹⁹⁸ Hupli 2006, s. 188–189.

¹⁹⁹ Lappalainen 2001, s. 143–144.

²⁰⁰ Lappalainen 2001, s. 323.

huomioon vastaajan esittämän näytön lisäksi muutkin asian käsittelyssä esiin tulleet seikat, joilla on merkitystä läheisen tietoisuutta ja selonottovelvollisuutta arvioitaessa.²⁰¹

Todistelu legaalista presumptiota vastaan on päänäyttöä eli sen asianosaisen esittämää näyttöä, jolle alkuperäinen todistustaakka kuuluu.²⁰² Riittävää on, että läheisvastaaja saattaa vilpittömän mielensä todennäköiseksi. Vastaajan näyttökynnys on siten alempi kuin normaali, riittävä näyttö.²⁰³ Riita-asian yleisten todistelunormien mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että siitä on esitetty uskottava näyttö (OK 17:2.2). Uskottava näyttö on korkeampi kynnys kuin todennäköiset syyt mutta alempi kuin rikosasioissa syyksilukevalta tuomiolta edellytettävä ”ei varteenotettava epäily”.²⁰⁴ OK 17:2.4.:n mukaan yleissäännöksestä poiketaan, jos laissa säädetään toisin tai asian laatu sitä vaatii. TakSL 5.2 §:n mukaan läheisen katsotaan eli oletetaan tienneen oikeustoimen peräytymisen edellytyksenä olevista seikoista, jollei *saateta todennäköiseksi*, ettei hän tiennyt eikä hänen olisi pitänytkään tietää niistä. Näyttökynnys on siten normaalia alempi, koska 50 prosentin todennäköisyyden ylittyminen niukastikin riittää.²⁰⁵

Jos päänäyttö saavuttaa todennäköisyyskynnyksen, tietoisuusolettama kumoutuu ja todistustaakka siirtyy kantajalle. Siirtynyttä todistustaakka kutsutaan oikeuskirjallisuudessa ”vääräksi”, ”epäaidoksi” tai ”toissijaiseksi” todistustaakaksi, koska se on pidettävä erillään alkuperäisestä eli ”aidosta” tai ”ensisijaisesta” todistustaakasta.²⁰⁶ Päänäyttöä vastaan esitettävää todistelua kutsutaan vastaanäytöksi. Kantajan esittämälle vastaanäytölle ei ole voimassa erityistä näyttökynnystä, vaan sen on horjutettava päänäyttöä siinä määrin, ettei vilpittömää mieltä voida enää pitää näytettynä.²⁰⁷ Periaatteessa vastaanäyttöä ei ole tarpeen esittää ennen kuin päänäyttö on saavuttanut sille asetetun näyttökynnyksen. Hupli on esittänyt, että läheisvastaajan alkuperäinen todistustaakka voi täytyä varsin vähäiselläkin

²⁰¹ Hupli 2006, 189.

²⁰² Hupli 2006, s. 186.

²⁰³ Hupli 2006, s. 189.

²⁰⁴ HE 46/2014 vp, s. 46.

²⁰⁵ Vuorenpää ym. 2021, s. 711.

²⁰⁶ Lappalainen 2001, s. 314–315; Saranpää 2010, s. 94–95; Rautio – Frände 2020, s. 9; Vuorenpää ym. 2021, s. 699.

²⁰⁷ Hupli 2006, s. 190.

näytöllä, jos kantaja luottaa pelkästään oletettaman pitävyyteen.²⁰⁸ Käytännössä vastaanäyttöä esitetäänkin jäämättä odottelemaan, milloin päänäyttöä pidetään riittävänä.²⁰⁹

Läheisvastaajan näyttökynnyksen lievennystä on perusteltu kohtuusnäkökohdilla. Koska yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla voidaan peräyttää kauan ennen konkurssia tehtyjä oikeustoimia, olisi kohtuutonta edellyttää velallisen läheiseltä täyttä näyttöä vilpittömästi mielestään.²¹⁰ Kuluneen ajan pituus tulisikin Tuomiston mukaan ottaa huomioon, kun arvioidaan esitetyn näytön riittävyttä kussakin yksittäistapauksessa.²¹¹ RKonkL:n esitöissä näyttökynnyksen lievennystä on perusteltu yleisillä vaikeuksilla osoittaa, ettei ollut selvillä tietyistä seikoista. Jos läheisen olisi esitettävä täysi näyttö vilpittömästi mielestään, säännös olisi läheisten osalta käytännössä objektiivinen ja merkitsisi näin subjektiivisen edellytyksen todellista puuttumista. Kun näyttökynnys on alennettu, läheisvastaajalla on realistinen mahdollisuus välttää takaisinsaanti tilanteissa, joissa olettava vilpillisestä mielestä ei pidä paikkansa.²¹²

Vaikka läheisvastaajan näyttökynnys vilpittömän mielen osalta onkin alennettu, asettaa se läheiset huomattavan eriarvoiseen asemaan muihin verrattuna. Pääsääntöisesti kantajan on näytettävä oikeustoimen peräytymisen edellytykset, ja näin ollen myös vastaajan olleen vilpillisessä mielessä. Jos takaisinsaantivastaaja ei ole TakSL 3 §:ssä tarkoitettu läheinen, kantajan on riita-asian yleisten todistelunormien mukaan esitettävä uskottava näyttö velallisen vastapuolen vilpillisestä mielestä (OK 17:2.2). Jos näyttö jää riittämättömäksi, asia ratkaistaan kantajan tappioksi. Sen sijaan velallisen läheisen on itse saatettava todennäköiseksi, ettei hän tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää peräytymisen edellytyksistä. Tosiasiassa vilpittömässä mielessä ollut läheinen saattaa epäonnistua todistelussa, jolloin olettava vilpillisestä mielestä otetaan asiassa annettavan ratkaisun perusteeksi.

²⁰⁸ Hupli 2006, s. 189.

²⁰⁹ Rautio – Frände 2020, s. 9.

²¹⁰ HE 102/1990 vp, s. 49. Hallituksen esityksessä käytetty ilmaisu ”täysi näyttö” on peräisin legaalisen todistusteorian ajalta. Vapaan todistusharkinnan vallitessa on osuvampaa puhua riittävästä näytöstä, joka siis riita-asian yleisten todistelunormien mukaan asettuu todennäköisten syiden ja rikosasioissa vaadittavan ”ei varteenotettavaa epäilyä” välimaastoon. Ks. Vuorenpää ym. 2021, s. 710–711.

²¹¹ Tuomisto 2021, s. 156.

²¹² Prop. 1986/87:90, s. 130–131.

Ratkaiseva ajankohta vilpillisen mielen arvioinnissa on, kun oikeustoimi tuli *inter partes* sitovaksi. Tuomiston mukaan tällaista tulkintaa puoltaa se, että velallisen vastapuoli kokee yleensä olennaisen tappioriskin, jos hän vetäytyy oikeussuhteesta mainitun ajankohdan jälkeen. Myös oikeustoimen sopimattomuutta arvioidaan *inter partes* sitovuuden syntyhetkellä, mikä osaltaan puoltaa tulkintaa, että vilpitöntä mieltäkin olisi arvioitava saman ajankohdan mukaan. Oikeustoimen sopimattomuutta arvioitaessa merkitystä on nimittäin annettava velallisen vastapuolen tiedoille.²¹³ Sen sijaan maksun kohdalla ratkaiseva merkitys täytynee antaa ajankohdalle, jona kyseisen velkojan oikeus suoritukseen tulee velallisen muita velkojia sitovaksi. Velkojallahan on koko velkasuhteen ajan *inter partes* sitova oikeus suoritukseen, mutta takaisinsaantivaatimus ei kohdistu tämän sidonnaisuuden perustaneeseen oikeustoimeen vaan velvoitteen täyttämistoimeen.²¹⁴

Läheisvastaajan tietoisuuden oletetaan kohdistuvan velallisen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen taikka oikeustoimen merkitykseen velallisen taloudellisille oloille sekä oikeustoimen sopimattomuuteen. Välttyäkseen takaisinsaannilta läheisvastaajan on saatettava todennäköiseksi, että hän ei tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää edellä mainituista seikoista. Läheisvastaajalta edellytetään niin sanottua perusteltua vilpitöntä mieltä. Ei riitä, että läheinen oli tietämätön kyseisistä seikoista, vaan läheisvastaajalla on myös tietynasteinen selonottovelvollisuus.²¹⁵ Voidakseen välttää oikeustoimen peräytymisen TakSL 5 §:n nojalla läheisvastaajan on saatettava todennäköiseksi, että hän on oikeustoimen tekohetkellä noudattanut sellaista huolellisuutta ja varovaisuutta, jota yleensä kohtuuden mukaan on vaadittava hänen asemassaan olevalta ymmärtäväiseltä henkilöltä. Arviointia suoritettaessa on noudatettava objektiivista mittapuuta.²¹⁶ Siten merkityksetöntä on esimerkiksi se, onko läheisvastaaja itse mieltänyt oikeustoimen sopimattomaksi. Ratkaisevia sen sijaan ovat tiedot seikoista, jotka tekivät oikeustoimesta sopimattoman.²¹⁷

²¹³ Ks. Tuomisto 2021, s. 150. Sopimattomuusarvioinnista ks. HE 102/1990 vp, s. 48. Vrt. esim. Huser 1992, s. 561–562, jonka mukaan ratkaiseva merkitys olisi annettava ajankohdalle, jona oikeustoimi tulee velkojia sitovaksi.

²¹⁴ Tuomisto 2021, s. 151.

²¹⁵ Zitting 1989, s. 65.

²¹⁶ Ks. Zitting 1989, s. 65–66.

²¹⁷ Ks. Ovaska 1991, s. 159; Tuomisto 2021, s. 149.

Ratkaisussa KKO 1995:208 on arvioitu velallisen vastapuolen selonottovelvollisuutta. Vastaaja Pohjanmaa Oy katsoi, ettei se ollut tiennyt eikä sen olisi pitänytkaan tietää sopimuskomppaninsa maksukyvyttömyydestä eikä velkojille aiheutuvasta vahingosta. Perusteena vilpittömälle mielelle vastaaja vetosi yritysikiinnitykseen, joka sillä oli Raahen Urheilu Oy:n omaisuuteen, sekä Raahen Urheilu Oy:n edustajan vakuutuksiin siitä, että muut velat ovat vähäisiä ja nekin hoidetaan. Pohjanmaa Oy:llä ei ollut tarkempaa tietoa muiden velkojen luonteesta. Raahen Urheilu Oy:n muut velat olivat olleet ennakonpidätyksiä, työnantajan sosiaaliturvamaksuja sekä työeläkemaksuja, joilla oli tuolloin voimassa olleen etuoikeusasetuksen (32/1868) mukaan sama etuoikeus kuin Pohjanmaa Oy:n yritysikiinnityksellä. Korkein oikeus katsoi olevan tavanomaista, että maksuvaikeuksiin joutuneella yrityksellä on edellä mainittuja maksuja rästissä. Vahinkoedellytyksen täyttymisen kannalta merkitystä ei ole maksujen määrän vähäisyydellä. Korkein oikeus katsoi, että Pohjanmaa Oy oli laiminlyönyt selonottovelvollisuutensa luottamalla pelkästään Raahen Urheilu Oy:n edustajan antamiin tietoihin. Olosuhteet huomioon ottaen Pohjanmaa Oy:llä olisi ollut erityinen aihe selvittää Raahen Urheilu Oy:n todellinen taloudellinen tilanne. Pohjanmaa Oy:n olisi siten pitänyt tietää oikeustoimien johtavan maksukyvyttömyyteen ja aiheuttavan vahinkoa muille velkojille.

Kuten todettua, sekä väittämisen- että todistustaakka vilpittömästä mielestä on läheisvastaajalla. Tämä poikkeaa siitä, mikä varallisuusoikeydellisissä oikeustoimissa on vakiintuneesti lähtökohta. Yleensä lähdetään siitä, että henkilö on ollut vilpittömässä mielessä. Jos joku väittää toisen olleen vilpillisessä mielessä, hänen on myös näytettävä väitteensä toteen. Tällaista todistustaakan jakoa on pidetty perusteltuna, koska vilpittömän mielen näyttämistä pidetään vaikeampana kuin sen vastakohtaan osoittamista.²¹⁸ Läheisten vilpillisen mielen presumptiota pidettiin tästä lähtökohdasta huolimatta perusteltuna, koska läheinen on yleensä selvillä velallisen taloudellisesta tilanteesta ja oikeustoimen vaikutuksesta siihen.²¹⁹ Vaikkei legaalinen presumptio siis kerrokaan mitään siitä, millä todennäköisyydellä olettamaseikasto pitää yksittäistapauksessa paikkansa, pidetään läheisen vilpillistä mieltä vahvana oletuksena. Tuomioistuimen pitäneeikin ottaa näytön arvioinnissa huomioon läheissuhteen ”luonnollinen”

²¹⁸ Halila 1955, s. 160–161; Zitting 1989, s. 67; Tammi-Salminen 2001, s. 154.

²¹⁹ HE 102/1990 vp, s. 49.

todistusarvo eli se, että läheinen yleensä on muita paremmin selvillä velallisen oloista.²²⁰ On totta, että läheisillä on todennäköisemmin muita paremmat edellytykset olla perillä velallisen taloudellisesta tilanteesta sekä suunnitelmista mahdollisen konkurssin varalta. Voidaankin pitää vahvana oletuksena, että läheinen tietää velallisen pyrkimyksistä pienentää täytäntöönpanon piiriin kuuluvaa omaisuutta. Vilpillisen mielen presumption yhdistäminen rajoittamattomaan takaisinsaantiaikaan tekee kuitenkin läheisvastaajan aseman hankalaksi, sillä läheinen voi joutua esittämään todistelua monen vuoden takaisista tapahtumista.

²²⁰ Ks. Hupli 2006, s. 191. Tähän tapaan legaalista presumptioista yleensäkin Ekelöf – Edelstam – Heuman 2009, s. 91.

6 Läheisvastaajien oikeusvarmuuden turvaaminen vaarantamatta velkojien oikeuksia

6.1 Rajoittamattoman takaisinsaantiajan perustelut

Edellä on havaittu, että oikeustilaan *de lege lata* sisältyy lukuisia ongelmia läheisvastaajien oikeusvarmuuden kannalta. Tässä luvussa tuodaan aluksi esiin niitä seikkoja, joilla lainsäätäjä on perustellut läheisiin kohdistuvia pitkiä takaisinsaantiaikoja. Lisäksi näitä perusteluja arvioidaan tarvittaessa kriittisesti. Tämän jälkeen arvioidaan, voidaanko läheisiin kohdistuvan sääntelyn ankaruutta pehmentää *de lege lata* sovittelun avulla. Luvun lopussa arvioidaan *de lege ferenda* erilaisia ratkaisumalleja, joilla läheisvastaajien oikeusvarmuus voitaisiin riittävällä tavalla turvata vaarantamatta kuitenkaan velkojien oikeuksia.

Lain esitöissä takaisinsaantiaikojen pituuksia on perusteltu yhtäältä vaihdannan varmuuden ja toisaalta velkojien oikeuksien turvaamisen näkökulmasta. Takaisinsaannin mahdollisuus luo epävarmuutta taloudellisiin toimintoihin. Epävarmuus korostuu erityisesti takaisinsaannin perustuessa objektiivisille seikoille, sillä takaisinsaantivaatimus saattaa tulla yllättäen vilpittömässä mielessä olleelle velallisen vastapuolelle, joka ei voi välttyä takaisinsaannilta vilpittömään mieleensä vetoamalla. Lain esitöiden mukaan lyhyitä takaisinsaantiaikoja puoltavatkin vaihdannan varmuus ja tarve luottaa oikeustointen pysyvyyteen. Toisella puolella vaakakupissa ovat velkojien oikeudet, joiden turvaaminen edellyttää puolestaan pidempiä takaisinsaantiaikoja.²²¹

Vaihdannan varmuuden ja velkojien oikeuksien yhteensovittamiseksi on päädytty ratkaisuun, jossa objektiivisille seikoille rakentuvissa takaisinsaantisäännöksissä takaisinsaantiaika on lyhyempi, kun peräyttämisen kohteena on normaaliin liiketoimintaan kuuluva vastikkeellinen oikeustoimi. Sen sijaan vastikkeettomiin oikeustoimiin on kohdistettu pidemmät takaisinsaantiajat, koska ne eivät yleensä kuulu normaaliin liiketoimintaan. Lisäksi velallisen omaisuuden lahjoittaminen vastikkeettomasti loukkaa velkojia varmimmin. Toisaalta velallisen läheisiä koskee sekä vastikkeellisten että vastikkeettomien oikeustoimien osalta muita pidemmät takaisinsaantiajat. Tätä pidettiin kuitenkin hyväksyttävänä, koska läheisten

²²¹ HE 102/1990 vp, s. 16. Ks. myös Prop. 1975:6, s. 95, jossa on myös tunnistettu pitkien takaisinsaantiaikojen aiheuttamat ongelmat vaihdannan varmuuteen. "Vid de nordiska överläggningarna har från svensk sida, liksom av finska kommitterade, särskilt understrukits att alltför långa frister skapar osäkerhet i den allmänna omsättningen."

väliset oikeustoimet ovat velkojien kannalta erityisen vaarallisia. Myöskään vaihdannan varmuutta ei läheisten välisissä oikeustoimissa nähty esteenä pitkille takaisinsaantiajoille.²²²

Yleisen takaisinsaantiperusteen mukainen takaisinsaantiaika on oleellisesti pidempi kuin objektiivisille seikoille rakentuvissa säännöksissä riippumatta siitä, onko toinen osapuoli velallisen läheinen vai ei. Muitakin kuin velallisen läheisiä koskee huomattavan pitkä, viiden vuoden takaisinsaantiaika. Aiemmin todetuin tavoin vaihdannan varmuus ja tarve luottaa oikeustointen pysyvyyteen edellyttävät lyhyitä takaisinsaantiaikoja. Koska oikeustoimen peräyttäminen yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla edellyttää kuitenkin velallisen vastapuolen tietoisuutta oikeustoimen sopimattomuudesta ja velallisen taloudellisesta tilanteesta, takaisinsaantivaatimus ei voi tulla vilpillisessä mielessä olleelle vastapuolelle täysin yllättäen. Tämän vuoksi pitkä takaisinsaantiaika ei aiheuta samanlaista epävarmuutta taloudellisissa toiminnoissa kuin jos oikeustoimi voitaisiin peräyttää vastapuolen vilpittömästä mielestä riippumatta. Läheisvastaajan vilpillinen mieli kuitenkin presumoidaan, ja rajoittamattoman takaisinsaantiajan vuoksi läheinen voi joutua esittämään todistelua useita vuosia sitten sattuneista tapahtumista. Vaikuttaisikin perustellulta, että takaisinsaannin perustuessa yleiseen takaisinsaantiperusteeseen, läheistenkin peräytymisriski lakkaisi joskus. TakSL 5 §:n mukaisen takaisinsaantiajan jättäminen läheisten osalta täysin avoimeksi onkin saanut osakseen myös kritiikkiä.²²³

Ruotsalaisissa esitöissä takaisinsaantiaikojen pidentämistä perusteltiin erityisesti ennalta ehkäisevillä näkökohdilla. Lausunnonantajien huoli siitä, että takaisinsaantiaikojen pidentäminen lisää konkurssikustannuksia, torjuttiin toteamalla, ettei ole tarkoituskaan, että pesähoitajan olisi tarkasteltava huolellisesti kaikkia sovellettavan takaisinsaantiajan puitteissa tehtyjä oikeustoimia. Takaisinsaantiaikojen merkitys on ennen kaikkea ennaltaehkäisevä, toisin sanoen ne ehkäisevät velkojille vahingollisten oikeustoimien tekemistä.²²⁴ Kangas on todennut arvostelevaan sävyyn näihin perusteluihin viitaten, että lainsäätäjä on asettanut ankarat säännöt tiedostaen, ettei niitä välttämättä ikinä sovelleta.²²⁵ Joillakin normeilla, esimerkiksi rikossäännöksillä, kuitenkin on jopa ensisijaisesti

²²² HE 102/1990 vp, s. 16–17.

²²³ LTK:n lausunto 3/1989, s. 19. Säännöksen voimaantulon jälkeen esitetystä kritiikistä ks. esim. Kangas 1993, s. 333–335.

²²⁴ Prop. 1975:6, s. 139.

²²⁵ Kangas 1993, s. 325 alaviite 935.

preventiivinen funktio. Takaisinsaannilla kiistatta on preventiivinen funktio, ja voidaan jopa ajatella, että ideaalijärjestelmässä se olisi ensisijainen ja reparaatiivinen funktio toissijainen.²²⁶ Eri asia on, että yleisen takaisinsaantiperusteen ennalta ehkäisevä vaikutus voitaneen saavuttaa, vaikkei läheisten takaisinsaantiaika jatkuisi ikuisesti.

Lain esitöissä on takaisinsaantiaikoja perusteltaessa otettu huomioon ainoastaan velkojien oikeudet ja toisella puolella vaakakupissa vaikuttava vaihdannan varmuus. Lisäksi huomioon on otettu säännösten ennalta ehkäisevä vaikutus. Sen sijaan läheisvastaajien oikeusvarmuus ja tarve luottaa oikeustointen pysyvyyteen on sivuutettu täysin. Velallisen läheisten osalta on säädetty huomattavan pitkistä ja yleisen perusteen osalta jopa rajoittamattomasta takaisinsaantiajasta sillä verukkeella, että läheisten väliset oikeustoimet ovat velkojien kannalta erityisen vaarallisia. Lisäksi on katsottu, ettei vaihdannan varmuus näissä tapauksissa edellytä lyhyitä takaisinsaantiaikoja. Monissa tapauksissa onkin niin, etteivät läheisten kanssa tehdyt oikeustoimet vastikkeellisiinakaan tehtyinä kuulu normaaliin liiketoimintaan. Tätä ei kuitenkaan voida pitää poikkeuksettomana pääsääntönä, vaan esimerkiksi konsernisuhteessa olevien yhtiöiden väliset vastikkeelliset oikeustoimet ovat useimmiten normaalia liiketoimintaa. Velkojien yhdenvertainen maksunsaantioikeus on jatkossakin turvattava, mutta tämä ei saisi tapahtua läheisvastaajien oikeusvarmuuden kustannuksella. Läheisvastaajien ja velkojien oikeudet olisi pyrittävä yhteensovittamaan.

6.2 Sovittelun mahdollisuus

Pääsääntöisesti oikeustoimen peräytyminen johtaa velvollisuuteen palauttaa omaisuus konkurssipesään täysimääräisesti.²²⁷ Pitkien takaisinsaantiaikojen vaikutuksia on kuitenkin lievennetty sovittelun mahdollisuudella.²²⁸ TakSL 22 §:n sovittelusäännöksen mukaan muulle kuin konkurssipesälle takaisinsaannin johdosta syntyvää velvollisuutta voidaan painavasta syystä sovitella. Lain esityöt korostavat kokonaisarvioinnin merkitystä sovitteluharkinnassa. Sovittelun edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat, erityisesti oikeustoimen luonne, vastaajan tietoisuus oikeustoimeen liittyvistä seikoista, vastaajan oikeustoimesta saama hyöty sekä vastaajan ja velallisen välinen suhde.²²⁹

²²⁶ Ks. Hupli 2006, s. 22 alaviite 39.

²²⁷ Koulou 1999, s. 263.

²²⁸ HE 102/1990 vp, s. 24.

²²⁹ HE 102/1990 vp, s. 70–71.

Takaisinsaannin perustuessa yleiseen takaisinsaantisäännökseen palautusvelvollisuutta onkin harvoin perusteltua sovitella oikeustoimen sopimattomuuden ja vastapuolen vilpillisen mielen vuoksi. Lisäksi läheisvastaajan palautusvelvollisuuden sovittelun kynnyks on korkealla.

Toisaalta arvioinnissa on otettava huomioon myös oikeustoimen ajankohta.²³⁰ Tämä puoltaisi mahdollisuutta sovitella kauan ennen konkurssia tehdystä oikeustoimesta johtuvaa palautusvelvollisuutta. TakSL 6 §:n perusteluissa onkin todettu mahdollisuudesta sovitella palautusvelvollisuutta, jos peräytymisen kohteena on kauan ennen konkurssia täytetty lahja, josta ilmoitus on jäänyt tekemättä.²³¹ Myös yleisperustelujen yhteydessä on todettu erityisesti takaisinsaantiaikojen pidentymisen korostaneen sovittelusäännöksen tarvetta.²³² Toisaalta TakSL 5 §:n perustelujen yhteydessä ei ole lainkaan mainintaa sovittelusta. Ruotsalaisissa esitöissä on nimenomaisesti todettu, että takaisinsaannin perustuessa subjektiiviseen perusteeseen sovitteluun on suhtauduttava pidättyväisemmin.²³³

Sovitteluun on oltava painava syy. Lain esitöiden mukaan sovittelua puoltaa erityisesti se, jos palautusvelvollinen joutuisi takaisinsaannin johdosta huonompaan asemaan kuin hän olisi ollut, jos peräytyvää oikeustointa ei olisi tehty. Tällainen tilanne saattaa olla käsillä esimerkiksi silloin, jos palautettavan omaisuuden arvo on muuttunut tai jos palautettava omaisuus on tuhoutunut muusta syystä kuin palautusvelvollisen tuottamuksesta. Myös muunlaiset kohtuussyyt voivat olla peruste sovittelulle. Esimerkkinä lain esitöissä mainitaan palautusvelvollisen joutuminen taloudelliseen ahdinkoon.²³⁴ Vastaajan on vaadittava sovittelua, ja sovittelun edellytysten olemassaolo kuuluu vastaajan väittämisen- ja todistustaakan piiriin.²³⁵ Mikäli sovittelun edellytykset täyttyvät, kysymys sovittelun määrästä ratkaistaan tapauskohtaisesti. Lain esitöiden mukaan sovittelu merkitsee yleensä palautusvelvollisuuden alentamista, mutta palautusvelvollisuuden poistaminen kokonaan ei ole täysin poissuljettua.²³⁶

²³⁰ HE 102/1990 vp, s. 70–71.

²³¹ HE 102/1990 vp, s. 50.

²³² HE 102/1990 vp, s. 24.

²³³ Prop. 1975:6, s. 68.

²³⁴ HE 102/1990 vp, s. 71.

²³⁵ Hupli 2006, s. 179–180.

²³⁶ HE 102/1990 vp, s. 70.

Sovitteluun on oikeuskäytännössä suhtauduttu pidättyväisesti. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1999:38 mukaan sovittelusäännöstä tulisi soveltaa vain poikkeuksellisesti, koska sovittelu merkitsee poikkeamista takaisinsaantisäännösten tavoitteesta palauttaa konkurssivelkojien välinen yhdenvertaisuus. Ratkaisussa KKO 2002:53 oikeustoimi peräytyi TakSL 5 §:n nojalla, ja korkein oikeus katsoi, että oikeustoimen luonne ja vastaajan tietoisuus siitä sekä hänen saamansa hyöty eivät puoltaneet sovittelua. Vastaajan palautusvelvollisuutta ei soviteltu, kun siihen ei ollut muutakaan painavaa syytä. Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2024:22 ilmenevillä perusteilla sovittelusäännöksen soveltamista lahjan takaisinsaantiin puoltaa se, jos kauan sitten annetun lahjan peräyttämistä koskeva takaisinsaantiaika ei ole alkanut kulua siitä syystä, että lahjailmoituksen tekeminen on laiminlyöty.²³⁷ Kyseessä olevassa tapauksessa vastaajan palautusvelvollisuutta ei kuitenkaan soviteltu, vaikka lahjoituksista oli takaisinsaantioikeudenkäynnin alkamiseen mennessä kulunut noin 16–22 vuotta. Vastaaja ei ollut riitauttanut tietoisuuttaan lahjoitusten tarkoituksesta loukata velkojia eikä väittänyt joutuvansa taloudellisiin vaikeuksiin korvausvelvollisuuden seurauksena. Lisäksi hän oli saanut lahjoituksista merkittävää hyötyä. Lahjoitusten ja konkurssin välillä kulunut pitkä aika ei yksinään ollut riittävä peruste sovittelulle.²³⁸

Vaikka oikeustoimen ajankohta on otettava huomioon sovitteluharkinnassa, muista TakSL 5 §:n aineellisista edellytyksistä johtuu, että sovittelun kynnys on korkealla. Oikeustoimen sopimattomuus ja läheisvastaajan vilpillinen mieli aiheuttanevatkin sen, että TakSL 5 §:ään perustuvaa palautusvelvollisuutta sovitellaan vain harvoin, vaikka oikeustoimen ja konkurssin välillä olisi kulunut pitkä aika. Kuten korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2024:22 ilmenee, ajan kulumisen yksinään ei edes ole riittävä peruste sovittelulle. Jotta sovittelu voisi tulla kyseeseen, on siihen oltava jokin erityinen painava syy. Nähdäkseni sovittelusäännöksellä ei voidakaan riittävällä tavalla lieventää niitä vaikutuksia, joita rajoittamattomalla takaisinsaantiajalla ja vilpillisen mielen presumptiolla on läheisvastaajan asemaan. Koska sovittelu ylipäätään on poikkeus omaisuuden täysimääräisestä palautusvelvollisuudesta, tulisi Kaiston mukaan takaisinsaannista säädettäessä pitää huoli siitä, että asiallisesti hyväksyttävät lopputulemat saavutetaan pääsäännöillä.²³⁹ Pääsääntöjen ankaruutta ei voida perustella sovittelun teoreettisella mahdollisuudella. Yleinen

²³⁷ KKO 2024:22, perustelujen kohta 53.

²³⁸ KKO 2024:22, perustelujen kohdat 55–56.

²³⁹ Kaisto 2006, s. 282.

takaisinsaantiperuste on läheisten kannalta nykyisessä muodossaan erityisen ankara pitkän takaisinsaantiajan ja vilpillisen mielen presumption vuoksi. Kun otetaan huomioon tämä ja sovittelun suppea käyttöala, läheisten oikeusvarmuus ei toteudu riittävällä tavalla. Läheisten oikeusvarmuuden turvaaminen edellyttäisikin sellaisia muutoksia lainsäädäntöön, että se toteutuisi sovellettaessa TakSL 5 §:ää sellaisenaan.

6.3 Ehdotuksia *de lege ferenda*

Peräytettäväksi vaadittu oikeustoimi saattaa täyttää myös jonkin rikoslain (RL, 39/1889) 39 luvussa säädetyn velallisen rikoksen tunnusmerkistön. Esimerkiksi omaisuuden siirtäminen velkojapiirin ulottumattomiin saattaa täyttää velallisen epärehellisyyden (RL 39:1) tunnusmerkistön ja velan maksu velkojansuosinnan (RL 39:6) tunnusmerkistön.²⁴⁰

Mahdollisia syytteitä ja TakSL:iin perustuvaa vastuuta tulee kuitenkin arvioida toisistaan riippumatta.²⁴¹ Tämä johtuu siitä, että jutuissa on eri asianosaiset ja vaaditut oikeusseuraukset. Rikosprosessissa vaaditaan rangaistusta velalliselle, kun taas takaisinsaantikanteessa vaaditaan TakSL:iin perustuvaa palautusvelvollisuutta velallisen vastapuolelle.²⁴²

Lainvoimainen tuomio jostakin velallisen rikoksesta ei sido myöhemmässä takaisinsaantijutussa, vaikka jutuissa olisi kyse täsmälleen samoista tapahtumista.²⁴³ Eri asia on, että rikostuomiolla on todistusvaikutus myöhemmässä riita-asiassa. Todistusvaikutuksen voimakkuus kuitenkin vaihtelee tapauskohtaisesti, ja se ratkaistaan vapaassa todistusharkinnassa.²⁴⁴

Rangaistus- ja takaisinsaantivaatimusta tulee siis arvioida toisistaan riippumatta. Sen sijaan voidaan pohtia, pitäisikö oikeustoimen luonteella olla vaikutusta takaisinsaantiajan pituuteen. Takaisinsaantisäännösten yhtenä preventiivisenä tavoitteena on nimittäin taloudellisen

²⁴⁰ Velallisen epärehellisyyden ja velkojansuosinnan tunnusmerkistöissä kuvatuissa teoissa on kyse velallisen varallisuusaseman todellisesta heikentymisestä, minkä vuoksi samaan tekoon saattaa soveltua myös jokin takaisinsaantiperuste. Sen sijaan RL 39:2–5:ssä kuvatuilla teoilla velallisen varallisuusasemaa heikennetään ainoastaan näennäisesti. Tällöin takaisinsaantimahdollisuus ei aktualisoidu. Leppänen 1992, s. 24.

²⁴¹ HE 66/1988 vp, s. 161 ja 167.

²⁴² Hupli 2006, s. 8–9.

²⁴³ Hupli 2006, s. 8–9. Rikostuomion sitomattomuus samoja tapahtumia koskevassa siviiliasiassa ilmenee myös ratkaisusta KKO 2005:140. Tosin velallisen tuomitseminen jostakin velallisen rikoksesta saattaa käytännössä tehdä takaisinsaantikanteen ajamisen tarpeettomaksi, jos rikoksella aiheutettu tilanne on palautettu ennalleen tai rikoksentehtyjä on velvoitettu korvaamaan aiheuttamansa vahinko. HE 66/1988 vp, s. 161.

²⁴⁴ Lappalainen 1986, s. 454; Lappalainen 2001, s. 466; Hupli 2006, s. 9.

rikollisuuden ehkäiseminen.²⁴⁵ Eri takaisinsaantiperusteissa säädetyt takaisinsaantiajat ovat kuitenkin absoluuttisia eli yhtä pitkiä siitä riippumatta, millaisella oikeustoimella velkojille on aiheutettu vahinkoa. Yleisessä takaisinsaantiperusteessa oikeustoimen sopimattomuus on nimenomaisesti asetettu takaisinsaannin edellytykseksi, mutta objektiivisissa perusteissa kuvataan tilanteet, joissa oikeustoimet ovat tyypillisesti sopimattomia. Oikeustoimi peräytyy objektiivisen perusteen nojalla, vaikka näin ei yksittäistapauksessa olisi.²⁴⁶ Tässä ei ole kuitenkaan tarpeen arvioida objektiivisten perusteiden mukaisia takaisinsaantiaikoja, vaan tarkastelu keskitetään takaisinsaantiaikaan, jonka kuluessa oikeustoimen peräyttämistä voidaan vaatia sopimattomuuden takaisinsaannin edellytykseksi asettavan yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla.

Verrattaessa TakSL 5 §:n mukaista läheisiin kohdistuvaa takaisinsaantiaikaa velallisen rikosten syyteoikeuden vanhentumiseen havaitaan, että syyteoikeus vanhentuu useimmiten huomattavasti aiemmin. Syyteoikeus velallisen epärehellisyydestä (RL 39:1) ja velkojansuosinnasta vanhentuu viidessä vuodessa (RL 8:1.2 3 kohta). Syyteoikeus törkeästä velallisen epärehellisyydestä (RL 39:1 a) vanhentuu kymmenessä vuodessa (RL 8:1.2 2 kohta). Edellä lausuttu havainnollistaa takaisinsaantisääntelyn ankaruutta. Toisaalta velallisen rikoksia koskevassa sääntelyssä etualalla on velallisen toiminta, kun taas yleistä takaisinsaantiperustetta sovellettaessa keskeinen merkitys on velallisen vastapuolen toimilla ja hänen vilpillisellä mielellään. Velallisenhan ei ole tarvinnut toimia millään tavalla, jotta yleistä takaisinsaantiperustetta voitaisiin soveltaa.²⁴⁷ Takaisinsaantisäännösten tavoitteena on palauttaa velallisen varallisuuspiiristä pois siirtynyt omaisuus takaisin täytäntöönpanon piiriin, kun taas rikossäännösten tavoitteena on saattaa velallinen rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tämän vuoksi on perusteltua, että takaisinsaantivaatimus voidaan esittää vielä senkin jälkeen, kun syyteoikeus velallisen rikoksesta on vanhentunut.

Sopimattomuuskynnyksen ylittyessä oikeustoimi peräytyy TakSL 5 §:n nojalla samojen takaisinsaantiaikojen puitteissa riippumatta siitä, ylittyikö sopimattomuuskynnys selvästi vai rimaa hipoen. Esimerkiksi peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen täyttäessä rikoksen tunnusmerkistön voidaan sitä pitää moitittavampana kuin jos tunnusmerkistö ei täyty. Lisäksi

²⁴⁵ HE 102/1990 vp, s. 6.

²⁴⁶ HE 102/1990 vp, s. 14.

²⁴⁷ Tuomisto 2021, s. 95.

takaisinsaantiajan pituuden kannalta merkitystä ei ole sillä, onko velkojia vahingoitettu tahallisesti vai tuottamuksellisesti. Myöskään oikeustoimen taloudellisen intressin suuruudella ei ole vaikutusta muuhun kuin sopimattomuusarviointiin.²⁴⁸ Oikeustoimi peräytyy samojen takaisinsaantiaikojen puitteissa riippumatta siitä, kuinka tuntuva vahinko velkojille on aiheutettu. Tällaisille näkökohdille kuitenkin voitaisiin antaa painoarvoa takaisinsaantiaikojen määrittäessä.

Kauttaaltaan joustavien takaisinsaantiaikojen säätäminen ei kuitenkaan vaikuta perustellulta. Joustavat takaisinsaantiajat saattaisivat nimittäin olla oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden näkökulmasta ongelmallisia. Kuten aiemmin on todettu, sopimattomuuskriteeriä pidetään yleisen perusteen sisältämistä takaisinsaannin edellytyksistä tulkinnanvaraisimpana. Jos takaisinsaantiajat vielä vaihtelisivat sopimattomuuden asteen mukaan, jäisi tuomioistuimelle entistä enemmän harkintavaltaa. Takaisinsaantisäännöksissä tuskin pystyttäisiin tarpeeksi yksityiskohtaisesti määrittelemään takaisinsaantiajan ja oikeustoimen sopimattomuuden välistä suhdetta. Myös oikeustoimen taloudellisen intressin vaikutus takaisinsaantiajan pituuteen saattaisi olla ongelmallista, koska tarkkojen euromääräisten rajojen määrittely on käytännössä mahdotonta. Joustavat takaisinsaantiajat johtaisivat siihen, että konkurssipesän ja takaisinsaantivastaajan olisi vaikea ennakoida oikeudenkäynnin lopputulosta. Oikeustoimien pysyvyyden ennustettavuus heikkenisi huomattavasti. Vastaaja ei ikinä voisi varmasti tietää, kuinka pitkä takaisinsaantiaika on.

Yksi vaihtoehto olisi säätää läheisille TakSL 5 §:ssä jokin pääsääntöinen kriittinen aika, mutta tätä vanhempi oikeustoimi olisi mahdollista peräyttää esimerkiksi sillä perusteella, että velkojia on vahingoitettu tahallisesti, sopimattomuuskynnys ylittyy selvästi tai oikeustoimen taloudellinen intressi on merkittävä. Tällä turvattaisiin se, että läheiset voisivat yleensä tietyn ajan kuluttua alkaa luottaa oikeustoimen pysyvyyteen, mutta mahdollistettaisiin kuitenkin velkojien kannalta erityisten vahingollisten oikeustoimien peräyttäminen vielä pidemmän ajan kuluttua. Pääsääntöinen kriittinen aika voisi olla esimerkiksi lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa esiin noussut kymmenen vuotta. Tässäkin ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden kannalta ongelmaksi nousisi esiin kuitenkin se, milloin olisi mahdollista peräyttää pääsääntöistä kriittistä aikaa vanhempia oikeustoimia.

²⁴⁸ Ks. HE 102/1990 vp, s. 48.

Toisaalta yli kymmenen vuotta ennen määräpäivää tehdyt velkojia vahingoittavat oikeustoimet jäänevät käytännössä niin harvinaisiksi, ettei velkojien yhdenvertainen maksunsaantioikeus vaarantuisi, vaikka kaikenlaisia oikeustoimia koskisi kymmenen vuoden takaisinsaantiaika. Tämän jälkeen läheisvastaajien luottamusta vallitseviin olosuhteisiin suojattaisiin. Kymmenen vuoden takaisinsaantiaika vaikuttaisi perustellulta siitakin syystä, että lainsäätäjän tarkoitus näyttäisi olleen, ettei yli kymmentä vuotta ennen määräpäivää tehtyjä oikeustoimia voitaisi peräyttää. Takaisinsaantiaika tulisi kuitenkin määritellä lakitekstissä, eikä jättää sitä pelkän esityölausuman varaan.

7 Johtopäätökset

Esitöiden ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen mukaan yleisen takaisinsaantiperusteen läheisten rajoittamattomaan takaisinsaantiaikaan voisi tulla sovellettavaksi esine- ja velvoiteoikeuden yleiset periaatteet, jolloin takaisinsaantivaatimus vanhentuisi kymmenessä vuodessa oikeustoimen tekemisestä. Ongelmallista on, että palautusvelvollinen joutuu eri asemaan siitä riippuen, onko velallisen hänelle luovuttama omaisuus ollut rahamääräinen vai jokin yksilöity esine. Jos palautettavaksi vaaditaan yksilöityä esinettä, kantajan takaisinsaantioikeus ei vanhene periaatteessa koskaan. Yleisen kymmenen vuoden vanhentumisajan soveltuminen takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen ei muutoinkaan ole ongelmallista. Vaikka kyseessä olisi velvoiteoikeudellinen vaade, voidaan TakSL:a pitää erityislakina suhteessa VanhL:iin. Ensinnäkin ongelmallinen on vanhentumisajan alkuhetki. Yleinen kymmenen vuoden vanhentumisaika alkaa kulua velvoitteen oikeusperusteen syntymisestä, mutta takaisinsaantivaatimuksen oikeusperuste syntyy vasta konkurssipäätöksestä. Takaisinsaanti nimittäin vaatii aina taustakseen legaalisen insolvenssimenettelyn. Toiseksi vanhentumisen katkaiseminen ennen konkurssin alkamista olisi mahdotonta, koska asialegitimaatio takaisinsaantivaatimukseen syntyy vasta konkurssin alettua.

Lainopillisessa kirjallisuudessa esitettyjen tulkintakannanottojen merkitystä voimassa olevan oikeuden sisällön selvittämiseen ei voida kiistää. Se, mikä painoarvo lainopillisille tulkintakannanotoille on annettava, riippuu niiden tueksi esitettyjen perustelujen vakuuttavuudesta.²⁴⁹ Takaisinsaantivaatimuksen vanhentuminen on jäänyt oikeuskirjallisuudessa säännönmukaisesti vain maininnan varaan, eikä takaisinsaanti- ja vanhentumissäännösten välistä suhdetta ole arvioitu sen syvällisemmin. Tilannetta mutkistaa se, ettei TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta ole kotimaista prejudikaattia. Tämä kertoo osaltaan siitä, että käytännössä vanhentumista koskevien sääntöjen soveltumiseen joudutaan ottamaan kantaa äärimmäisen harvoin. Todennäköisempää on, että takaisinsaanti yleisen takaisinsaantiperusteen nojalla estyy yksinkertaisesti ajan kulumisen myötä.

Takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta on annettu Turun hovioikeuden ratkaisu THO 21.12.2010 t. n:o 3101 S 09/2277 sekä korkeimman oikeuden prejudikaatti KKO 2024:22,

²⁴⁹ Siltala 2001, s. 97.

joissa kummassakin oli kyse TakSL 6.2 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta. Kummassakin ratkaisussa, joissa oli siis kyse eri tapahtumista, yli kymmenen vuotta ennen takaisinsaantikanteen vireillepanoa annettu lahjoitus peräytyi, kun vaadittua ilmoitusta ei ollut tehty. Ilmoituksen laiminlyönnistä johtuvan ikuisen peräytymisriskin taustalla vaikuttavat kuitenkin aviopuolisoiden välisen lahjoituskiellon kumoamisesta johtuvat syyt. Läheisten välisiä vastikkeettomia oikeustoimia pidetään velkojien kannalta erityisen vaarallisina, minkä vuoksi lahjoitusten saattamista julkiseksi pidetään tarpeellisena. Läheinen voi kuitenkin välttää ikuisen peräytymisriskin antamalla lahjailmoituksen.²⁵⁰ Tällöin lahjailmoituksen tekemisestä laskettava takaisinsaantiaika on vuosi tai kolme vuotta, ellei näytetä, ettei velallinen ollut lahjaa täytettäessä ylivelkainen eikä lahjan vuoksi tullut ylivelkaiseksi (TakSL 6.2 §). Jos sen sijaan katsotaan, etteivät vanhentumista koskevat säännöt sovellu myöskään TakSL 5 §:ään perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen, läheisellä ei ole ilmoituksen antamista vastaavaa mahdollisuutta välttää ikuista peräytymisriskiä.

Kansallisen lakimme yleistä takaisinsaantiperustetta Ruotsin oikeusjärjestyksessä vastaa RKonkL 4:5, johon perustuvan takaisinsaantivaatimuksen vanhentumisesta oli kyse Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa NJA 2011 s. 755. Ruotsin korkein oikeus katsoi, että takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen voitiin soveltaa yleistä kymmenen vuoden vanhentumisaikaa, joka alkaa kulua oikeustoimen tekemisestä. Oikeusvertailevalla aineistolla on kuitenkin ainoastaan sallitun oikeuslähteen asema.²⁵¹ Lisäksi huomiotta ei nähdäkseen voida jättää kahden eri mieltä olevan jäsenen lausuntoa, joka on myös hyvin perusteltu. Koska edellä on esitelty useita takaisinsaantivaatimuksen vanhentumiseen liittyviä ongelmakohtia, tämä Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu ei nähdäkseen riittävästi puolla sitä, että TakSL 5 §:ään perustuvaan takaisinsaantivaatimukseen olisi sovellettava yleistä kymmenen vuoden vanhentumisaikaa.

Ikuista takaisinsaantiriskiä vastaan puhuu läheisten oikeusvarmuus. Velallisen läheinen ei voi periaatteessa milloinkaan luottaa oikeustoimen pysyvyyteen. Erityisen ongelmallisen rajoittamattomasta takaisinsaantiajasta tekee sen yhdistäminen velallisen läheisen vilpillisen

²⁵⁰ Käytännössä ilmoittamatta jääneen lahjan peräyttämistä koskevaa sääntelyä voidaan pitää lahjan saajan kannalta varsin ankarana. Maallikot eivät välttämättä osaa toimia lainsäätäjän edellyttämällä tavalla ikuisen peräytymisriskin välttääkseen. Ks. Kaisto 2006, s. 155; Koulu 2023.

²⁵¹ Siltala 2001, s. 100.

mielen presumptioon. Kuten Saarenpää on todennut, vilpillisen mielen presumption yhdistäminen ikuiseen takaisinsaantiriskiin on ongelmallinen sekä yleisen moraalikäsitteen että oikeusvarmuuden näkökulmasta.²⁵² Vaikka läheiseltä ei vaaditakaan täyttä näyttöä vilpittömästä mielestään, asettaa se velallisen läheisen huomattavan eriarvoiseen asemaan muihin velallisen vastapuoliin verrattuna. Jos velallisen läheinen on ollut tietoinen peräytymisen edellytyksistä, takaisinsaantivaatimus ei voi tulla hänelle täytenä yllätyksenä, ja kauan ennen konkurssiakin tehdyn oikeustoimen peräyttäminen vaikuttaisi perustellulta. Jos läheinen on kuitenkin ollut vilpittömässä mielessä oikeustointa tehtäessä, saattaa hänen olla erittäin vaikeaa osoittaa vilpittömää mieltään varsinkin, jos oikeustoimen ja konkurssin välillä on kulunut pitkä aika. Saattaa jopa käydä niin, että vilpittömässä mielessä ollut läheinen epäonnistuu todistelussaan, ja oikeustoimi peräytyy kantajan näytettyä takaisinsaannin muiden edellytysten olemassaolon.

Nähdäkseni velallisen läheisen saantoa olisi tietyn ajan kuluttua suojattava, koska takaisinsaanti loukkaa läheisen todellista oikeutta. Koska takaisinsaantisäännökset olisi mielestäni luontevaa nähdä erityisäännöksinä suhteessa vanhentumista koskeviin säännöksiin, perustelluimmalta vaikuttaisi takaisinsaantiajan rajoittaminen laissa. Tämä selkeyttäisi myös nykyistä oikeustilaa, joka jää lain esitöiden lausumasta huolimatta epäselväksi. Vaikka yli kymmenen vuotta ennen määräpäivää tehdyt oikeustoimet joutunevat peräytymisen kohteiksi äärimmäisen harvoin, on se periaatteessa kuitenkin mahdollista. Tällöin tuomioistuin joutuisi säännöksen nykymuoto ja hallituksen esityksen perustelut huomioiden ensinnäkin ratkaisemaan vanhentumista koskevien sääntöjen soveltumisen tilanteeseen. Jos takaisinsaantivaatimusta ei katsottaisi vanhentuneeksi, joutuisi tuomioistuin tekemään päätöksen takaisinsaantikanteen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Ajan kulumisen yleensä heikentää käytettävissä olevien todisteiden määrää ja laatua, joten tuomioistuin saattaisi joutua tekemään päätöksen todistusarvoltaan heikentyneen aineiston perusteella. Myös vastaajan mahdollisuus vaatimukseen vastaamiseen heikkenee ajan kulumisen myötä.

Esimerkiksi Norjassa peräytymisen aikaraja on kymmenen vuotta. Vastaavanlainen säännös voitaisiin ottaa myös kansalliseen lakiimme. Vaikka velkojia loukkaavia oikeustoimia tehtäisiin yli kymmenen vuotta ennen määräpäivää, jäänevät ne kuitenkin niin harvinaisiksi, ettei määräajan säätäminen vaarantaisi velkojien oikeuksia. Kymmenen vuoden

²⁵² Saarenpää 1992, s. 20.

takaisinsaantiajallakin pystyttäisiin nähdäkseni riittävällä tavalla saavuttamaan takaisinsääntönsä keskeinen tavoite – velkojien yhdenvertaisuuden turvaaminen. Takaisinsaantiajan määrittely laissa poistaisi myös esineoikeuksien vanhentumattomuudesta aiheutuvan ongelman takaisinsääntövastaajan asemaan. Tällöin olisi selvää, että samaa takaisinsaantiaikaa olisi sovellettava myös vaatimuksiin, jotka koskevat yksilöidyn esineen palauttamista konkurssipesään.